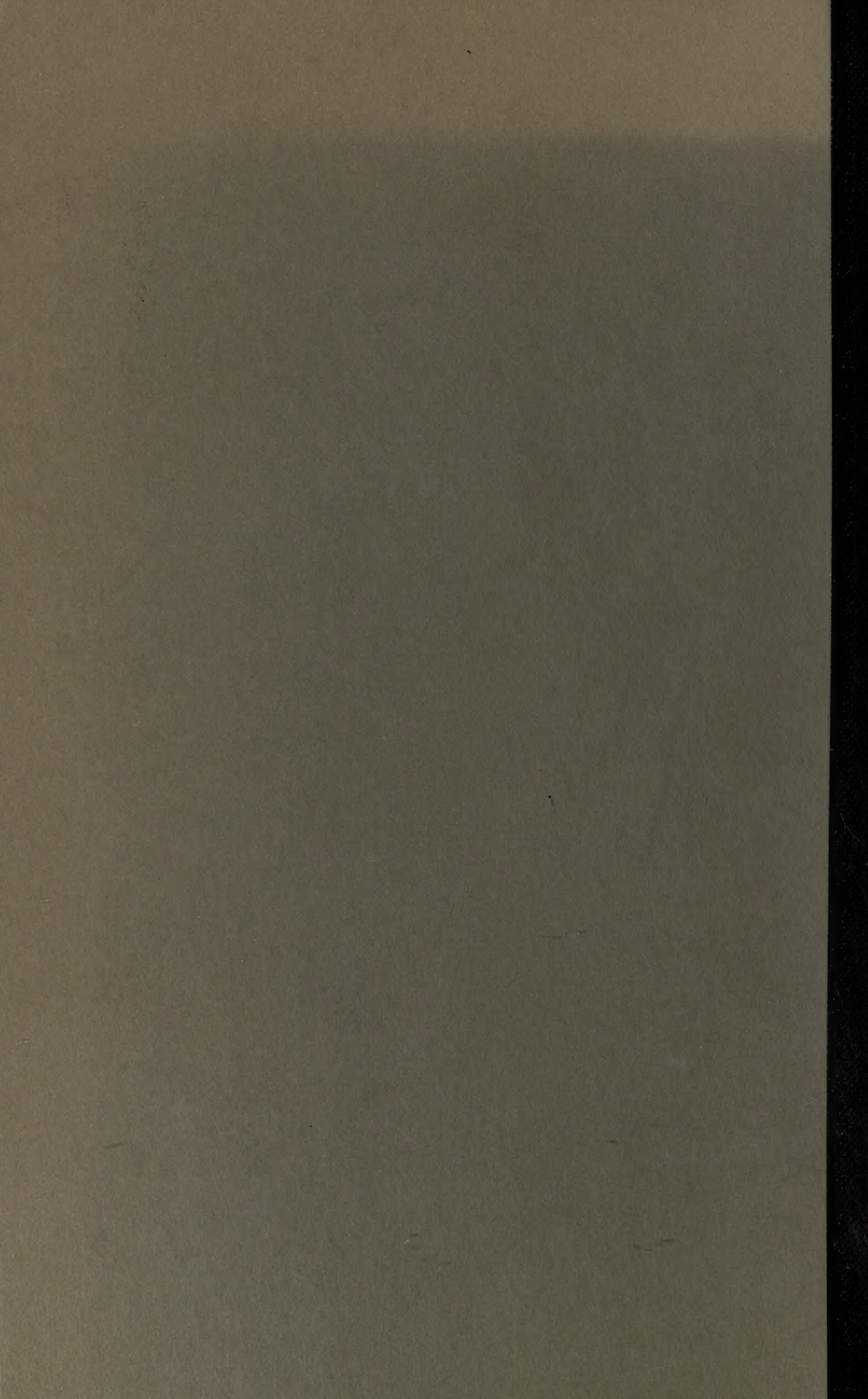
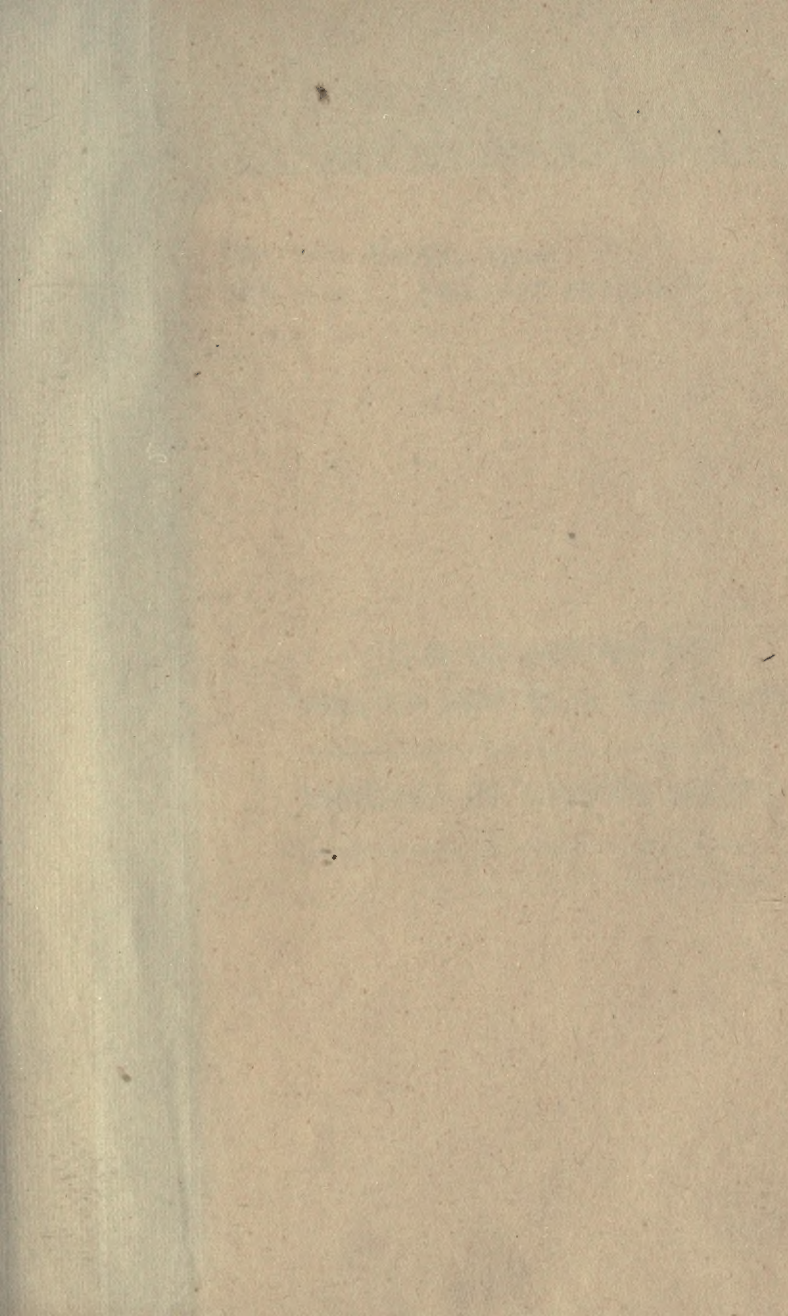

بچمش عصرلرده عثمانلی حیاتی

احمد رفیق

قادینلر سلطنتی

(۱۰۲۷ — ۱۰۴۹)

ماه فیروز والده سلطان ـ عقیله خانم

اورته جامعنده سلطان مصطفانك والده‌سی ـ كنج عثمان فاجعه‌سی

كوسم والده سلطان و مرادرابع ـ سپاهی عصیانی

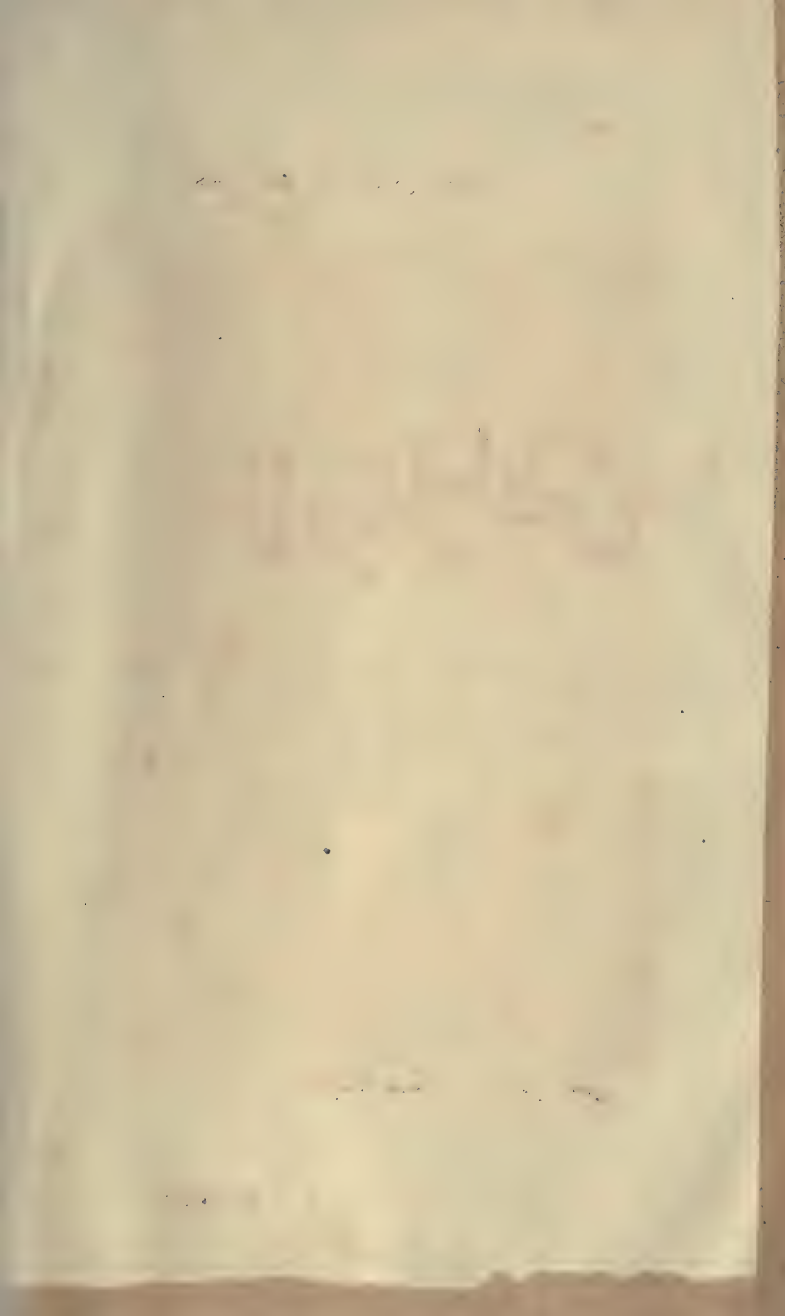

استانبول

كتابخانهٔ عسكری ـ ابراهیم حلمی

۱۳۳۲

اوچنجی طبع

اسکی عثمانلیلرده خانم وخدمتجیسی

گچمش عصرلرده عثمانلی حیاتی

Refik, Ahmet

احمد رفیق

Kadinlar saltanati

قادینلر سلطنتی

(۱۰۲۷—۱۰۴۹)

ماه فیروز والده سلطان - عقیله خانم
اورته جامعنده سلطان مصطفانك والده‌سی - گنج عثمان فاجعه‌سی
کوسم والده سلطان و مراد رابع - سپاهی عصیانی

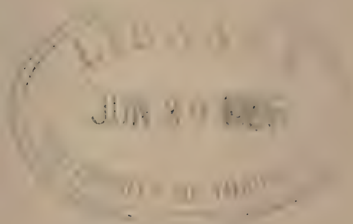

استانبول

کتابخانهٔ عسکری - ابراهیم حلمی

۱۳۳۲

اوچنجی طبع

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

قادینلر سلطنتی

— ١ —

سلطان مصطفانك خلعی اوزرینه، تبدل سلطنت پك
قولای، هیچ بر فتنه وقوعه کلمه‌دن اجرا ایدلمشـدی .
هیچ بر طرفدن اعتراض صداسی یوکسه‌لمه‌مشـدی :
مخلوع پادشاهك طبایعنی هر کس کورمش، تهلکه‌یی هر کس
ادراك ایله‌مشدی .

سلطان عثمان، پك کنج ، اون‌اوچ یاشنده ایدی. فقط
عزم ومتانتده اسلافنه جداً فائقدی. والده‌سی ماه‌فیروز
سلطان کنج پادشاهی متین بر فکر له یتشدیرمشدی. کنج
عثمان، سرای‌قادینلرینی سیاسته، دولت ایشلرینه قاریشد-
یرمیوردی . جلوسنك ایلك سنه‌سی مرادثالثك خاصکیسی
صفیه سلطان اسکی سرایده وفات ایدییور (١٠٢٧)(١)،

(١) قره چلبی زاده ، روضة الابرار - ایاصوفیه‌ده مراد
ثالث تربه‌سنده مدفوندر .

والده سلطانلردن ماه پیکر کوسم سلطان ایله سلطان مصطفانك والده‌سی، یکی بر جلوسه منتظر، بکلیورلردی.

سلطان عثمان شدت طبعه مالکدی. اسلافنك بی رحمانه سیاستلرینی تعقیبدن اوده کری طورمیوردی. پولونیا سفرینه کیده‌جکی صره‌ده (۱۰۳۰)، قارداشی شهزاده محمدی اولدیرمك ایچون مفتی اسعد افندیدن فتوی ایسته‌مشدی. اسعد افندی بو تکلیفی بویوك بر متانتله رد ایتمش، فقط پادشاه، قاضیعسکر کمال الدین افندینك فتواسیله، قارداشنی اولدیرتمکدن کری طورمامشدی.

شهزاده محمدك قتلی بر فاجعه ایدی: شهزاده، لطیف بر سیمایه مالك، کنج وذکی ایدی. قارداشنك امری ایله، جلادلرك اوزرینه هجوم ایتدکلرینی کوردیکی زمان، کوزلرندن یاشلر دوکمش، اللرینی آسمانه رفع ایدرك:

— عثمان! اللهدن دیلرم که عمر و دولتك برباد اولوب بنی عمرمدن نیجه محروم ایلدك ایسه سن دخی بهره‌مند اولمیه‌سین!

دییه فریاد ایله‌مشدی.

سلطان عثمان بونکله قالمامشدی؛ اوکی والده‌سنی، شهزاده مراد ایله قاسم وابراهیمك والده‌سی کوسم سلطانی ده، اولدیرتمك ایسته‌مشدی. ماه پیکر کوسم سلطان، غایت نطوق وعقللی ایدی. سلطان عثمان، سفرده بولوندیغی

صره‌ده، کوسم والده‌نك اغتشاش چیقاراجغندن قورقمش، یرینه اوغللرندن برینی اجلاس ایده‌جکندن اندیشه‌ناك اولمشدی . بالآخره بوفکردن وازکچمش ، سرایده، ایکی یوزی متجاوز اوطه‌لقلرینی برر ذاته تزویج ایله مشغول اولمشدی . بوصره‌ده ، حافظ پاشا ایله بایرام پاشایه‌ده همشیره‌لرینی تزویج ایله‌مشدی .

سلطان عثمان ، خاندان سلطنت ایچنده ، ازدواجده‌ده یکیلك کوسترمشدی. عثمانلیلغك ایلك دورلرنده، پادشاهلر بویوك خاندانه منسوب قیزلرله ازدواج ایدرلردی . بو ازدواجلر هپ سیاسی بر ماهیتی حائز اولوردی. فقط بالآخره، آوستریا وروسیه‌نك صاریشین، نازین انداملی کوزللری عثمانلی سرایلرینه طولنجه ، پادشاهلر اونلری استفراش ایتمشلر ، چوجقلری دنیایه کلیر کلمز موقعلرینی خاصکیلکه ترفیع ایله‌مشلردی . بر قاچ عصر مدت، بو طرز ازدواج اصول اوله‌رق دوام ایتمشدی . سلطان عثمان بواصولی ترك ایتمش ، وکلای دولت قیزلریله ازدواجه قرار ویرمشدی. سلطان عثمانك بو صورتله، بر آی فاصله ایله، ازدواج ایتدیکی قیزلر، پرتو پاشانك قیزی ایله مفتی اسعدافندینك قیزی عقیله خانمدی (١٠٣٠) . سلطان عثمان ، بو کنج و متنوع حسنلر آره‌سنده ، ذوق وصفا ایله وقت کچیرییور ،

نیجه دمدر جمالك شمعنه پروانه‌در کوکلم
سنی کوروب سولدن بی عقل دیوانه‌در کوکلم

طرزنده منظومه‌لر وجوده کتیریپوردی . پولونیا سفرندن عودتنده ، خاصکیلرندن برینه ، غایت دلبر بر روس قیزینه مجلوبیت کوسترمشدی . سلطان عثمانك اك کوزده خاصکیسی ، روس قیزی ایدی . بو قیز ، فقیر بر عائله‌دندی ؛ فقط مستثنی ، جاذبه‌لی بر حسنه مالکدی . سرایده جاریه‌لك ایتمش ، چوجق دنیایه کتیرر کتیرمز آز زمان ایچنده اك ممتاز خاصکیلر صره‌سنه کچمشدی. سلطان عثمانه کوزل برشهزاده دنیایه کتیردکدن آلتی آی صوکرا ، پادشاهك امری ایله ، ادرنه‌یه ، پادشاهی قارشیلامایه کلمشدی. اوزمان، بوتون علماوَوزرا خاصکی سلطانه پارلاق احتراملرده بولونمشدی. پادشاه ، کنج خاصکی‌یی اکلندیرمك ایچون ، پولونیا محاربه‌سنك تقلیدلرینی یاپدیرمشدی. طوپلرك صداسندن، هنوز طوغان شهزاده عمرك اُودی قوپمش ، سلطان عثمان، سوکیلی خاصکیسنی اکلندیررکن ، معصوم اوغلنك موتنه سبب اولمشدی .

سلطان عثمانك بش سنه سورن دور سلطنتنده بش وزیر دکیشمشدی. خلیل، محمود، علی، حسین وَدلاور پاشالر، برر سنه ، بشر اونر آی فاصله ایله رأس کاره

کلوب کچمشلردی . رجال دولت آره‌سنده سرایه الك زیاده انتسابی اولانلر: خواجه سعدالدین زاده مفتی اسعد افندی ایله معلم سلطانی عمر افندی ایدی. اسعد افندی دورك ناموسکار سیمالرندندی . علماً ، اخلاقاً یوکسك بر ناصیه ایدی. کنج پادشاهه رهبر اولمق، اونی فلاکتلردن قورومق ایچون غیرت ایدردی . مع‌مافیه سلطان عثمان ایله آره‌لری آچیقدی ؛ اسعد افندی ، سلطان مصطفایی ترجیح ایتمك ، اونی اجلاس ایلمکله اتهام ایدیلیوردی . بو سببدن ، مناصب علمیه‌نك توجیهی خواجه عمر افندی‌یه تودیع ایدلمش ، اسعد افندی‌یه یالکز فتوا ایشلری براقیلمشدی . سلطان عثمان ، قاردشنك قتلنه اسعد افندینك فتوی ویرمه‌مسندن دلخون اولیور، قائم پدرینه اودرجه التفات ایتمیوردی. بوسببدن اسعدافندی سرایه نادراً کیدییوردی. اوزمان سلطان عثمان، کنج و تجربه‌سز، قیزلر آغاسی سلیمان آغا ایله خواجه‌سی عمر افندینك وصایاسنه تابع قالیوردی .

سلطان عثمانك قیزلر آغاسی، سرایده نفوذیله متناسب بروقار ابراز ایدردی. اکثریا، حرب ایشلرینه قاریشیر ، ایجابنده الك مقتدر سردارلره رأینی قبول ایتدیرمکه چالیشیردی : لهستان سفرنده ، سرحد امراسندن دباغ محمد پاشا ، دشمنك احوالنه دائر معلومات ویرمك

ایچون صدر اعظمك چادیرینه دعوت اولوندیغی زمان، قیزلر آغاسی‌ده مجلسه داخل اولور. آغا، سیماسنك سیاهلقلری ایچنده پارلایان کوزلرینی پاشایه دیکرك، لهستانه دائر معلومات آلمق ایستر:

— له قرالی پادشاهه مقابله‌یه کلورمی وقادرمیدر؟

محمد پاشا، قیزلر آغاسنه، باشدن صاومه:

— بز کلور دیو تدارك کوره‌لم. کلمزسه دولت پادشاهکدر.

دییه جواب ویرر. قیزلر آغاسی، پرحدت، کوزلرینی آچار:

— بزسنی براهل وقوف آکلاردق. دنیادن بی‌خبر ایمشسین. له قرالی نه کوپکدرکه آل‌عثمان پادشاهنه‌قارشو طوره. انك نه‌دکلو عسکری اولسه کرك!

دییه باغیرر. قیزلر آغاسی بر درلو حدتی یکه‌مز. دباغ محمد پاشا کمال سکونتله:

— دشمنی خور وحقیر کورمك اولماز. جمله کفار برملت حکمنده‌در. نمچه ومسقو وقزاق ومجار، بلکه اسپانیاوفرنجه وپاپاوساٸرلری، کیمی‌عسکر وکیمی مال‌ایله امداد ایدرلر، وارەلرنده ناموس دین کوزه‌دیرلر.

دییه کندیسنی اقناعه چالیشیر، «عرب حضرتلری غروری الدن قوماز». فقط بودرین مطالعه‌لرده عقلی

ایرمز . متصل کندی فکرنده ثباتکار :

— بویله کوزی بویوك معتوهلرك تدبیرنده نه خیر اولسه کرك !

دییه دباغ محمد پاشایی تحقیر ایدر .

سلطان عثمان، سویهٔ فکریه‌سی بودرجه‌ده، ندیملرك افکارینه تابع اولمشدی. قیزلر آغاسی، پادشاه اوزرنده، ماه فیروز سلطاندن زیاده نفوذ اجرا ایدر ، پادشاه آرابه‌یه ویا تخت روانه بینسه یانندن آیرلمازدی . دباغ محمد پاشایه قارشی بیان ایتدیکی فکرلری اکثریا سلطان عثمانه‌ده سویلر ، پادشاهك غرورینی آرتدیرمایه سبب اولوردی .

سلطان عثمان، اون سکز یاشنه کلدیکی زمان، وصیلرندن کیتدکجه تجرید نفس ایتمشدی (۱) . اوزمان، مملکتی اصلاح ایتمك، اردویی دوزه‌لتمك ایچون چاره‌لر دوشونمش، سرایده قادین نفوذینه میدان ویرمه‌مشدی . حتی کوسم سلطانی اولدیرتمکه قیام ایتمسی‌ده بو فکرینك نتیجه‌سی ایدی . فقط کنجلك ، غلیان حس ، اونی اعتدالدن ، تدریجی وامین حرکاتدن منع ایدییوردی . سلطان عثمان جنکاورانه حسیاته مالکدی ؛ جسارت وثباتی ایله

(۱) والده‌سی ماه فیروز سلطان وفات ایتمش . ایوبه‌دفن ایدلمشدی .

اسلافندن آيريليوردى . كنج عثمانك بردوشونجه‌سى ده، پولونيا سفرى ايدى. بوسفره بيوك براعتماد ايله آتيليور، فقط جهالت و اهانت اردونك فلاكتنه نتيجه ويرييوردى . كنج عثمانك جسارت وثباتى موفقيتى تأمين ايده‌مه‌مشدى . پادشاه، خوتين اوكنده، بويوك بر متانت كوسترمشدى . اوفاق برمغلوبيت قلبنى صوك درجه دلخون ايدييوردى. بعضاً اركان دولتى حضورينه طوپلايور:

.... اقصاى مرادم فتح وتسخيردر. اكر لازم كلورسه فتحده قيشلامق دخى جائزدر . شويله بيلوب اكا كوره تقيد ايده‌سز.

دييوردى . فقط وزرا، دشمن قارشيسنده بيله، اهانتدن، تأمين موقع حرصندن نفسلرينى تجريد ايده‌ميورلردى .

صدراعظم حسين پاشا، قره‌قاش محمد پاشانك شجاعتنى چكه‌ميور: « اكر باقى قالورسه، صدره كلسنه شبهه يوقدر ديو » بيچاره قهرمانى دشمن آتشلرينه هجوم ايتديرييور، آرقه‌سندن احتياط كوندرميور ، بدبخت پاشايى دشمنك طوپ آتشلرى آلتنده تلف ايتديرييوردى (١) .

بو اهانتلره يكيچريلرك نشئه‌سزلكى ده انضمام

(١) فذلكهٔ كاتب چلبى .

ایدییوردی . عثمانلی اردوسنده وطن فکری حکم فرما اولمایوردی. اردونك یکانه محرکی، دین ودولت حسی ، برده پاره حرصی ایدی . دشمن قلعه‌لرینه هجوم ایچون دال‌قلیج یازیلانلر، آله‌جقلری ترقینك نشئه‌سیله، کتیره‌جکلری دشمن‌کله‌لرینه مقابل نائل اوله‌جقلری پاره‌نك شوق ونقیله ایلری‌یه آتیلیرلر ، مظفریتی اکثریا پاره حرصیله تأمین ایدرلردی . سلطان عثمان بو ذلیلانه حسلردن نفرت ایدر ، بعضاً ، کله کتیرن نفرلره آز بخشش ویرردی . بوتون بو مؤثرات ، لهستان سفرینك موفقیتسزلکله نتیجه‌لنمه‌سنه سبب اولمشدی .

شاعر نفعی، کنج پادشاهك غرورینی اوقشامق ایچون:

آفرین ای روزکارك شهسوار صفدری
عرشه آص شمدنکرو تیغ ثریا جوهری

مدحیه‌سیله دمساز اولورکن ، سلطان عثمان لهستان سفرنده‌کی اهانتلردن متأثر ، یکیچریلردن انتقام آلمق ایستیور ، اردویی اصلاح چاره‌لرینی دوشونیوردی (۱۰۳۱).

کنج پادشاه، فنالغك اساسنی قالدیرمق ایستیوردی. سلطان عثمانك مقصدی یکیچریلری لغو ایتمك ، یرینه مصردن عسکر تدارك ایله‌مکدی. لهستان سفرندن صوکرا، یکیچریلره قارشی بویوك بر نفرت طویمشدی . اکثریا، تبدیل قیافت ، میخانه‌لری باصدیرر ، یکیچریلردن

تصادف ایتدکلرینی دکزه آتدیرر ، استانبول خلقندن برچوغنی کورکه قویدیرردی .

سلطان عثمان، یکیچریلر حقنده‌کی فکرینی موقع اجرایه قویمق ایچون، حجه کیتمکه قرار ویرمشدی. کنج وجوال دماغی هر فکری درحال اجرا ایتمکه کندیسنده میل حاصل ایله‌مشدی . صدراعظم دلاور پاشا ایله مفتی اسعد افندی پادشاهه اعتدال توصیه ایدییورلر، بوفکردن وازکچمه‌سنی سویلیورلردی . نهایت خواجه عمر افندی ایله دارالسعاده آغاسنك فکرلری هرشیئه غلبه ایتمشدی . فقط بو مطالعه‌لرده‌ده نجابتدن اثر یوقدی : عمر افندینك منسو- بیندن قره‌قاش افندی مکه‌یه قاضی نصب ایدلمش، شریف قبول ایتمه‌مشدی . شمدی ، عمر افندی پادشاهی تشویق ایدییور، بونك انتقامنی آلمق ایستیوردی .

سلطان عثمان بو ایکی ضد جریانه قارشی متردد بولونیوردی. پادشاهك حج فکرلری شایع اولوراولماز، خلق ویکیچریلر آره‌سنده مختلف شایعه‌لر دوران ایدییوردی . بعضلری ، دارالسعاده آغاسنك توصیه‌سی اوزرینه ، پادشاهك قاهره‌یی پایتخت اتخاذ ایده‌جکنی سویلیورلر ، بعضلری یکیچریلر حقنده‌کی فکرلری مدهش ، مبالغه‌لی صورتده نقل ایدییورلردی .

سلطان عثمان ، ذهنی دائما مشغول ، متصل حجه کیتمکی

دوشونیور ، بو آرزو رؤیاسنه بیله کیرییوردی . برکیجه ، رؤیاسنده فخر کائناتی کورمشدی . کندیسی تخت اوزرنده قرآن کریم اوقورکن رسول اکرم آنسزین کلیور . آلندن مصحفی آلیور ، آرقه‌سندن جبه‌سنی چیقاریور ، یاناغنه بر طوقات آتار آتماز ، تخت سلطنتی ییقیلیور . کنج عثمان ، حزین ومتلاشی ، قدم شریفه یوز سورمك ایستیور ، یالواریور ، بردرلو موفق اولامیور . نهایت ، هیجان وتلاش ایچنده اویانیور . رؤیاسنی عمر افندی‌یه آکلاتیوردی . عمر افندی رؤیایی کندی فکرینه کوره تفسیر ایدییوردی : « حج شریفه اولان نیتده ترك تردد ایچون صورت تو بیخدر . رؤیاده آیاغنه یوز سورمك میسر اولمدی ایسه انشاءالله تعالی مرقد منورلرینه یوز سوررسنز » دییوردی . کنج پادشاه بو تعبیره‌ده قانع اولمایور ، اسکداره ، شیخ محمود افندی درکاهنه قوشیوردی . محمود افندی درکاهی ، سلیم ثانی دورندن بری ، عثمانلی پایتختنده بیوك بر نفوذی حائزدی . شیخ افندی سیوری حصارلی ایدی . علماء ، فضلاء نجیب بر سیما ایدی . « قطب الواصلین ، غوث السالکین » عنوانی احرازایتمشدی . محمود افندی ، سلیمان قانونی دورندن مرادرابعك اواسط سلطنتنه قدر (۱۰۳۸) فضل وکمالیله تمیز ایله‌مشدی . درکاهی بوتون رجال دولتك

مرجعی ایدی (١) . باشلرینك کسیله‌جکندن قورقانلر هپ بودرکاهه التجا ایدرلردی .

محمود افندینك بودرجه شهرت قازانماسی فضل ودیانتیله متناسبدی . شیخ افندی شعر وادبیاتده ممتاز ، دورنده متانت طبعی ایله حائز امتیازدی . فقرایه انعام ایدر ، اسکدارده اسکله جامعنده وعظ ایلردی . اخلاق وکمالاتیله، پادشاهدن صوك نفره وارنجیه قدر، هرکسی کندیسنه مجلوب ایدردی (٢) . سلطان عثمان ، مفتی اسعد افندینك قیزی ایله ازدواج ایده‌جکی زمان شیخی توکیل ایله‌مشدی . سلطان احمدك غسلنه کیتمکه تنزل ایتمه‌ین شیخ ، کنج عثمانك دعوتی مع الممنونیه قبول ایله‌مشدی. سلطان عثمان، رؤیاسنی تعبیر ایتدیرمك ایچونده شیخه مراجعت ایتمش ، شو جوابی آلمشدی : « کلام قدیم حکم شرع شریفدر . جبه ، عالم وجوددر. پادشاه اسلامه لازمدرکه توبه وانابتی همدم ایدینه‌لر » .

کنج عثمان بوتعبیردن پك متأثر اولمشدی . اوکوندن اعتباراً تربه‌لری طولاشمایه باشلامشدی. فقط زیارتلرده

(١) « برنجی دفعه مجلس شریفلرینه داخل اولدیغمز وتقبیل دست‌مبارکلرینه واصل اولدیغمز شرف‌بوحقیره کافیدر» پچوی، جلد ١ ص ٣٥٧ ـ وفاتنده سنی یوزی متجاوز ایدی. کاتب چلبی ، جلد ٢ ، ص ١١٣

(٢) فذلکهٔ کاتب چلبی ، جلد ٢ ، ص ١١٣

بیله ظلملردن توقی اولونامامشدی. ایوب سلطانده قربان کسمك لازم کلیور، بوستانجیلره: «قیون وصغیر کتورك!» دینیور. قیون بولونابیلیور، صغیر تدارك ایتمه‌نك غیر ممکن اولدیغی آکلاشیلنجه، بوستانجیلر قره کومرو کده بر اوکوز آرابه‌سی یاقالایورلر، صاحبنك فریادینه‌قولاق آصمایورلر، اوکوزلری طوتوب بوغازلیورلر، صاحبنه آنجق قیمتنك ربعی قدر پاره ویرییورلردی. بدبخت ارابه‌جینك بد دعالری هرکسی دلخون ایدرکن، کنج عثمان، تربهٔ خالداوکنده، کمال خشوع ایله دعا ایدییوردی. بعضاً، آرقه‌سنده پنبه برقبا، عظمت ومهابتله سلطان سلیم جامعنه، نمازه کیدییور، خلق متردد ومتهور نظرله کنج پادشاهی سوزییوردی.

سلطان عثمان شیخ الاسلامك، شیخ محمودافندینك دور اندیشانه سوزلرینی دیکله‌میوردی. مفتی اسعد افندی: «پادشاهلره حج لازم دکلدر. یرنده‌اوتوروب عدالت ایلمك اولادر.» دییه فتوی کوندرییور، خلق اندیشه ایچنده‌یاشایوردی. کنج عثمان، اساسلی تدبیرلر اتخاذ ایتمه‌دن، جسورانه‌وجرأتکارانه‌حرکت ایدییور، اجرا ایده‌جکی قطعی واساسلی اصلاحات ایچون هیچ بر پلان حاضرلامایوردی. کنجلك قانی، کنجلك غلیانی اوکا هر ارزوسنی قولای، قابل الحصول کوستریوردی. سلطان عثمانك دوشونجه‌سی

پك نجیبانه ایدی ؛ فقط یاپیلاجق اصلاحاتك اساسلری حاضرلانمامشدی . یکیچریلر ، معیشتلرینه اوروله‌جق بو ضربه‌یی پك قولای دفع ایده‌بیلیرلردی . ذاتاً حج شایعه‌لری چیقار چیقماز، اردوده غلیان حاصل اولمایه باشلامشدی. آغالر، اساساً لهستان سفرندن پادشاهه دلگیر اولمشلردی . گنج عثمانك عسکرلکی وفداکارلغی محبتلرینی بر درلو تحریك ایده‌مه‌مشدی . یکیچریلر نظرنده منفعت هر شیئه غالبدی . سلطان عثمانك اردویی یوقلمه ایتمسی، میخانه‌لری باصدیرماسی، عداوتلرینی بسبتون تحریك ایله‌مشدی. خصوصیله لهستان سفرنده، سلطان عثمان « باش ودیل » کتیرنلره پك آز بخشش ویرمشدی . یکیچریلر : « بو بر آلتون نه‌در ؟ بز پادشاه اغورینه بذل جان ایدوب باش آلورز! » دییه سویلندکجه، پادشاهك مصاحبلری ایله حرم آغالری : « هله . کتوردیکك کله بر آقچه دکرمی ؟ » دییه « بعض جکرکاه سوزلر » سویله‌مشلر، یکیچریلری پادشاهدن بسبتون صوغوتمشلردی . یکیچریلر بوتون بو حاللری کوزلرینك اوکنه کتیرییورلر، پادشاهك حجه کیتمه‌سندن کیتدکجه قوشقولانیورلردی :

— پادشاهك بو طریقله حجازه کیتمسی مجرد بزدن اغراض ونفرته مبنی اولوب غیری موجبی یوقدر . نظام عالم ایچون پادشاهلر حج شریفی ترك ایده کلمشدر .

دییورلردی. بومطالعه‌یه بعض صوفته‌لرده قاریشیورلر، لچه‌لی وعرفلی بر آلای قافله ایله آت میدانه‌ طوپلانیورلردی. بو اوفاق تشبث، سریع وقطعی بر ضربه‌ ایله باصدیریلامیور، نهایت مدهش بر عصیانه مقدمه تشکیل ایدییوردی. خلق، عرف ولچه‌ییغینی کوررکورمز التحاق ایدییور، آت میداننده ایچه غلبه‌لك حاصل اولیوردی (۷رجب).

صدراعظم بوتشبثدن خبردار اولمش، یکیچریلره طاغیلمالری ایچون آدم کوندرمشدی. فقط بوآدملرده طاش یاغمورلری آلتنده قاچمایه مجبور اولمشلردی. غلبه‌لك کتدکجه آرتیوردی؛ منفعتك خللدار اولاجغنی دوشوننلر، یغماکرلکله غصب حقوق ایتمك ایسته‌ینلر قافله قافله طوپلانیورلردی. آت میدانی عظیم برغلغله ایچنده ایدی. ایلك بهار صباحی، استانبولك مزهر آغاجلری آلتنده، عصیان قافله‌لری طولاشیوردی. آت میداننده، اوجاق اختیارلری طوپلانمشلر: «پادشاهی اضلال و بو سودایه دوشیروب عبث یره بیت‌المالی اتلاف و فساده باعث اولنلر حقنده شرعاً نه لازمکلور؟» دییه فتوی صورتلری یازییورلر، مفتیدن قتللری لازم کله‌جکنه دائر فتوی آلیر آلماز، دها جرأتکارانه، دها غدارانه حرکته باشلایورلردی. بولوك آغالریله یکیچری آغاسی بوعصیانی بردرلو باصدیرامیورلردی.

پادشـاهك حركتندن اول آق دكزه چیقـان دونانما ، بشكطاشدن یدی قولەیه كیدركن، آت میداننده‌كی عصیانی خبر آلیور، دونانماده‌كی یكیچریلرده آت میداننه داخل اولیوردی. بوتون میدان، علماو یكیچریلرله قایناشیوردی. اوجاق اختیـارلری بر یره كلمشـلر ، ارزولرینی صدر اعظم ایله خواجه عمر افندی واسطه‌سیله پادشاهه اكلاتمایه قرار ویریـیورلردی . نهایت، جسیم بر غلبه‌لك عمر افندینك سرایته كلمشدی. عمر افندی، یكیچرینك غلیانتی شهنشیندن سـیر ایدییوردی . آغالر خواجه افندی‌یی ایستیورلر : «افندی كلسون. جمهورك سوزینی پادشاهه تبلیغ ایلسون!» دییورلردی . فقط عمر افندی ، تبدیل قیافت ، آرقه قاپودن فرار ایدییوردی. آغالرك اصراری اوزرینه خد- متكارلر: « افندی سرایه كیتدی!» دییه فتنه‌یی باصدیرمق ایستیورلر ، تكمیل سرایك یغما ایدلمسنه ینه مانع اولا- میورلردی . زوربالر ، بوراده وظیفـه‌لرینی بتیردكدن صوكرا، صدر اعظمك قوناغنه كلمشلر ، بوتون اتباعنك سلاحلانمش اولدقلرینی كورمشلردی . ایچلرندن برقاچ دانه‌سی‌ده مقتول ومجروح دوشونجه، جمله‌سی بر حدت، سپاه چارشیسنه ، سلاح آلمایه كیتمشلر ، یولده، اهالینك رجاسی اوزرینه بوفكردن واز كچمشلردی .

آقشام اولیوردی. اورتالق قارارمایه باشلامشدی .

سلطان عثمان یکیچریلرله سپاهیلرك عصیانی ، سرایلرك یغماسنی خبر آلمش ، علمایی سرایه طوپلامشدی . کنج پادشاه عصیانك سببنی صورمش، کندیسنك حجه کیتمه‌سنه راضی اولمادقلرینی ، یکیچریلرك خواجه افندی ایله دارالسعاده آغاسنك نفینی آرزو ایلدکلرینی خبر آلمشدی.

سلطان عثمان، عزم متین صاحبی ایدی. یکیچریلرك آرزوسنه بردرلو رام اولمق ایسته‌میوردی. فقط عصیانی هرحالده باصدیرمق آرزو ایتمش :

— وارك سویلك. کعبه‌یه کیتمکدن فراغت ایتدم. اما انلری منصبلرندن بیله رفع ایتمم .

دیمشدی . علما بوخبری عاصی یکیچریلره تبلیغ ایتدکلری زمان، هیچ برموافقت جوابی آلامامشلردی .

کیجه ، بوتون یکیچریلر آیاقده ایدی . اوطه‌لرده مدهش شایعه‌لر دوران ایدییوردی . زوربالر آراسنده، پادشاهك بوستانجیلره سلاح طاغیتدیغی شایع اولیور ، بوستانجیلر آره‌سنده‌ده ، یکیچریلرك دونانمادهکی کمیلری سرای سورلرینه توجیه ایتدکلرینه ، سورلری یعقوب باغچه‌دن هجوم ایده‌جکلرینه دائر شایعه‌لر ظهور ایدییوردی.

اوصباح، استانبول غلیان ایچنده ایدی . کلرنك ، کونشلی افقلر اوزرنده، یوکسك مناره‌لردن اذان سسلری ایشیدیلیوردی . یکیچریلرله سپاهیلر ، اللرنده سلاحلر ،

فوج فوج أت میداننده طوپلانیورلر، قورقونچ برسیل حالنده، فاتح جامعنه کیدییورلردی. یکیچریلر، علما واکا. بری‌ده فاتحه دعوت ایتمشلر، اونلر ایسه بوتون آغالری سلطان احمد جامعنه چاغیرمشلردی. نهایت، فاتحده دعالر ایدیلیور، برقاچ دقیقه صوکرا، علمانك و یکیچریلرك رنکا رنك اثوابلری، بیاض قاووقلری وبچه‌لریله، متهور و پرغلیان، جاده‌لری طولدیرارق آت میدانه آقدیغی کورولیوردی.

علما ایچنده پك ممتاز سیمالر واردی: یحیی افندیلر، قاضی زاده‌لر، آیاصوفیه و اعظلری، هپ سلطان احمد جامعنه طوپلانمشلر، اوجاق اختیارلرینه عصیانك سببنی سؤال ایدییورلردی. بوسبب پك ساده ایدی: خواجه افندی ایله قیزلر آغاسی سلیمان، پادشاهی سفره تحریك ایتمشلردی. صدراعظمك سراینده، آغالری کندیلرینه اوق آتمشلردی. دفتردار، آیلقده زیوف آقچه ویرمشدی. قائممقام، قوروجی و اوطوراق علوفه‌سنی ویرمکده تعلل کوسترمشدی. بناءً علیه بو وَدهابوکبی یولسز حرکتده بولنان آلتی ذاتك قتلی طلب ایدیلیوردی. علما، بو عقور غلبه‌لکی یاتشدیرمق ایچون، هیچ بر نصیحتده بولونمامشلر، عرضحاللرینی درحال سرایه کوتورمشلردی.

کنج عثمان ، عزمنده ثبات‌کار ، متصل اصرار ایدییوردی . قتلی طلب اولنان رجالی ویرمیور ، علمانك نصیحتلرینی دیکله‌میوردی . علما ، تکرار تکرار رجا ایدییورلر ، کنج عثمانه :

— اهون شرین اختیاری لازمدر . ویرلمزسه زیاده شر وفساده باعث اولور. ضرر عامدن ضرر خاص ترجیح اولنه کلمشدر .

دییورلردی . علما اصرار ایتدکجه، سلطان عثمان :

— سز مقید اولماك. انلر باشسز عسکردر. تیز طاغیلور.

دییوردی. علما وَ وزرا تکرار :

— قول طائفه‌سی جمعیت ایتدکده استدکارین الورلر ، اجداد عظامکزدن آله کلمشلردر . مقدمجه اولمق اولادر.

دییورلردی. اوزمان سلطان عثمان قیزییور ، بوضعفی علمانك حیله‌سنه عطف ایدییور :

— بو فتنه اربابنی سز تحریك ایتمشه بکزرسز. اول سزی قیرارم ، بعده آنلری . اول طائفه‌نك تدارکی کورلمشدر .

دییوردی. بوتون علما ، مبهوت ومتحیر، طیشاری‌یه چیقیوردی . سلطان عثمان عزمندن دونمیوردی؛ سلطنتی محافظه ایچون سرای ارکانی اشقیا اللرنده پارچه‌لاتمق ایسته‌میوردی. کنج عثمان بومتانتی ایله بحق تمیز ایدییور،

عثمانلى پادشاهلرى ايچنده مردلك خاصه‌سنى ، پارلاق بر صورتده ابراز ايدييوردى . سلطان عثمان ، علمايى : «سرايدن طشره كيتمسونلر!» دييه صاليويرمه‌مشدى . علما ، مدهوش ومتحير ، سرايده پادشاهى يالكز براقق ايسته‌ميورلر ، خارجك غليانى تأثر وهيجان ايچنده ، انتظار ايدييورلردى .

أت ميدانـنـده كورلتولى بر قارغشـه‌لق واردى . يكيچريلر وسپاهيلر علمايى بكليورلردى . سرايدن هيچ برسس ، هيچ برخبر كلميوردى . بو سكوتدن آرزولرينك قبول ايدلمديكنى آكلايورلر ، اولا سرايه كيتمكى دوشونيورلر ، فقط بوستانجيلرك سلاحلانمش ، قاپيلرى قوشـاتمش اولمالرندن قورقيورلردى . نهايت ، عقللرينه برشى كلمشدى : آياصوفيه منارە‌سندن سرايك ايچنى ترصد ايتمك . او زمان ، منـاره‌لره آدملر چيقـاريبورلر ، بوستانجيلردن و علمادن اثر كورونمينجه ، بتون عسكرلر سراى قاپيسنه طوغرو ايلريليورلردى .

سراى قاپيسى آچيق ، اوكنده هيچ كيمسه يوقدى . قاپيجيلر بيله ، يكيچريلره يارانمق ايچون ، بوستانجيلردن صاقينمالرينى سويليورلردى . فقط اونلرك هيچ بر شيئه احتياجلرى يوقدى : سورلره تفنك اندازلر يرلشديريليور ، سلاحسز اولانلره انباردن اودون طاغيتيليور ، اهالى‌يه

ایچلرندن چیقمالری اخطار ایدیلیوردی. یغما كرلك خصوصنده عصیانلری الك مساعد فرصت اتخاذایدن خلق: « بز عسکردن آیرلمازز » دییورلر، قاپی‌یه طوغرو قوشوشیورلردی.

بو منظره پك مدهشدی. هر طرف نعره‌لرله چینلایوردی. «شریعت!» «ایسترز!» فریادلری برنجی قاپی ایله اورته قاپی آره‌سنده، قوجامش چنارلر آلتنده، عیوقه چیقیوردی. بر ایکی ساعت دوام ایدن بو غلغله‌یه قارشی اورته قاپینك قوله‌لری صامت و ساکت طورییور، سرایدن هیچ بر جواب، هیچ بر سس ایشیدلمیوردی. نهایت بومدهش ومتهورقافله اورتاقاپی‌یی‌ده كچیور، قبه آلتی اوكنه، سرویلرك آلتنه طوغری ایلریلیوردی. آولو تماماً طولمشدی. اوچ ساعت، یوكسك قاووقلی، اللری صوپالی، كوزلری حدت آتشلریله یانان، پرسلاح، حریص، انتقامجوغلبه‌لكدن «ایسترز!» آوازه‌سی ایشیدیلیوردی. آق آغالرایچری‌یه قاچیور، عاصیلره هیچ برجواب ویرلمیوردی. نهایت نقیب غباری افندی، یكیچریلره:

— بزم سوزیمز كچمدی. سز كندیكز كیرك سویلك.

دیمش، ایشته اوزمان، بومدهش غلبه‌لك عظیم برولوله ایله باب السعاده‌دن ایچری‌یه طولمشدی. بو دخول،

بك خشيت انكيز ايدی . يكيچريلر فكرلرينی دكشديرمشلردی. شمدی : « سلطان مصطفايی ايسترز!» ديه باغيرييورلردی. آره‌ده صيره‌ده حرمه صالديرييورلر، سرايك ايچنی قول قول طولاشيورلر، سلطان مصطفانك دائره‌سنی آرايورلردی. بعضاً، شاشقين شاشقين اوطه‌لرك اوكنه كليورلر، ايچ آغالرينه صوريورلردی. اونلردن: «بلمزز!» جوابنی آلنجه، هر طرفه متلاشيانه كوز كزديرييورلردی. نهايت خاص اوطه اوكنه كلمشلر، غلماندن برينه صورمشلردی. حرم طرفنه طوغرو اشارت آليرآلماز، اوطرفه قوشمشلردی. اورادهده، قاپينك ايچريدن قاپالی اولديغنی كورونجه، صوپالرله قبه اوزرينه چيقمشلردی .

بوتون نظرلر قبه‌لره انعطاف ايتمشدی . زوربالر و سرای خلقی هيجان ايچنده ايدی . يكيچريلر : « شرعله سلطان مصطفايی ايسترز ! » ديه باغيرييورلر ، اشاغيدن آغير ويورغون بر سس ايشيديييورلردی : « سلطان مصطفی بونده‌در ! » او زمان، مطبخدن كلن بالطه‌لرله قبه‌يی دلمكه اوغراشيورلر ، باغيرييورلر ، فرياد ايدييورلردی . سرايك بو منظره‌سی پك دلخراشدی . بر طرفدن، عربلر يكيچريلری اوقه طوتيورلر ، ديكر طرفدن يكيچری قورشونلری آلتنده كنديلری فدای جان ايدييورلردی. قبه تماميله دلينيردلينمز، ديوان پرده‌لرينك

ایپلرینی کسمشلر، آشاغی‌یه آدم ایندیرمشلردی. سرایك داخلی منظره‌سی شایان حیرتدی: سلطان مصطفی بر مندره اوطورمش. یاننده ایکی جاریه، آیاقده طورییوردی. ایچری‌یه کیرنلر سلطان مصطفانك اوکنده یر اوپییورلر، کمال تعظیم ایله: «پادشاهم، طشره‌ده عسکر سزه منتظردر.» دییورلردی. سلطان مصطفی، ضعیف، رنکی اوچمش، چوقوره باتان کوزلرینی آچمش، هیچ جواب ویرمیوردی. یالکز بیتابانه صو ایستیوردی.

یکیچریلر همان تلاتین بر صوماق ایله صو ایندیرییورلر، سلطان مصطفایی قبه اوزوندن طیشاری‌یه آلیورلر، مفتینك آتنه بیندیرمك ایستیورلردی. سلطان مصطفی یك بی‌مجالدی. یرنده طورمایه اقتداری یوقدی. آت اوزرنده بردرلو طوراماییوردی. یکیچریلر، پادشاهك آتله کیده‌میه‌جکنی آکلاینجه، عرض اوطه‌سنه کتورمشلردی.

سرایك باغچه‌لری یکیچری، سپاهی وعلما ایله طولمشدی. هپسی‌ده آنی برتعرضدن اورکیوردی. بعضاً، کندیلرینه هجوم ایدیله‌جك دییه قورقیورلر، اوفاق برقوت قارشیسنده طارما طاغین اولمایه حاضرلانیورلردی. سرایدن، بوقورقاق وعاصی عسکرلری اورکوده‌جك هیچ برقوت ظهور ایتمیوردی. مرادثالث زماننده، سپاهیلری اودونله تپه‌لەین آشجیلر، بو سفر

او جسارتی کوستره‌میورلردی . عسکرلر اورکدنجه ، آغالر قیلیجله طوریپورلر : « قورقماك . نسنه یوقدر ! » دییه طاغیلمالرینه مانع اولیورلردی .

یکیچریلرك بو دهشتی استانبول خلقنی‌ده قورقوتمش ، ایشیدنلر خشیت ایچنده قالمشدی . بو اثناده اسکی سرای‌ده هیجان ایچنده ایدی . کوسم سلطان عصیان خبرلرینی ساکتانه دیکلیور ، سلطان مصطفانك والده‌سی مژده خبرلری آلیوردی . قادینلر سلطنتك بو صفحه‌سی قانلی عصیانلرله لکه‌دار اولیوردی . اسکی سرایده اوطوران والده سلطانلر ایله یکی سرای بیننده فعالانه بر ارتباط حاصل اولمش ، هر قانلی عصیانك نتیجه‌سنده بر والده سلطانك یکی سرایه ، سلطنت سورمکه کیتدیکی کورولمشدی .

سلطان عثمان یکیچریلرك غلیانندن اورکمش ، ارزولرینی یرینه کتیرمکه راضی اولمشدی . صدراعظم دلاور پاشا اسکداره ، شیخ محمود افندی درکاهنه التجا ایله‌مشدی . سلطان عثمان دلاور پاشانی تکیه‌دن کتیرتیور ، قیزلر آغاسیله برابر قاپودن طیشاری‌یه ، یکیچریلرك اوکنه آتدیرییور ، آرقه‌لرندن بوتون قاپیلری قاپاتد‌یرییوردی . یکیچریلر بو ایکی بیچاره اوزرینه عقورانه آتیلیورلر ، قلنجلرله ، بالطه‌لرله پارچه‌لایورلر ، نعشلرینی آت میدانته سوروکلیورلردی . بو جنایتلر اوزرینه

علما تکرار یکیچریلره مراجعت ایتمشلردی :

— یولداشلر . پادشاه ایستدیککزی ویردی . دخی کیمی استرسه‌کز پادشاهدن آلیویره‌لم .

— بز استه‌دکیمزی بولدق . اولده پادشاهمز سلطان مصطفی ایدی . ینه پادشاهمز اولدر .

سلطان عثمان ایچون بویوك برمغلوبیت باشلامشدی . آغالر ویکیچریلر سلطان مصطفانك اطرافنده پروانه کبی دونیورلر ، آرقه‌سنه کیدیره‌جك فراجه بولامیورلردی . سلطان مصطفایی پریشان برقیافتله دیوانخانه‌یه کتیرمشلر ، سلطان عثمان طرفندن کندیلرینه نصیحت ایتمکه کلن علمایی بیعته دعوت ایتمشلردی . علما ، یکیچریلری طاتلیلقله یاتیشدیرمق ایستیورلردی :

— یولداشلر . کلك ، فراغت ایدك . پادشاهکز سلطان عثمان خان سزه سلام ایلدی . ایستدکلرینك ایکیسنی ویردم . باقیسنی دخی ویره‌یم دیدی . بزکفیل اولالم . سلطان مصطفایی قوك ، دورسون . صوکرا نادم اولورسز .

دییورلردی .

یکیچریلر ایسه عبوس برچهره ایله :

— بز پادشاهمزی بولدق . البت بیعت ایلك .

دییه‌اصرار ایدییورلردی . یکیچریلرك بوتکلیفنه اك

زیاده مفتی اسعد افندی اعتراض ایتمشدی. شیخ الاسلام، سلطان عثمان هنوز تختده ایکن غیری‌یه بیعت جائز اولمادیغنی سویلیور، بعضلری‌ده سلطان مصطفانك «مسلوب العقل» اولدیغنی ایلری‌یه سوریبوردی. برساعت قدر بوصورتله مناقشه دوام ایتمشدی. نهایت، عسکرك سل سیف ایتمه‌سی اوزرینه علما بیعت ایدییور، سوقاقلرده یکی پادشاهك جلوسی منادیلرله اعلان ایدیلیوردی. یکیچریلرك بیعت ایتدیرمك ایچون قیلیچ چکمه‌لری علمایی او درجه شاشیرتمشدی‌که، ایچلرندن قاف زاده افندینك «خوفدن زهره‌سی چاك ومنزلی زیر خاك» اولمشدی.

آرتق بیعت بیتمشدی. یکیچریلر، پادشاهلرینه ضرر کلمه‌سین دییه، جاریه‌لریله برلکده خسته آرابه‌سنه بیندیرمشلر، ولوله‌لرله سرای قاپیسندن طیشاری‌یه چیقاریبورلر، آرابه‌یی بتون غلبه‌لك اللریله چکه‌رك اسکی سرایه کوتوریبورلردی. علما أولرینه طاغیلیور، عسکرلر اسکی سرای اطرافنی بکلیوردی. یکیچریلر سلطان عثماندن الآن قورقیوردی. برآرالق، سلطان عثمانك بوستانجیلرله اسکی سرایی باصاجغنه دائر بر شایعه چیقمشدی. اوزمان، هپسی‌ده قورقولرندن والده سلطانه مراجعت ایتمشلر، مسئله‌یی آکلاتمشلر، والده سلطانی اسکی سرایدن

چیقمایه راضی ایتمشلردی. یکیچریلر، بوموافقت اوزرینه، سلطان مصطفایی، والده‌سی ودایه‌سیله برابر، آرابه‌یه بیندیرمشلر، اورته جامعنه کوتورمشلردی(۱).

سلطان مصطفانك اورته جامعه کیدیشی غریب بر منظره تشکیل ایتمشدی.

«سلطان مصطفایی کوتوررکن شهزاده جامی قربنده اولان واسع دروازه‌یه یعنی سوقاغه پنجره‌لریمز ناظرایدی. برچوق خلق جمع اولمش ایدی. کویا قیامت قوپمش ومحشرده دیرلمشلر. اول واسع سوقاق بویله طولمش که هوادن بر ایکنه یره دوشمك محال ایدی. خلق ایسه معهود عربه‌نك اطرافنه اوشمشلر. بری برینه مزاحمه اتکندن کمی باشندن وکمی یکندن پاره‌لر قوپاروب نشان ایچون عربه‌یه ویریرلر. سلطان مصطفی عربه‌نك قیچنده

(۱) اورته جامی، آت میدانده، صوفیلر جهتنده، یکی اوطه‌لر دینیلن قیشله‌لرك اورته‌سنده، سلیمان قانونی طرفندن یاپدیرلمشدی. تولیق سکبان باشیلره، جهت عرضی یکیچری آغالغنه وقف ایدلمشدی. جامع، محمدرابع زماننده تعمیرایدلمش. تعمیرینه:

ای نثاری شکر ایدوب حقه دیدم تاریخنی
حمد لله اورته جامع اولدی پك اعلا بنا

تاریخی یازلمشدی.

محمود اول زماننده بر چوق اوطه‌لرله برابر یانمش، بالآخره تعمیر اولونمش ایسه‌ده. محمود ثانی زماننده یکیچریلر لغو ایدلدیکی زمان، محل شقاوتلری اولان جامعده کوکندن یقدیرلمشدی.

چندان کورنمز . والده‌سی اوکنده نشانلر آلوب خلقه حسن وعده‌لر ویرمکده بوطریق ایله کچوروب کتوردکلرینی کندیمز مشاهده ایتدك . » (۱)

خلقك بو وضعیتی پك تذللکارانه ایدی. همان جمله‌سی ده، دیلنجیلر کبی، آرابه‌یا پیشیورلر، شعوری مختل پادشاهلرندن احسان تمنی ایدییورلردی .

یکیچریلر سلطان مصطفایی اورته‌جامعنه کوتوردکدن صوکرا، آغالرینی‌ده دعوت ایتمشلر، سلطان مصطفانك أتکنی اوپدیرییورلر، باباجعفر، غلطه وترسانه زندانندهکی مجرملری صالیویرییورلردی .

سلطان مصطفی جامعه کوتورولورکن ، سلطان عثمان ده ، ایکندیدن صوکرا ، وزارتی حسین پاشایه ، یکیچری آغالغنی قاپوجی باشی قره علی آغایه ویرمشدی. حسین پاشا قول طولاشیور ، شهزاده جامعی اوکلرینه قدر کلیوردی . برچوق کشیلرده قره علی آغایی تبریکه کیتمشلردی. علی آغا، عصیانك درجهٔ اهمیتندن بی‌خبردی. کندیسنی تبریکدن کلنلره :

— هی آغا! بو نه حالدر؟ اورته‌جامعده سلطان مصطفایی پادشاه ایتدك دیو خلق جمع اولمش. بونلر هنوز بوواده‌ده؟ دیه صوردولدیغی زمان :

---

(۱) پچوی ، جلد ۲ ، ص ۲۸۳

— فقیر دخی علی آغادن صوردم . فتنه یوقدر . برقاچ ادانی واراذل جمع اولمشلر . انشاءالله تعالی بوگیجه تبس اولور وبو فتنه دفع اولنور .

جوابنی ویرییوردی (١) .

یکیچری آغاسی احوالی ادراکدن عاجزدی . یکیچریلر، آغانك کندیلرینه تعرض ایده‌جکنی خبرآلیر آلماز، قول قول آرامایه چیقمشلر، یولده بوتون مسافرلرینی قاچیرتمشلردی. بوفلاکتی علی آغاده آکلامش، اوده فراردن باشقه چاره بولامامشدی. بوفرصتدن استفاده ایدن یکیچریلر ، علی آغانك ، دفتردارك ، استانبول قاضیسنك اولرینی یغما ایتمشلردی .

سلطان عثمان، ایش ایشدن کچدیکنی آکلامشدی . سلطان مصطفایه بیعت ایدلدیکنی، صوکرا اورته جامعنه کوتورولدیکنی خبر آلمشدی. کندیسی ایچون چارهٔ سلامت ده قالمامشدی. وزرایه اذن ویرمش، هرکس اوینه طاغیلمشدی. یالکز، صدراعظم حسین پاشا ایله بوستانجی باشی قالمش، بدبخت پادشاه اونلرله دردلشمکه باشلامشدی .

سلطان عثمان، متأثر و اندیشه ناك، نظرلرینی صدراعظمه دیکمش :

— شمدی تدبیر نه‌در ؟

---

(١) نجوی ، جلد ١ ، ص ٢٨٤

دییه سؤال ایدییوردی. مقصدی بروسه‌یه کیتمك، برقاچ کون اوراده قالمقدی :

— بزی ایسته‌ین کلور. طوتالم سلطان مصطفی پادشاه اولمش، برقاچ کون مرورنده ماهیتی معلوم اولور.

دییوردی. صدر اعظمله بوستانجی باشی بو فکری تصویب ایتمیورلردی :

— بومصلحت دکلدر. مصلحت بودرکه سلطان مصطفی یکیچری اوطه‌لرینه واردی. بزدخی آغا قپوسنه وارەلم.

— بورأی دکلدر. اکر جمعیت یالکز یکیچرینك اولیدی سوز کچمك جائز ایدی. اما سپاه وعلما دخی اول طرفده‌در. همان آناطولی جانبنه جان آتمق کرکدر.

— البته آغا قاپوسنه وارمامز یکدر.

صدراعظمك سوزینی یاپمقدن باشقه چاره یوقدی. بوستانجیلردن کیمسه قالمامشدی. اسکله‌لرده برتك قایق یوقدی. عصیانی ترتیب ایدنلر بونی اولدن دوشونمشلر، بوتون قایقلری اوزاقلاشدیرمشلردی. سلطان عثمانك بروسه‌یه کیتمك املی، امکان خارجنده ایدی. نهایت، صدراعظمك فکری قبول ایدلمش، سلطان عثمان آغاقاپیسنه کلمشدی. سلطان عثمان پك بدبختدی. صدراعظمی بیله حیاتنی محافظه ایتمك ایسته‌میوردی.

« حسین پاشایه دیدم ! بو تدبیریکزك نتیجه‌سی بیلمم نه‌اولور؟ جمله یکیچری بالاتفاق سلطان مصطفی‌یی بزپادشاه‌ایستدك دیرلر . سز انلرك مطلوبی اولان پادشاه مظلومی آیاقلرینه کتوررسز . جواب ویرمدی . دفعهٔ ثالثه‌ده باغچهٔ خاصه‌دن چیقارکن پیاده باغچه کیدرکن ینه بو سوزی اعاده ایتدم . حقیری تشفیه ایدوب بیلمم نه‌دیرسك؟ یاغچه اولسون. عالم‌بری برینه کیرسون، قیامتمی قوپسون؟ دولت قنغیسنك باشنده‌ایسه اول‌اولسون. تك عالم نظام وانتظام بولسون . دیدی. اوکیجه قبل‌العشا آغا قپوسنه واردق. نه درلو افکار فاسده ایله‌صباحه چیقدق. چون‌صباح‌اولدی، ینه دنیاخلقی شیطان آیاغنه‌بندی. یعنی بیك بر آیاق بر آیاق اوستنه بندی . خلق اسواق‌طوتمز اولدی. ینه عالم فتنه وفساد ایله طولدی. بومحلده پادشاه‌مظلوم یکیچری آغاسنی اورته مسجده کوندردی .»(۱)

آغانك یکیچری اوطه‌لرینه کوندرلمسندن مقصد، یکیچری‌یه اللیشر آلتون‌انعام‌ایله اسکرلت چوقه، سپاهی‌یه اونرآقچه ترقی ویرمك، سلطان عثمانی پادشاهلغه «قبول» ایتدیرمکدی. فقط بوامل، بیهوده‌ایدی. سلطان‌مصطفایه بیعت ایدلدکدن‌صوکرا، سلطان‌عثمان طرفنی‌التزام‌ایده‌جك کیمسه قالمامشدی . یکیچری وسپاه کاملاً مخالفدی . یالکز، علما برآز تردد ایدییوردی؛ بوترددده احوالك نتیجه‌سی تظاهر ایدنجه‌یه قدردی.

آرتق نتیجه آکلاشلمش، علما، پادشاهلرینی

---

(۱) صدر اعظمك تذکره‌جیسی صدقی چلبینك روایتی، پچوی ، جلد ۲ ، ص ۳۸٤ — نعیما ، جلد ۲ ص ۲۲۳

بولمشدی . واقعا سلطان مصطفی، مجذوب، نفعِ مسلمینی ادراکدن عاجز، بیت المالی اسراف ایتدیکی فعلاً ثابتدی. کذا اوصاف خلافت ده کندیسنده موجود دکلدی . ازجمله ، علیل ومریضدی ؛ جنتی افعالیله مرتبهٔ ثبوته واصل اولمشدی . فقط علمانك نظرنده منفعت، شرائط خلافته مرجحدی . علم، اونلرك عندنده ، عامل اولمق ایچون دکلدی؛ معیشتی تأمین ایتمك، رشوتله قاضیعسکر-لکلر ومفتیلکلر الده ایتمك، آرپه‌لقلر صاحبی اولمق ایچون بر واسطه ایدی. بو حس یالکز علمایه‌ده خاص دکلدی؛ سائر ارکان دولت‌ده عین ذهنیتده ایدی . صدراعظمك بدبخت عثمانی آغاقاپیسنه کوتورمسی‌ده عین حسك تأثیری ایله ایدی . اونك نظرنده، پادشاهه ضرر کلمسی حائز اهمیت دکلدی . مقصد ، مسئله‌نك چارچابق حل اولونماسی ، پادشاهلق کیمده قاله‌جق ایسه بونك تقرر ایتمسی ایدی . شمدیکی حالده قوت ، سلطان مصطفی طرفنده ایدی. بناءً علیه علی آغانك اوطه‌لره کیتمه‌سندن بر نتیجه حاصل اولمایه‌جغی محققدی .

علی آغا، ایلك اول کندی اوطه‌سنه کلمشدی. اوطه باشیلری دعوت ایتمش ، سلطان عثمانك قاپی‌یه کلدیکنی آکلاتمش ، کندیلرینه احسانلر وعد ایتمش، رجالر ایله‌مشدی . اوطه باشیلر ، بو تکلیفی رده لزوم

کورمه‌مشلردی. صورتا قبول ایدر کبی کورونمشلر :

— سلطانم. سز بوسوزی نفره سویلك. بزدخی معقول دیه‌لم. ویرمك خدانکدر.

دیه آغایی آووتمشلردی. اوکیجه، هیچ بر حادثه ظهور ایتمه‌مش، آغا اوطه‌لرده قالمشدی.

صباح اولمشدی. مایسك کونشلی، پارلاق بر کونیدی (٩ رجب، جمعه). استانبول افقلری، آغوشنده قایناشان اختلال وعصیان آتشلرینی بللی ایتمه‌مك ایچون کولیور کیبدی. خلق، فاجعه تماشاسی ایچون، سوقاقلره دوکولیور، جامع آولولری، سبیلخانه اوکلری، آقسرای جاده‌لری، قادینلر، لچه‌لی، جبه‌لی، شالوارلی، آتلی آتسز اهالی ایله طولیوردی.

یکیچری آغاسی صباحه دوغری سلطان مصطفانك حضورینه کیرمش، نفرلرله کوروشمك ایچون طیشاری چیقمشدی. فقط آغا اوطه‌لردن کیتدکدن صوکرا، اوطه باشیلر آغانك نه‌ایچون کلدیکی «قوله» آکلاتمشلر، آیریجه‌ده:

— همان اورك، سویلتمك.

دیه تنبیه ایتمشلردی. علی آغا مسئله‌دن بی‌خبردی. طیشاری‌یه چیقار چیقماز، بوتون نفرلر هجومه حاضر، طوپلانمشلردی. علی آغا، نردبان اوزرنده، اولا کمال وقار ایله دعا ایتمش، دعاسنی بیتردکدن صوکرا :

— یولداشلر . پادشاهکز مبارك اوله ، اما حالی بللو ، سلطان عثمان‌ده قپویه‌کلدی. اوجاغکزه صیغندی. مقدمه‌سنی یاپمش ، انعاملردن و احسانلردن بحثه باشلار باشلاماز ، غلبه‌لکدن بردنبره ، بر :

— اورك ، سویلتمك .

نداسی یوکسلمشدی . او زمان، اورتالق بربرینه قاریشمش ، نفرلردن بری آغانك اتکندن یاپیشمش ، مردیوندن آشاغی یووارلامش ، بوتون عسکر قیلیج اوشوروب « دردمند »ك وجودی‌پارچه پارچه ایدلمشدی. یکیچریلر بونکله‌ده قالمامشلردی . نعشی سوقاقلرده سوروکلیه سوروکلیه آقسرایده ، درت یول آغزینه براقمشلردی . بر طاقم زورباده ، أونی صویمق ایچون ، علی العجله اوطه‌لردن آیرلمشلردی .

آرتق سلطان عثمان ایله اوطه‌لر بیننده‌کی رابطه‌ده محو اولمشدی. سلطان عثمانك یاننده، یالکز صدر اعظم قالمشدی . بوتون‌قدرت وسلطنت ، یکیچری اوطه‌لرینه، سلطان مصطفانك اطرافنه طوپلانمشدی . دولتك یکانه حاکمه‌سی والده سلطان ایدی . والده سلطان اوغلنك یانندن آیرلمیور ، عصیانی بالذات اداره ایدییوردی . سلطنت کاملاً اونك النده ایدی . عزل ونصبده یالکز اونك رأیی جاری اولیوردی .

بوتون آغالر اورته جامعنده، والده سلطانك اطرافنه طوپلنمشلردی . اوجاق آغالری ، کتخدا بکلر، زغرجی باشیلر ، عزل ونصب ایچون مشورت ایدییورلردی . الك مهم مسئله، صدراعظمك انتخابی ایدی . والده‌سلطان وزارتی دامادینه ، داود پاشایه ویرمك ایستیوردی . آغالر والده سلطانك میلنی آکلایورلر، ودرحال موافقت ایدییورلردی . والده سلطان، بو موفقیتدن محظوظ :

— ایچکزده یازی یازار وارمی ؟

دیه صوریبوردی . آغالر ، قره مذاقی ایلری سورمشلردی. قره‌مذاق، وزیراعظمك خطی ایله اون‌سکز منصب ایله کندی باش چاوشلغنك خطنی یازمش ، داود پاشا اورته‌جامعنه کلمش، یکیچری آغالغنه سلحدار درویش آغاتعیین اولونمشدی. اورته‌جامعنده نصبلر وقوعه کلیرکن، بری طرفده‌أولر یغما ایدیلیور، آغالر چاپولجیلقله‌مشغول اولیوردی . دیکر طرفدن سلطان مصطفایه دفترلر تقدیم اولونیور ، « قانون قدیمی براقوب یکی قوانین ایجادینی سوق ایدنلرك قتلی» (۱) طلب ایدیلیوردی .

یکیچریلرك ایسته‌دکلری شیلر : امور پادشاهی‌یه وزیراعظمدن باشقه‌سنك قاریشماماسی ، یکیچری آغاسنك اوجاق ضابطلرندن اولماسی ، رشوت آلنماسی ، هر

---

(۱) نعیما ، جلد ۲ ، ص ۲۲۵

خدمتك اربابنه ویرلمسی ایدی . سلطان مصطفی : « مقبول همایونمدر ! » دییه موافقت ایدییور ، خط شریف علناً اوقونیور ، دعا آوازه لری اورته جامعنی چینلاتیوردی.

والده سلطان ، اورته جامعنده سلطنت سوررکن ، بر کروه ده آغا قاپیسنده ، سلطان عثمانی بولمایه کیتمشلر ، بدبخت پادشاهی ، آرقه سنده بیاض بر أنتاری ، باشی آچیق ، پریشان بر حالده چیقارمشلردی . کنج عثمانك حالنه سپاهیلرك بیله یوره کی تحمل ایده مه مش ، ایچلرندن بری ، باشنده کی کیرلی دلبندی چیقارمش ، بدبخت پادشاهه کیدیرمشدی . صوکرا ، آشاغی یه ایندیرمشلر ، عادی بر بارکیره بیندیرمشلردی .

سلطان عثمانله صدر اعظم حسین پاشاده برابردی . یکیچریلر اونی ده برابر کوتورمك ایستیورلر ، اوکاده دیش بیله یورلردی . سببی : حسین پاشا ، محاربه لرده کندیلرینی ناحق یره تعرض ایتدیرمشدی . قپو قولی اختیارلری : « محلی دکلدر . بیهوده قولی قیردیررسز ! » دیدکجه ، کمال حقارتله : « پادشاهه قولی اکسیك اولور ؟ اشك یرینه آت باغلارز ! » دییه قلبلرینی قیرمشدی . یالکز ، بوستانجی باشی یی محافظه ایتمشلردی ؛ چونکه پادشاه میخانه لری باصدیروب قول طائفه سنی تسلیم ایتدکجه ، قتل ایتمه مش ، دائما کیزلیجه صالویرمشدی .

حسین پاشا باشنه کله‌جك فلاکتی آکلامشدی .
یکیچریلر کنج عثمانله مشغول اولورلرکن ، جان هولیله اللرندن فرار ایتمشدی . ارقه‌سندن غلبه‌لق بر کروه قلیج اوشورمشلر ، زرهنه تأثیر ایتدیره‌مه‌مشلردی . نهایت پشیندن‌قوشمشلر ، « صقالر کارخانه‌سی » اوکنده یتشمشلردی . حسین پاشا هم قاچیور ، هم :

— یولداشلر پادشاهکز اوجاغکزه صیغندی . مروت سزکدر . پادشاهکزی بوحقارته لایق کورمك.

دییه یالواریپوردی. یکیچریلر بو نصیحتلره قولاق آصمایورلردی . حسین پاشایی یاقالامشلر، قفاسنی کسوب اورته جامعنه کتیرمشلر، قوینده قید حیات شرطیله بر وزارت خطی بولمشلردی. برقسم عسکرده، وظیفه‌لرینی اکمال ایچون، أونی یغمایه کیتمشلردی .

سلطان عثمان‌اشقیا ألنده‌یاپ یالکز قالمشدی .بکزی صاپ‌صاری ایدی . صدراعظمك قاچدیغنی، آرقه‌سندن قوشولدیغنی کورمشدی ؛ فقط ألنده هیچ برقوت ،هیچ بر چارۀ نجات یوقدی . اطرافنده بر سورو اراذل ، کوز یاشلری دوکه‌رك ایلریله‌یوردی . یکیچریلر سلطان عثمانی قصداً حسین پاشانك جسدینك بولوندیغی طرفه کوتوریپورلردی . سلطان عثمان ، صدر اعظمك قانلر ایچنده‌یرلره‌سریلدیکنی کورنجه، متأثر اولمش، هیجانندن

آغلامایه باشلامشدی . فقط بو کوز یاشلری کیمسه‌یی متأثر ایتمیوردی . بیچاره عثمان ، وزیرینه آجیور :

— بو مظلوم ، بی کناه‌ایدی . هرزمان قول‌حقنده بکا ایولك سویلردی . اکر آنك سوزیله عامل اولسه‌م، باشمه بو حال کلمزدی . بنی اضلال ایدن خواجه ایله دارالسعاده آغاسی ایدی .

دییور . وَمتصل آغلایوردی. اطرافنده قوشوشان، ترلر ایچنده یوارلانان اراذل ، مقدس بر وظیفه ایفا ایدییورلرمش کبی ، بو تأثره کلیاً بیکانه ، پادشاهك سوزلرینی دیکله‌میورلر ، کورولتولر، واویلالرله شهزاده جامعنه طوغرو ایلریله‌یورلردی .

« قوناغمز پنجره‌سندن ناظر ایدك. بر آلچق حاللو حریفی یولده‌بولوب بارکیرندن ایندیرمشلر. وپادشاه مظلومی بندیرمشلر. مبارك آرقه‌سنده بر بیاض بوخاسی عنتری وباشنده بر کهنه‌جه قطیفه‌قاووق ، اوزرینه بر کیرلوجه دستار صارلمش . آنی دخی یولده برکیمسه‌دن آلمشلر وکیدرمشلر. دنیاده‌نه‌قدر مفسد وفاسد وارایسه اطرافنه دیزلمشلر . » (۱)

سلطان عثمانك حالندن کیمسه متأثر اولمایوردی . دیرلکلری کسیلنلر ، سرای رجالنك ، حرم آغالرینك ظلمندن‌بیزار اولانلر، هپ‌ممنون اولیورلردی. بعضلری، سلطان عثمانه حقارت آمیز خطابلرده بولونیورلر :

---

(۱) پچوی ، جلد ص ۳۸۵

— جانم عثمان چلبی ! میخانه باصوب یکیچری وسپاهی‌یی طاش کمیسنه قومق ودریایه آتمق اولورمی ؟

دییورلردی. بعضلری، دها متجاوزانه ، دها کستاخانه طاورانیورلر ، بالدیرلرینی صیقیورلر ، ادبدن خارج سوزلرله کنج پادشاهی دلخون ایدییورلردی . سلطان عثمان، بوحقارتلره قارشی آغلایوردی :

— بری ادبسز ملعونلر ! پادشاهکز دکلی‌یم. نه‌در بوایتدیککز جفا ؟

دییور ، فقط بوسوزلر ایشیدلمیوردی . اطرافنده ، حقارت آمیز ، بی‌ادبانه سوزلر یوکسه‌لیور ، هرآغزدن برسس چیقیوردی :

— اجداد عظامکز بوکارخانه‌یی سکبان ایله‌می ضبط ایتدیلر ؟ بوقلعه‌لری عزبلر وبوستانجیلر ایله‌می آلدیلر ؟ سکبان طغیانندن آناطولی خراب اولدی .

دییورلردی. سلطان‌عثمان، کوزلری قیزارمش، قلبی پرهیجان ، کمال تأثرله اورته جامعنه کلیوردی . آرتق مقصد حاصل اولمشدی . سلطان عثمان جامعه قاپادلمش، اطرافنه بکجیلر قونولمشدی . اهالی وظیفه‌لرینی ایفا ایتمشلر، شمدی‌یکی پادشاهلرینی کورمك ایستیورلر، جامع آولوسنده قایناشان آغالر :

— سلطان مصطفی خانی کوره‌لم .

دییه باغیریورلردی. بو آوازه‌یی متعاقب، صارارمش برسیما، هدفنی غائب ایتمش کوزلر، قورقونج بر هیولا کبی پنجره‌دن کوزوکیور، آغالر، یکیچریلر، سپاهیلر وبوستانجیلر، ایری قاووقلری آلتندن کوزلرینی پنجره‌یه دیکمشلر، وقورانه تکبیر کتیرییورلر، آلقیش یاپیورلردی.

اوکله یاقلاشمشدی. مایسك مائی و پارلاق سیماسنه یوکسه‌لن نارین مناره‌لردن صلا آوازه‌لری کلیوردی. یکیچریلر بی‌خبردی. بو آوازه‌یی ایشیدنلر، سلطان عثمان قتل اولوندی ظن ایتمشلر، قاباسسلرله، وحشیانه باغریشمایه باشلامشلردی:

— سلطان عثمانه سوء قصد اولنمیه. وجودینه ضرر ایریشمیه. رضامز یوقدر. شمدیلك سلطان مصطفی خان پادشاهدر. سلطان عثمان محبوس طورسون. صوکرا نیجه اقتضا ایدرسه اویله اولسون.

دییورلردی.

داود پاشا بو غلیانی باصدیرمق ایچون سلطان عثمانی پنجره‌یه کتیرمش، عسکر کنج عثمانك بدبخت سیماسنی کورر کورمز سکوت ایتمشدی.

فقط اورته جامعی ولوله‌دن خالی دکلدی. ایچریده، والده سلطان، سلطان مصطفی، کنج عثمان وبکجیلر، نتیجه‌یه انتظار ایدییورلردی. طیشاریده، بلوك باشیلر،

آغالر وعسکرلر باغیرییورلر، تهدیدکارانه قونوشیورلر، آره‌ده صره‌ده جوشـیورلر، قورقونج باغیرتیـلریله توکلری اوپرتیورلردی. بوکوروالتیلر سلطان مصطفانك ضعیف اعصابنه طوقونیور، سوینجندن کوزلرینی آچیور، یرندن فیرلامق، پنجره‌یه قوشمق ایستیوردی.

«سلطان مصطفانك والده‌سی محرابه اوتورتدی. دایه‌سنی اتکلری اوزرینه اوتوردوب اللرین دخی طوتردی. احیاناً که طشره‌ده خلقك غلو وغلبه‌سی زیاده اولسه، دایه‌نك اللندن قورتیلور وجامع شریفك پنجره‌سی تیمورلرینه یاپیشور، هنکامه‌یی سیر ایتمك ایستردی. والده‌سی واروب آرسلانم، قپلانم دیو پنجره تیمورلرندن هزار دقت ایله ودایه‌سنك معاونتیله پرمقلرینی آیروب ینه محرابه کتورور واوتوروردی. برنیچه دفعه بویله ایتمك واقع اولدی.» (١)

سـلطان عثمان الآن یکیچریلری رقته کتیرمك امیدنده ایدی. سلطان مصطفی جامع پنجره‌سنه قوشدقجه، اوده پنجره‌یه کلیور:

— کورك هی دردمندلر! کیمی پادشـاه ایدرسز. واللهی انقطاع نسله سبب اولورسز. کندی اوجاغکزه برایش ایدرسز. قیامته دکین ندامتدن خلاص اولمزسز.

دییوردی. باشنده‌کی فرسوده صاریغی چیقارییور، متأثر وپرهیجان، کوزلرندن یاشلر دوکیور:

---

(١) وقعه‌یی کورن قره مذاقك روایتی، پچوی، جلد ٢، ص ٣٨٦

— بهی آغالر ! بن بیلمزلکله ، تازه‌لك بسببیله ، یرامز مربیلر القاسیله بر خطا ایتدم ایسه ، سز ایتمك. کورك دنیانك حالن. صباح پادشاه ایکن ، اسباب ومالمك حدوحصری یوغیکن ، شمدی اون آقچه‌لك بر عرقیه‌یه قدرتم یوق .

دییه آغلایور ، فریاد ایدییور، اطرافنده‌کیلری‌ده متأثر ایلیوردی. سلطان عثمانك یانی باشنده طوران طورناجی باشی پك متأثر اولمش ، کچه‌سنده‌کی دلبند مقرمه‌یی چیقارمش :

— پادشاهم . پاکجه‌در . مبارك باشکز چیپلاق طورمسون ، صارك .

دیمشدی . سلطان عثمان ، اولا آلمق ایسته‌مه‌مش ، صوکرا آلمش، باشنه صارمش ، ملول ومتأثر ، آغالردن مرحمت طلب ایتمکه باشلامشدی . صدر اعظم داود پاشا کمال استعجال ایله ایچری کیرمشدی . یاننده جبه‌جی باشی ، ألنده کمند ، سلطان عثمانه طوغرو ایلریلیور ، کمندی بدبخت عثمانك بوینه‌فیرلاتیوردی. سلطان عثمان، جان‌خوفیله، کمنده‌صارلمش، جبه‌جی‌باشی‌ایله اوغراشیور، اورتالق بربرینه قاریشیوردی . آغالردن حاضر بولنانلر، کوزلرینی آچشلر :

— های سلطانم ! نیله‌دك. شمدی طشره منعکس

اولورسه جمله‌مزی پاره پاره ایدرلر. دییه منع ایدییورلردی. سلطان عثمان پك متأثردی. جبه‌جینك ملوث كمندینی الیله طوتمش، نظرلرینی غضوبانه داود پاشایه دیكمش :

— بهی ظالم ! بن سكا نیله‌دم ؟ ایكی اوچ دفعه اولجه‌جك كناهك وارایكن اولدرمدم . ومنصبلر ویردم. رعایتلر ایتدم . بكا بومرتبه عداوتك واهانتك نه‌در؟

دییور، صوكرا آغالره دونیور :

— بوظالم بنی قوماز ، اولدیرر .

دییه مأیوسانه دوشونیوردی . آغالرایسه كنج عثمانی تسلیه ایدییورلر :

— هی پادشاهم . نه احتمالدر ! مبارك خاطریكزی خوش طوتك . اورتالق بر مقدار سكون بولسون . ینه پادشاهمز ، خنكارمزسز، وحاشا وكلا قوللرك سكا قید واهانتی لایق كوره .

دییورلردی (١) . سلطان مصطفانك والده‌سی بوفاجعه‌یی كمال ممنونیتله سیر ایدییوردی. مجنون اوغلنك یانندن آیریلامیور ، برطرفدن اونی ضبط ایله مشغول اولیور ، دیكرطرفدن بدبخت عثمانی تماشا ایدییوردی . آغالرك صوك سوزی اونی پك متأثر ایتمشدی : سلطان عثمانه قیلمماسی والده سلطان ایچون برفلا كتدی. والده

---

(١) پچوی ، جلد ١ ، ص ٣٨٦

سلطان، ماه فیروز سلطانك بدبخت شهزاده‌سنی اولدیرتمك، شعوری مختل اوغلنك نفوذی سایه‌سنده، سلطنت سورمك ایستیوردی. آغالرك سلطان عثمانه تأميناتی ایشیدنجه، درحال ایلری‌یه آتیلمش:

— هی آغالر! سز بیلمزسز. بو نه‌بیلاندر. بوندن صاغ قورتولورسه، بزدن سزدن بر ذی‌روح قوماز.

دییه کیزلی کیزلی قولاقلرینه فیصلدییور، سلطان عثمانی اولدیرتمك ایچون‌داود پاشایی تشویق ایدییوردی. داود پاشا تکرار جبه‌جی باشی‌یه اشارت ایتمش، کنج عثمانك بوینته کمند آتدیرمشدی. فقط آغالر ایلری‌یه آتیلمشلر، اورته‌جامعنده جنایت ایقاعنه‌مانع اولمشلردی. (۱) بو تشبث طیشاری‌یه، یکیچریلره‌ده عکس ایتمش، عسکرك اعتراضی اوزرینه سلطان عثمانی بوغمقدن واز کچیلمشدی.

والده سلطان‌اورته‌جامعنده اوطورمق ایسته‌میوردی. ایکندیدن اول، اوغلی وجاریه‌لریله بر آرابه‌یه بینمش،

---

(۱) قره مذاق‌بووقعه‌ده حاضر بولنمش، صوکرا احباسنه عینیله نقل ایتمشدی. قره مذاق آکلاتیرکن، پچوی ابراهیم افندی‌ده حاضر بولونیورمش. قره مذاقك بو وقعه‌یی نه‌درلو بر نشئه ایله آکلاتدیغنی شو صورتله تصویر ایدییور: «باش چاوشلق صفاسیله اوتوراجق و طوراجق یر بولمز و قابنه صیغمزدی.»

سرایه کیدییور ، اوغلی تخته اجلاس ایدییوردی .

سلطان عثمان اورته جامعنده یاپ یالکزدی . یاننده بر قاچ محافظ قالمشدی . او کون، جامعده نماز قیلنمامش، خطبه سلطان مصطفی نامنه اوقونمشدی . سلطان عثمان محافظیله کوروشیوردی . پادشاه ایله محافظی آره‌سنده حزین بر مکالمه جریان ایدییوردی :

— سن اوجاقده کیم آکیلورسن ؟

— خاصکی قولکم .

— یا بو منصبلر تبدلاتی واقعمیدر ؟

— اوت ، سلطان مصطفی ویردی .

— یا آنك حکمی نافذ اولورمی ؟ اول دیوانه‌در. کندو اسمنی بیلمز ، آچ پنجره‌یی ، بن دخی قوللریمه سویلیه‌یم .

محمد آغا بو تکلیف اوزرینه اورته جامعنك حرمنه ناظر پنجره‌یی آچمشدی . سلطان عثمان، متأثر برسیما ایله آغالره باقدی ، اوراده طورانلرك مرحمتنی جلب ایتمك ایسته‌دی :

— بنم سپاهی آغالرم ویکیچری اختیارلری بابالرم. تازه‌لك بلاسیله منافق سوزینه اویدم . بنی بو وجه‌ایله کتورمه‌دن تولیدی آنده اولدیره ایدیکز . یا بنی ایسته‌منمیسز .

بو سؤاله هپ بر آغزدن ، پر حدت ، غضوبانه جوابلر ویریلدی :

— سنی خلافته قبول ایتمزز . قتلکه دخی رضامز یوقدر .

— چونکه بنی قتله راضی دکلسز . سلطان مصطفی اولدیغی اوطه‌یه حبس ایلك .

سلطان عثمان بو سوزلری سویلرکن آرقه‌دن داود پاشا جبه باشی‌یه اشارت ایتمش ، سلطان عثمانك بوینه قاتل بر کمند آتیلمش ، خاصکیلرك مداخله‌سی سلطان عثمانی بو سفرده فلاکتدن قورتارمشدی .

آرتق سلطان عثمان امیدینی کسمشدی. یکیچری اختیارلری کندیسنی خلافته قبول ایتمیورلر ، مجنون ، سلطنت نامنه شین بر وجودی لایق کوربیورلردی .

آقشام اولیوردی. کهنه سورلرك مائی سماله طوغرو صیریتان مازغاللری آرقه‌سندن آتشین بر مایس کونشی غروب ایدییوردی . یدی قوله سورلرینك کریسنده ، یشیل و مزهر براووا ، کوز آلابیلدیکنه امتداد ایدییوردی . سوقاقلرده ، تك توك ، یکیچریلرك ، آتلی آغالرك کچدکلری کورولیوردی. اورطه جامعندن بر پازار آرابه‌سی چیقیور ، اطرافنده عرفلی ، کچه‌لی ، بوقلمون بر غلبه‌لك ، یدی قوله‌یه طوغرو ایلریلیوردی . بو قافله ایچنده صدر اعظم داود

پاشا، یکیچری آغاسی درویش آغاده کوروایوردی. آرابه‌ده، بدبخت عثمانك یاننده، سفیل بر مخلوق، کلندر اوغریسی اوطورمشدی. داود پاشا، سلطان مصطفایی سرایه کوندردکدن صوکرا، والده سلطاندن تعلیمات آلمش، سلطان عثمانی یدی قوله‌یه کوتوربیوردی. قوله‌نك یوکسك دیوارلری، غروب ایدن کونشك ضیالریله یالدیزلانیور، کنیش خندقلرك اوته‌سنده، ماتم انکیز یوکسه‌لن سرویلردن اولو قوقولری انتشار ایدییوردی. بیاض قاووقلی، پرسلاح غلبه‌لکك اوکنده، سلطان عثمانك آرابه‌سی آهسته آهسته ایلریلیوردی.

سورك مهیب قاپوسی اوکنده، آرابه آغیر آغیر طوردی. بدبخت عثمان، پریشان قیافتی، فرسوده صارینی، قیزارمش کوزلریله قوله قاپیسندن ایچری‌یه، یوکسك، طاش طاوانلی، قارانلق بر اوطه‌یه کیردی، وجودی رعشه‌لر ایچنده ایدی.

طیشاریده، یکیچریلر و آغالر بر بر بر طاغیلیوردی. آقشام، حزین بر آقشام، ماتملی بر قارانلق، یدی قوله افقلرینی احاطه ایدییوردی. صولده، مائی بر دکز، آطه‌لره طوغرو، چلیك رنکنده، قاراریبوردی. سلطان عثمانك سلطنتی تأسیس ایتدیکی یرلر، بروسه‌نك یوکسك طاغلری، بیاض وقارلی تپه‌لریله

کورولیوردی. آرقه‌ده، نارین‌مناره‌لریله کورونن‌شهری خفیف بر سیس قاپلایور، یدی قوله‌ده، سفرا محبسنه قارانلق چوکیور، قلعه‌نك فرسوده بدنلرنده یکیچریلرك طولاشدقلری کورولیوردی. سلطان‌عثمان، سفیرلره محبس اولان یره کیردی. قاپولر آغر، وخوش بر کورولتو ایله قاپاندی. ایچریده، داود پاشا، کتخداسی، جبه‌جی باشی، بر قاچ‌ده اوباش قالدی.

سلطان عثمان نه‌یاپاجغنی شاشیرمشدی. بو طاش وقارانلق اوطه‌ده، هرشیدن عاجز، هردرلو معاونتدن محرومدی. بدبخت پادشاهك هیچ بر کناهی یوقدی؛ بوتون غایه‌سی عثمانلیلغه خدمتدی. بدبخت عثمان:

نیتم خدمت ایدی سلطنت ودولتمه
چالیشور حاسد وبدخواه عجب نکبتمه

بیتی ایله تلهفاتنی اظهار ایتمشدی.

کنج عثمانك دهاسی، مملکتی فلاکتدن خلاص ایچون، عثمانلیلره قیمتدار بر نصیبه ایدی؛ فقط منفعت حرصی عثمانلیلق نامنه یاپیلاجق هرتشبثی بوغمق ایستیور، بوقاتلانه، غدارانه اجراآته علماده آلت اولیوردی. قوهٔ عقلیه‌دن محروم، ادارهٔ ملکدن عاجز بر پادشاهی اجلاسه غیرت ایدن علما، دولتك ناموسنی قورتارمایه عزم ایدن بدبخت عثمانك، حسیاتنی اولسون، قورتارمایی

دوشونمیوردی . پاره ومنفعت تأمین ایدلدکدن صوکرا، پادشاهك مجنون اولماسی، مملکتك دشمن آیاقلری آلتنده چیکنه‌مسنی اونلر ایچون مباح عد ایدیلیوردی .

قاپیلر قاپانیر قاپانماز، سلطان عثمانك بوتون وجودی تتره‌مشدی . قولاقلری اوغولتولر ایچنده ایدی . داود پاشا وعونه‌سی اللرنده کمندلر، کمال غضبله آتیلمشلردی . فقط کنج عثمان ، هیچ کیمسه‌سز، استنادسز، معاونتسز بر حالده، اشقیایه‌قارشی عزمنی کوستریبوردی. اورخانك طالعسز حفیدی ، آلچاقلغه قارشی دائما یوکسلمك ایسته‌دی . قاتللرله چارپیشدی ، بر قاچنی دویردی . کنج عثمان ، سفیللرله اوغراشیرکن ، بوینه کمندلر آتیلدی، خایه‌لری صیقیلدی . جانخراش ، مدید بر فریاد طاش دیوارلره عکس ایتدی . بدبخت عثمان بی‌روح ، صاپ صاری بر حالده طاشلر اوزرینه ییقیلدی . (٨ رجب ١٠٣١ ، جمعه) .

قاتللر ، کنج پادشاهی غدارانه اتلاف ایتمکله قالما- مشلردی؛ ایچلرندن جبه‌جی‌باشی بدبخت عثمانك قولاغنی کسمش، سلطان مصطفانك والده‌سنه کوتورمشدی. کیجه اولمشدی. سورلرك کهنه‌قوله‌لری،قورقونج شکللریله‌امتداد ایدییور،قارانلقلر ایچنده، تك‌توك‌ایشیقلر کورولیوردی. بیزانس،ظلمتلر ایچنده ایدی.او کیجه، کنج عثمانك جنازه‌سی

یکی سرایه کوتورولمش ، ایرتسی صباح ، سلطان احمد تربه‌سنه نقل ایدلمشدی . عصیانده سرایه قوشان مفتی اسعد افندی ، دامادینك جنازه‌سنده بولونمامشدی .

والده سلطان، بوجنایتدن ممنون ، سلطان مصطفی هرشیدن بی خبردی . بدبخت مصطفانك مرضی کیتدکجه اشتداد ایتمشدی . بعضاً ، حکومت ایشلرندن اوصانیور، قاردشنك شهیداولادینی بولمق، اوندن معاونت کورمك ایستیوردی. سرایك لوش،رنکین چینیلرله مزین صفه‌لرنده تك باشنه قوشیور، اوطه‌لرك قالین ودمیرقاپیلرینی اوریور ، قاتللر النده بوغولان، کوز یاشلری ایچنده أولدیریلن بدبخت عثمانی ، طالعسز یکننی آرایوردی.

سلطان مصطفانك والده‌سی سرایده بوتون اداره‌یی ألینه آلمشـدی . بوجنایت اسکی سرایده ، اوغللرینك سلطنتنه انتظار ایدن ماه پیکر کوسم سـلطانی‌ده ممنون ایتمشدی. سلطان مصطفانك سلطنتی‌چوق دوام‌ایتمیه‌جکنی اوده بیلیور، بویوك اوغلی سلطان مرادك جلوسی‌ایچون حاضرلانیوردی.

سلطان عثمان فاجعه‌سـندن صوکرا ، حکومت فترت ایچنده ایدی . اداره‌یی ألده طوتانلر : والده سـلطان ، سلطان مصطفی ، علما وَیکیچریلردی . والده سـلطان حریص وجاهلدی. خرملر وصفیه‌لر درجه‌سنده درایت ابراز ایده‌میوردی . حرصنـده بیله ، ضعف وعجزینی کوستریوردی . ذاتاً سـلطنته رابطـه‌سی‌ده موقت وضعیفدی.سلطان مصطفی کیتدکجه آزیتیوردی. مجنونانه حاللریله سرای خلقنك ، حتی اهالینك، نظردقتنی جلب ایدییوردی . مجنون بر پادشـاهك سلطان عثمانه ترجیح ایدیلیشی هرکسی حیرتلره دوچار ایلیـوردی. اکثریا، سرایك قارانلق صفه‌لرنده، یالکز باشنه قوشیور، بعضاً

آتله گزمکه کیدییور، قایغه بینمك لازم کلدیکی زمان ،
آت اوزرنده بینه‌جکم دییه‌اصرار ایدییوردی.دونوشده،
قایقدن چیقمق ایسته‌میور، سرایه قایقله کیتمك.قایغنی‌ده
آرقه‌سندن سوروکلنمك ایچون ته‌پینیوردی . بایراملرده،
تخت‌اوزرینه‌اوطوراجق ایکن،آیاقده‌أل اوپدیرییوردی.
اوزمان ، پادشـاهلرده قدسیت کورن کوزلر ، مجذوب
پادشاهك بوحرکتنی «آداب خلفایه‌رعایت»تلقی‌ایدییوردی.

سلطان مصطفانك مرضی سیماسندن‌ده بللی ایدی .
اطوارنده دائما انتظـامسزلق واردی . بعضـاً ، کوز-
لرینی صافدلانه آچار ، متصل برنقطه‌یه دیکر ، بوغریب
وجالب مرحمت طورلر دماغنده موازنه‌دن اثر قالمادیغنی
کوسـتردی ؛ فقط برچوق شیخلر بوحاللری « جذبۀ
رحمانه مظهریت صورتنده تفسیر ایدرلردی .

سلطان‌مصطفانك مجنونانه حاللری دوام ایدییوردی.
برکون یانه بوسـتانجی باشی‌یی چاغیرر ، کندیسـنه
اوزاقده بریر کوسـترر ، اورایه دیری دیری کومدیکی
برقوزویی چیقاروب کندیسنه کتیرمه‌سنی امر ایدردی.
بوستانجی باشی کوستریلن یره کیدر ، چوقوری قازار،
آیاقلری باغلی ، کوزلری اورتولو بر قوزویی جانلی‌جانلی
چیقارر، پادشاهه کتیرردی . سلطان مصطفی قوزونك
آیاقلرینی چوزر ، کوزلرینی آچار، بوسـتانجی باشی‌یه

ويره‌رك : — آل بونى بسله ! ديردى . سلطان مصطفانك بوغريب حركتلرى‌ده « درويش مشربلكنه » حمل ايديليوردى .

رمضانده، وعظلرده بيله پادشاهك حالت روحيه‌سندن حالت روحيه‌سندن بحث ايديليردى . جراح شيخى ابراهيم افندى‌دها جرأتكارانه حركت ايدر ، وعظنده : « امت محمد ! پادشاه دلى . اوچ كوندر تنها بر اوطه‌يه كيروب قپانمش . نمازقيلوب آغلامقده‌در . هيچ كيمسه‌يه سويله‌مز . دعايه مشغول اولك . سرينه‌ينه كندى واقفدر . سلطان عثمان خانك مرتبه‌سن عالم رؤياده مشاهده ايلمشلر . قتى عالى كورمشلر . حق تعالى رحمت ايليه . » ديردى . بدبخت عثمانك فجيعهٔ شهادتى ، أليم وقعه‌نك دلسوز خاطره‌سى خلقى هونكور هونكور آغلاتيردى (١) .

علما، سلطان مصطفانك جنتنى، عامهٔ مسلمينك ادبارينى نظر دقته آلمازلردى ؛ پادشاهك الهى مظهريتى اونلرى ممنون ايدييور، ديكرطرفدن يكيچريلر ايله سپاهيلر بيننده تدريجاً نفرت حاصل اوليوردى . كنج عثمانك شهادتندن اوجاق آغالرى دلخوندى . خلقك يكيچريلره نفرتى كوندن كونه آرتيوردى .

آرتق حكومت واردو قالمامشدى . سياسته مداخله

(١) نعيما ، جلد ٢ ، ص ٢٣٨

اردونك انضباطنی، اطاعتنی محو ایتمشدی. اردو پادشاه خلع ایدییور، اردو پادشاه قتلنه سبب اولیوردی. عزللر و نصبلر اردو واسطه‌سیله یاپیلیوردی. بوتون جنایتلرده و عصیانلرده یالکز بر نقطه دوشونولیوردی: پاره! یکیچریلر پادشاهلرینك اولدورلمسنه سبب اولیورلر، کندیلرینه جلوس انعاملری توزیع اولندیغی زمان: — آلتون ایسترز. خرده آقچه آلمازز، دییه باغیریورلردی. فقط خزینه‌ده خرده آقچه‌ده قالمامشدی.

والده سلطانك جاهلانه سیاستی هیچ بر موفقیت تأمین ایده‌میوردی. سرایك قارانلق اوطه‌لرنده، جاریه‌لره حاکمیت کوسترن والده سلطان، خارجه نفوذ اجرا ایده‌میوردی. محدود، ذکادن محروم دماغی، عاجز اوغلنه هیچ بر درایت نفخه‌سی ایثار ایده‌میوردی. سرایك اطرافنده، ینه عصیان اماره‌لری، غلیان اثرلری کورولیوردی.

سپاهیلر داود پاشانك سراینه هجوم ایدییورلر:
— سلطان عثمانی نه سبب ایله قتل ایلدك. بز سکا امانت ویردك!

دییه کوپوریورلردی. داود پاشا ایسه:
— پادشاه عالم سلطان مصطفی خان فرمانیله قتل ایلدم. دییه یاقاسنی قورتاریوردی.

سپاهیلرله یکیچریلر الآن اعدام لیسته‌لری تنظیم ایتمکدن کری طورمیورلردی. أت میدانی، خشیت‌انگیز برسکونت ایچنده ایدی. ایرتسی صباح، میدانده، « اژدر صورتی » اوزرنده ، قاپی آغاسنك جسدی کورولیور ، اسبابنی سؤال ایدنلره :

— کیجه شهزاده‌لره سوء قصد ایتمك ایسته‌مش. حرم همایون خدامی طرفندن پارالانمش !

دنیوردی. صوکرا ، بونك بر افترا اولدیغی ، قاپی آغاسی سرت بر آدم اولدیغی ایچون ایچ اوغلانلری طرفندن اولدیرلدیکی سویله‌نیوردی .

داود پاشا ، علیهنده قایناشان فورتنه‌یی کشف ایتمشدی . خلقه یارانمق ایچون دیرلکلر احسان ایدییور ، « نه قدر مقطوع الوظایف اسواق جهانی طائف هرزه‌کو وکمنام رذلهٔ انام وار ایسه » جمله‌سنه اوقاف تولیتلری ویرییوردی . پاشا ، جنایتنك جزاسنی چکه‌جکنی آکلامشدی . سلطان عثمانی سپاهیلرك ارزوسی خلافنه قتل ایتدیکنی بیلیوردی . دیللرینی طوتمق ایچون منصبلر ویرییور، ویریله‌جك برشی قالمادیغی زمان : — مناسب برخدمت بول. ویره‌لم! دیمکده قصور ایتمیوردی. داودپاشا، جنایتدن، موقعنی غائب ایده‌جکندن طولایی اضطراب حس ایدییور، هرکسه مدارادن، تملقدن

کری طورمیوردی . بو تذلل ، موقعنی کوندن کونه کوچولتمش، هرکس « پادشاه قاتلی » دییه حقارت ایتمکه باشلامشدی . بوحقاتلر اوزرینه آرتق دیوانه‌ده کله‌مز اولمشدی. مملکتك دوچار اولدیغی فترت ، ارکان دولتك نظر دقتنی جلب ایدییور، جنایتلره اشتراك ایتمك ایسته‌مین رجال، کندیلرینی هرشیدن اوزاق طوتیوردی . پادشاهدن قبه وزیرینه وارنجیه قدر، امور دولت قاتللر ألنده ، قاتللره شریکلك ایدن حریص ، حب وطندن محروم رجال اداره‌سنده بولونیوردی. قاتللرك اك بویوکی، صدر اعظمدی . دیکری ، کلندر اوغریسی ، صوباشی (۱) اولمش، استانبولك ضابطه ایشلری برقاتله تودیع ایدلمشدی. زوربالر حمایه‌سیله رأس کاره کلن شیخ الاسلام ایسه، مملکتی قورتارمق ایچون چالیشان کنج وفعال برخلیفه‌یه قارشی ایشله‌نن جنایتی دوشونه‌میور ، اورته‌ده قحط رجال اولدیغی حس ایدییوردی . فقط بوحس یاکلشدی ؛ مملکتده قحط رجال یوقدی . حسد وغرض واردی، یغمایی یالکز نفسنه حصر ایتمك حسلری موجوددی . اداره‌نك جاهل اللرده قالماسی ، ارباب ناموسك اوزاق طورماسندن ، مملکتده سیاستك واداره‌نك یکیچریلر الندە بولونماسندن ، زوربا قوتندن باشقه هیچ برقانونك

---

(۱) نعیما ، جلد ۲ ، ص ۲٤۸

حكم فرما اولامسندن ايلرى كليوردى .

والده سلطان ، مملكتك بو حالت روحيه‌سنه بيكانه، وزرا ألنده ضعيف بر آلتدى. بر كون، شيخ الاسلامدن بر تذكره آليور، درحال مصردن كلن مره حسين پاشايى صدارته كچيرييوردى. مره‌نك صدارته كچمه‌سى هركسى حيرتلر ايچنده براقيوردى. مره، امور اداره‌يى ساطيرجى محمد پاشانك مطبخنده اوكره‌نمشدى . آشجى باشيلقدن سپاهيلكه، ميرآخورلغه ، دها صوكرا مصر آيالتنه نائل اولمشدى . فقط جهالتى هركسجه مسلمدى . صدارت موقعنك مره‌يه قدر تنزل ايتمه‌سى خلقى متحير ايتمشدى . مع‌مافيه ، مره‌ده ، صدارتنده هيچ برايش كورمكه موفق اولامامشدى . خلق يكيچريلرك انضباط آلتنه آلنماسنى آرزو ايدييوردى ؛ مره ايسه موقعنى تأمين ايچون اونلره مماشات ايدييور، قويون آقچه‌لرى احسان ايدرك سلطان مصطفانك خزينه‌سنى اسراف ايليوردى .

كذا بو احسانلرده هيچ برتأثير حاصل ايتميوردى . كنج عثمان جنايتنك عكس‌تأثيرى آلتدن آلته‌قاينايوردى. بعضاً، فردى ، شخصى تشبثلر ميدانه چيقيور ، مره حسين پاشا سلطان‌احمد جامعنده قويون آقچه‌لرى طاغيتمقله مشغول ايكن، اورته‌يه، برألنده بچاق، اوبر ألينه عباسنى طولامش برشخص آتيليور: ــ سلطان عثمانى نيله‌ديكز؟

دییه کمال خشم ایله هجوم ایدییور ، آغالرك قارغشه‌لغی ایچنده برقاچ کشی‌یی اولدیرییوردی. برقاچنی یارالایور، کندی‌ده سپاهی هجومیله تلف اولیوردی. بوحرکت حریفك دیوانه‌لکنه ویریلیوردی.

هر طرفده تردد واندیشه حکم فرما اولیوردی. یکیچریلرله علما بربرینه امنیت ایده‌میوردی. علما، «جامع جدید اوقافی زوائدینی بیت‌الماله ادخال ایچون مشاوره» یه طوپلاندقجه، یکیچریلر علمادن‌ده شبهه ایدییورلردی. دولتی سوقاقلرده یکیچریلر، سرای اوطه‌لرنده والده سلطان اداره ایدییوردی. مره‌حسین حسین پاشا رقیبلرینی برر برر اوزاقلاشدیرییور، گنج عثمان وقعه‌سنده خدمتی سبق ایدن یکیچری آغاسی درویش آغایی مدانیه‌یه آشیرییوردی. برقاچ گون صوکرا، یکیچریلر اره‌سنده‌قتلی شایع اولنجه، یکیچری وسپاه طوپلانیورلر:

— آغامزی اولدیردی. بزی دخی برر ایکیشر اولدیرر. وزیر عزل وقتل اولنمق کرکدر.

دییه آیاقلانیورلردی. سرایه، والده سلطانه‌کیدن عرضحاله درحال جواب چیقمشدی:

— داود پاشا، کورجی محمد پاشا، تفکلی مصطفی پاشا، بونلردن قنغیسی‌اختیاراولنور ایسه وزارتی ویردم.

والده سلطان ، مملكتك مقدراتى اداره ايده‌جك وزيرك انتخابنى‌ده يكيچريلره براقمشـدى . اوزمان ، هركس كندى پاشاسنى انتخاب ايتمك ايستيوردى. نزاع، دوكوش، نتيجه‌ده هيچ بروزير انتخاب ايديله‌ميور، نهايت صدراعظمك نصبى والده سـلطانه براقيليوردى . والده سلطان‌ده ، اوغلنك داديسنك قوجه‌سنى، لفكه‌لى مصطفى پاشايى صدراعظم نصب ايدييوردى .

يكيچريلرك اسـتبدادى خلقى دلخون ايتمشـدى . خصوصيله، كنج عثمانك شهادتنه سكوتلرى خلقك نفرتنى موجب اوليوردى. اهالى، مملكتده اوچ قوت كوريوردى: پادشاه، علما، اردو . پادشاه مجذوبدى ؛ اونك نفوذندن هركس اميدينى كسمشدى. علما ، منفعته مجلوب ، دينى واسطهٔ معيشت اتخاذ ايلمشـدى . وظيفه‌سى اهل ايمانى ارشاد ايتمك ، حقوق عبادى صيانت ايلمك ايكن، لزومنده محافظهٔ موقع ايچون، پادشاه قتلنه بيله اشتراك ايدييوردى. يالكز اميد يكيچريلرده قالمشدى. فقط اونلرده بوجنايتلره سكوت ايدييورلر ، برايكى قاتلك احتراصنه اونلرده آلت اوليورلردى. عثمانلى دولتنك سرمقدراتنده مختل الشعور برپادشاه ، ناقصة العقل بر والده سلطان واردى . دولت قاتللر ألنده بازيچه اوليوردى . علمـا بووضعيتى موافق كوردكلرى ايچون، يكيچريلردن‌ده برعصيان، براعتراض

صادر اولمايوردی. مشوقلرك سكوتی يكيچری زوربالرينی عملدن ساقط براقيوردی .

فقط بو دفعه، خارجی بر تأثير ، وجدانی بر نفرت يكيچريلری‌ده تحريك ايتمكه باشلامشدی. خلق يكيچريلره عداوت ايديیوردی. «خاندانن بر پادشاه عظيم الشانك نان و نمكی حقنی كوزتميوب ‌الينه صورتا امانت ويرلمشيكن غدر وظلم ايله قتلنه سكوت» ايتدكلرندن شكايت ايليوردی. نهايت بو فكرلر هر طرفه سرايت ايتمش، ارضرومده آبازه پاشانك عصيانه سببيت ويرمشدی. استانبولده، آناطوليده عصيان امارەلری كوروليوردی. خلق : « دولت والده ألنده‌در. پادشاه ذوی العقولدن دكلدر» ديیه آياقلانمشلردی. يكيچريلرك بوتون مناصبی أله كچيرمه‌لرندن ، لياقت اربابنك محروم وپريشان اولمالرندن‌ده شكايت ايديیورلردی. عسكر استبدادی، قانونسزلق، مملكتده بويوك بر عصيانه سببيت ويرمشدی (١) .

ايلك عصيان ارضرومدن ، آبازه پاشا واسطه‌سيله باشلامشدی. آبازه‌نك آدملری يكيچريلركه كچينه‌مه‌مشلر ،

---

(١) « هر باركه بر مستقل پادشاه اوليه . وحل وعقد بر حاكم قاهرك حكمنه منحصر اوليه ، دولتده شركا پيدا اولور . عادت الهيه بويله اوله كلمشدر » نعيما ، جلد ٣ ، ص ٢٤١ ـ فذلكهٔ كاتب چلبی، جلد ٢ ، ص ٢٨

متعدد دفعه‌لر چارپشمشلردی. یکیچریلرده آبازه‌یه حقارت ایتمشلر، پاشانك شخصی عداوتنی جلب ایله‌مشلردی. کنج عثمان وقعه‌سی اولور اولماز، آبازه شخصی انتقامنه سیاسی وسیله‌لر بولمش، یکیچریلری قیرمش، سلطان عثمان انتقامنی آلمق ایچون اورتایه آتیلمشدی. آبازه، استانبوله، یکیچری کتخداسنه کوندردیکی بر مکتوبده بوفکرینی صراحةً بیان ایدییوردی:

« پادشاه مظلوم اوجاغکزه دخیل دوشدکده غیرت چکوب یدی قوله‌یه کوندرمیوب سرایده حبس اولنسه، سز متهم اولمزدیکز، بهی غیرتسز بی‌عارلر! کندو آغا کزی اورته جامعده قتل ایده‌لر. سز باقوب طوره‌سز. اکر سپاهی ایله قرنداشلرز. دیرسکز. سپاهی قبه آلتی مناصبندن غیری تولیت وجبایته وارنجه برشی قومایوب هپ آلدیلر. سزه نه‌دکدی؟ سز انلره یاردم ایتمه‌کز، یالکز انلر ینه قادر ایدی. اهل عرضك واعیان دولتك خانه‌لرین یغما ایتمکی فائده‌می قیاس ایتدیکز؟ ممالك اسلامیه‌یی یقماغه سبب سز اولدیکز. سلطان عثمان خان سپاهی قپوسنه وارسه بویله اولمازدی. اکر انعام ایچون ایلدك دیرسه‌کز، پادشاه مظلوم سزه اللیشر آلتون ویره‌یم دیدی. کرچه سلطان مصطفی‌نك والده‌سی آبازه اولوب بزمله قرابتی اولدیغی حیثیتدن پادشاهلغنه بز مسرور اولمق کورونیوردی؛ لکن عینمده دکلدر. حق علیمدرکه آنجق پادشاه مظلومك قانی ایچون غیرت حق غلبه وظهور ایلدی. نه‌قدر نفرك وار ایسه جمعده وارقوتی بازویه کتوره. بخت نصیر حضرت یحیای مظلومك قانی ایچون بنی اسرائیلدن یتمش بیك یهودی قتل ایتدیکی کبی بندخی دامن درمیان ایدوب پادشاه

مظلومك قانی ایچون یکیچری قتلنی یتمش بیکه وارنجه ایرشدرمك اوزره یم » (١) .

یکیچریلر ، بو حقـارتلردن متأثر اولمشلردی . ارضرومده کی یولداشـلرینك فلاکتی دوشـونیورلر ، اره ده صره ده «غلو» ایدییورلردی. نهایت آبازه یی ارضروم والیلکندن عزل ایتدیرمکه، عصیانی برقات دها آلولندیرمکه سبب اولمشلردی .

استانبولده ، ینه بر عصیان باشـلایوردی . بو سفر سپاهیلر آیاقلانمشدی :

— طشره ده قضاة ورعایا بزه قاتل سلطان دیو طعن ایدرلر . البته کیم قتل ایتدیسه حقندن کلنسون !

دیه باغرییورلردی. فقط بلوك آغالری آره یه کیرمش، غلو باصدیرلمشدی. سپاهیلر اورته جامعده تکرار طوپلانمشلر:

— طشره ده کزه جك حالیمز قالمدی . بزم پادشاه قتلنده صنعمز یوغیکن بو تهمتی قبول ایتمزز .

دییورلردی. نهایت ضابطلرینی کوندرمشلر، شیخ الا۔ سلامدن: «بو خصوص پادشاهه عرض اولنملودر. اکر فرمان ایتمدیسـه قاتلنه حکم شرع اجرا اولنسـون » جوابی آلمشلردی. سپاهیلر، تشبثلرینك آرقه سنی براقمایورلردی. دیوانده متصل « غلو » ایدییورلر :

---

(١) فذلکهٔ کاتب جلبی ، جلد ٢ ، ص ٣

— بز اورطه جامعه امانت ويرمش ايدك. نه‌تمسكله قتل اولنُدی؟

ديه باغريوردلر، والده‌سلطانه‌خبر كوندرييوردلردی. نهايت برخط همايون بوتون آرزولرينی يرينه كتيرمشدی:

« سلطان عثمانی بن قتل اولنسون ديه‌دم. داود پاشا اولدردی. قاتللری كيم ايسه حقلرندن كلينوب قتل اولسون. »

والده سلطان بو خط همايونله مملكتده‌يكی براغتشاشه زمين حاضرلايوردی. يكيچريلر، سلطان مصطفانك جنايتدن خبری اولماديغنی آكلارآكلاماز، هرطرفه ولوله ويرمكه باشلامشلردی. بوتون آغالر:

— تيز قاتللر بولنسون!

ديه باغريشيورلردی. نهايت، جنايت فاعللرينی ياقالامشلر، داود پاشانی ايوبده، طوپجيلرده، سپاهيلردن حمزه بكك صامانلغنده اله كچيرمشلردی. سلطان عثمانك قاتلی پريشان بر حالده ايدی: آرقه‌سنده نفتی بر قيامه، قيافتی پژمرده، بگزی صاپ صاری ايدی. آغالر پاشايی بر آرابه‌يه بيندرمشلر، يدی قوله‌يه كوتورمشلر، جنايت شريكی، صو باشی كلندر اوغريسنی‌ده يانته كوندرمشلردی. يكيچری آغاسی، بو موفقيتدن ممنون، اورته جامعنه طوپلانان يكيچريلرك

یاننه کلیور ، داود پاشانك یاقالاندیغنی ، آرتق بردها اجتماع ایدلمه‌مسنی ، هرکسك امر پادشاهی‌یه انتظار ایتمسنی سویلیوردی . « اوطه باشیلر سمعاً وطاعةً » دیمشلر ، سپاهیلر ویکیچریلر کمال سکونتله طاغیلمشلردی .

داود پاشانك یاقالانماسی سرایده اندیشه‌یی موجب اولمشدی . داود پاشانك زوجه‌سی ، محمد ثالثك قیزی ایدی . سلطان ، قوجه‌سنك یاقالاندیغنی خبر آلیر آلماز تلاشه دوشمشدی . زوربا باشیلره مراجعت ایتمش ، احسانلر ویرمش ، حتی جلاد اوسته سلیمان آغایه تأنی ایله حرکت ایتمه‌سنی توصیه ایتدیرمشدی .

ایرتسی کون دیوان طوپلانمش ، داود پاشا یدی قوله‌دن سرایه کتیریلمشدی . قبه آلتنك اوکی وزرا وعلماء ، یکیچریلر وسپاهیلرله طولمشدی . جلادلر داود پاشایی قاپوجیلر اوطه‌سندن چیقارمشلر ، سیاست چشمه‌سی اوکنه کتیرمشلردی . کنج عثمانك قاتلی چشمه‌نك اوکنه چوکردلمش ، آنسه‌سنه اینه‌جك قیلیجی بکلیوردی . او کون داود پاشا پریشان برحالده ایدی . آرقه‌سنده‌کی نفتی قاپاما پارالانمش ، پاموقلری یریر کورونیوردی . باشی آچیق ، اللری باغلانمامشدی . قورقوسندن تیتی بکری آتمش ، یرندن قیملدانامیوردی . هرکس قاتلی برباشك سقوطنه انتظار ایدییوردی . فقط آنی برتحول اورتالغی حیرت ایچنده براقدی .

« جلاد يقاسنى قويروب شمشيرى نيامندن چيقاروب چالاجق محلده » داود پاشا قوينندن برحجت ايله برخط همايون چيقارمش، باغيرييور، كاغدلرى يوقارى يه قالديرمش:

— بن بو تمسكلرله شرعاً قتل ايتدم .

ديبه حايقيرييوردى . اوزمان، يكيچريلر وسپاهيلر ايكى طرف اولديلر . يكيچرى اختيارلرى :

— اور ، اولدر !

ديبه باغيرييورلر ، سپاهيلر :

— اورمه. كوره‌لم اصلنى !

ديبه ايلرى يه آتيلييورلردى . هر قفادن بر سس چيقيوردى. « چالمه ، اورمه » نعره‌لرى ، سياه سرولر وچنارلر آلتنده ، سراى قبه‌لرينه عكس ايدييوردى . جلاد ، قيلجنى غلافنه قويمشدى . يكيچريلردن برى داود پاشايى ياقالايوب سياستكاهدن قالديرمش ، اطرافنى عسكر قاپلامشدى . داود پاشا بى مجالدى . اطرافنى يكيچريلرله سپاهيلر آلمشلردى . پاشايى آته بينديرمشلر ، اورته جامعنه كوتورييورلردى. يكيچريلرله سپاهيلر داود پاشا ايچون بر برينه كيرييور ، بو منازعه‌لرى ضابطلرى بر طرف ايدييوردى. يكيچريلر قتلنى، سپاهيلر خلاصنى آرزو ايلييوردى. فقط بو آرزو، منفعتدن عارى وخالصانه دكلدى . سپاهيلر داود پاشا صدارته

کلیر کلمز، بو خدمتلرندن مکافات امید ایدییورلر ؛ « بو واجب القتلك ابقاسنی کندولره سبب اغتنا واموال ونیل مرادات » تصور ایلیورلردی . یکیچریلر ایسه « قتل سلطان » تهمتندن قورتولمق فکرنده بولونیورلردی . بونکله برابر، ایکی طرفکده حریص وجاهل اولانلری داود پاشانك، فساده آلت اولانلرك بقاسنی ایستیورلردی: مملکتده فتنه اکسیك اولمادقجه ، یغما وغارتك دوام ایده‌جکنی بیلیورلر ، سکون وسکوتی منفعتلرینه منافی کورییورلردی . عسکرك بو حالی وزرا وارکانی شاشیرتمشدی . هرکس داود پاشانك، عسکر قارغشه‌لغی اورتاسنده، اورتا قاپودن چیقیشنی حیرتله تماشا ایدییوردی .

بو آج وسفیل کروه ، منفعت امیدلرینه تابع، داود پاشایی پایلاشامیورلردی . هرکس اتکندن ودستمالندن برر پارچه قوپاروب پاشایه ویرییوردی . داود پاشا ، ممنون ومتحیر ، بز پارچه‌لرینی متصل قبول ایدییور ، باشی آچیق ، هیجانندن صولوق صولوغه کلمش ، آت اوزرنده بایغین برحالده ایلریلیوردی . یکیچریلرله سپاهیلرده بویوك برغیرت ، فضله بر ممنونیت کورونیوردی . آرتق داود پاشا ، صدراعظم اولوراولماز، بو بز پارچه‌لرینك صاحبلرینی بیله‌جك، خدمتلرینه مکافاتاً اونلره دیرلکلر ویره‌جکدی .

داود پاشایه التفات پك فضله ایدی . سپاهیلردن

برى باشندن صاريغنى چيقارمش كيديرييور، ديكرى فراجه‌سنى ويرييور، او برى آتندن اينيور، پاشايه تقديم ايدييوردى. بو پريشان، كورولتولو آلاى، عظيم برولوله ايله اورطه جامعنه كلمشدى. جامعده پاشايه مجوزه و اثواب كيديرييورلر، وزارتنه بيعت ايدييورلردى. صوكرا ايش، نتيجه‌يه كليوردى. نشان صاحبلرى برر برر منصب ايسته‌مكه باشلامشلردى. داود پاشا طورينى هيچ بوزميوردى. برطرفدن آغالره منصبلر توجيه ايتدكجه، اوبرطرفدن نشان ويرمكى عقللرينه كتيره‌مينلر درحال اتكلرندن وقوللرندن برر پارچه قوپارييورلر، وزير اعظمه كمال استعجال ايله تقديم ايدييورلردى. داود پاشا متصل رتبه ويرييوردى. اطرافنده، كتخدا، چاوش باشى، تذكره جيلر، رتب ومناصبى متمادياً آلوب ويرمكله مشغول اوليورلردى.

داود پاشا و عونه‌سى، آرقه‌لرنده، سرايده جريان ايدن وقوعاتدن بى خبردى: پاشا كيدر كيتمز صدر اعظم جلادى چاغرمش، داود پاشايى صورمشدى. «سپاهيلر آلدى» جوابى اوزرينه، بوتون سپاهيلر:

— حاشا بزم علاقه‌مز يوقدر! ديمشلر. قاضيعسكرلر وقعه‌يى سجله قيد ايتمشلردى. ديوان بوزولمش، صدر اعظم، متأثر وپر هيجان، سراينه دونمشدى.

او صره‌ده، قاپوجيلر كتخداسنك دامادى احمد آغا،

صدراعظمی زیارته کلمشدی . احمد آغا ، جسور ومرد بر ذاتدی . صدراعظمك تأثری حیرتنی جلب ایلمشدی:

— نه‌در تفکریکز ، بکا سویله‌کوز . اکر بوواقع اولان احوالدن اوتوری ایسه ، بکا بر فرمان ویرك ، واروب بفضل‌اه تعالی اول فتنه‌یی رفع و معلونی قتل ایده‌یم .

دیمش. صدراعظم، ممنون ومسرور، فرمانی ویرمش، احمد آغا ایکی یوز اسکوفلی قاپوجی ایله اورطه‌جامعنك اوکنه طاپانمشدی .

داود پاشا، بوصره‌ده مناصب توجیهی ایله مشغولدی. برقاچ ساعت صوکرا : قاپوجیلر کتخداسی کلیور! دییه بر خبر شایع اولمشدی .

آغالر، برتلاش،یکیچریلر نه‌یاپاجقلرینی‌شاشیرمشلردی. آغانك ورودی ، مناصب پایلاشمقله مشغول اراذلی طارما طاغین ایتمش ، هربری بر طرفه سینمشدی . احمد آغا کمال هیبتله جامعه کیرمش ، داود پاشایی یاقاسندن طوتمشدی . سلطان عثمانك بیندیکی آرابه‌یه بیندیرمش ، اطرافنی قاپوجیلره صاردیرمش ، یدی قوله زندانده ، مظلوم پادشاهك انتقامنی آلمشدی .

برقاچ دقیقه ایچنده کنج عثمانك قاتللری برر برر تلف ایدلمشدی . کلندراوغریسنك نعشی دکزه آتیلیور،

ديكر قاتللرى اولديرمك ايچون ، مأمور اولدقلرى ولايتلره قاپوجى باشيلر كونديريليوردى. عصيانك برنجى صفحه‌سى بوصورتله ختام بولمشدى .

صدراعظم كورجى محمد پاشا بو خدمتى ايله ينه كنديني بكنديره‌مه‌مشدى. مره‌حسين متصل باش‌قالديريوردى. صدراعظمى دويرمك ايچون سپاه زوربالرندن آرناود سليمانى الده ايدييور ، معينته پاره‌لر ويرييور ، نهايت ، « قانتمر » له قرالى شيقه‌لر ياپديرديغن عرض ايتمشيكن وزير اعظم مقيد دكلدر ديو » محمد پاشانك سقوطنه وسيله حاضرلايوردى . ايرتسى كون سپاهيلرله اوطه باشيلر ديوانه هجوم ايتمشلر :

— سن بزم سابقا بعض اخوانمزى قتل ايتدك. بز سنى استمزز . طواشى طائفه‌سنك وزارتده علاقه‌سى اولدوغنه راضى دكلز. يوق ديرسه‌ك ، خنجر اوشوروب سنى پاره‌لرز .

ديه باغيرمشلردى . صدر اعظم ، فلا كتى آ كلار آ كلاماز «تجديد وضوء ايدركبى نازكانه» ديواندن چيقوب صاووشمشدى .

« مهر شريف » درحال والده سلطانه كوندرلمش ، والده سلطان‌ده :

-- قول كيمى ايسترسه ويرلسون !

جوابنی ویرمشدی . قول ، مره حسین پاشایی ایستەمش ، وزارتە درت کوزلە انتظار ایدن مره حسین پاشا تکرار صدارت مقامنی اشغال ایتمشدی .

مره حسین پاشا بو سفر موقعنی صوڭ رادەیە قدر محافظەیە عزم ایتمشدی . بونڭ ایچون یگانە چارە ، یکیچریلری ألدە ایتمکدی . مره حسین او کون دیوانە کلمش ، کمال عظمتلە صدارت موقعنە اوطورمشدی . یکیچری ضابطلرینە ونفرلرینە خلعتلر وقویون آقچەلری احسان ایدییور ، آغا قپوسنە بیڭ کلە شکر کوندرییور ، اورتە جامعە ابریشم خالیلر دوشەتیوردی . مره حسین ، موقعنی محافظە ایچون حدت وشدت کوسترمکی ، رجال دولت ایلە خلقڭ کوزنی ییلدیرمایی‌دە موافق ظن ایدییوردی . الڭ اوفاق بر سببلە ارباب ناموسە تجاوز ایدییور ، دیواندە میرمیرانلری بیلە صوپا ایلە اولدیرییوردی . فقط مأمورلرە کوستردیکی شدتی یکیچریلرە قارشی اظهار ایدەمیوردی . یکیچریلر ، مره‌نڭ ولی نعمتلری ایدی . اونلرە هر ایستەدکلرینی ویرییور ، مغایر ادب حاللرینە بیلە مکافاتلە مقابلە ایدییور ، خزینهٔ دولتی اسرافدن کری طورمیوردی . مره‌نڭ مقصدی یکیچریلر ایلە سپاهیلری ألدە ایتمك ، اونلرە استناداً وزارتی محافظە ایلمکدی . خدمتلە ، ذکا ایلە تعالی ایتمك مره‌نڭ خاطرینە

كليوردى . يكيچريلرله سپاهيلرى طويورمق امكان خارجنده اولديغنى دوشونه‌ميوردى. اساساً خزينه‌ده اون پاره يوقدى. مره حسين پاشا هرايكى طرفى‌ده ألده‌ايده‌يم ديركن سپاهيلرى كنديته كوجنديردى . نهايت بركون قاضيلردن برينى دوكمه‌سى سقوطنه سبب تشكيل ايتدى . قاضى، بتون علمانك أولرينى طولاشدى، مره‌نك مظالمنى آكلاتدى ، علمانك خلافته ايديلن تجاوزلره هيچ برزمان غليان‌ايتمه‌ين « عرق ديانت‌وحميتن تحريك » ه موفق اولدى. علما درحال غليان ايدييور ، ايچلرندن بعضيلرى مره‌نك « بعض الفاظ كفر » سويله‌ديكنى ايلرى سورييوردى. نهايت‌بوتون خواجه‌لر آياغه قالقيوردى .

برصباح ، فاتح جامعى علما ايله طولدى. هرطرفدن آقين آقين خواجه‌لر كليوردى . سلطان عثمانك شهادتى ايچون داود پاشايه‌حجت امضالايان، داود پاشا مسئله‌سندن صوكرا آناطولى قاضيعسكرلكندن‌تقاعد ايديلن يحيى افندى‌ده بوزمره‌يه « سركروهلق » ايدييوردى .

علمانك عصيانى دينه‌تجاوز، عباداللهه تعدى عليهنده دكلدى . حقوق ناس اونلرك عندنده لاشى حكمنده ايدى . اصل مقصد، علما ايله خوش كچينمه‌ين مره‌دن انتقام آلمق ، شخصى عداوتلرى يرينه كتيرمكدى .

دیکر طرفدن حقوق مسلمین پایمال اولور ، خزینهٔ بیت‌المال توکه‌نیر ، خلافت مقامی اختیار بر قادینک اویونجاغی اولوردی ؛ علماجه بو محذورلر حائز اهمیت کورولمزدی . اونلر مره حسینی ایسته‌میورلر، مره‌نك « کفر وضلالتنه واباحت دم واجب الاراقه‌سنه » فتوالر یازییورلر، متفقاً شیخ‌الاسلامی چاغیرییورلردی. فاتح جامعی ولوله ایچنده ایدی. شیخ‌الاسلام یحیی افندی کلیر کلمز، هپ بردن :

— وزیر کلسون. دعوامز کورولسون. حکم شرعی اجرا اولنسون.

دییه هجوم ایتدیلر. زواللی شریعت، محترص دماغلره بازیچه اولیوردی . مفتی ، عاصی علمایی یاتیشدیرمق ایسته‌دی:

— مادامکه وزیر اعظمدر، کلمز وحقنده اجرای احکام مشکلدر. سز بونده توقف ایدك. بن واروب پادشاهه واقع حالی اعلام ایده‌ین. معزول اولدقدن صوکرا کلوب دعوا کز کورولسون.

دیدی ، وکیتمك ایسته‌دی . فقط بچاقجی اوغلی اورتایه آتیلمش ، مفتی‌یی صالویرمه‌مك ایستیوردی :

— بونی مجلسدن زنهار صالویرمك. یوخسه جمله کز قتل اولنمق مقرردر.

دییوردی. بو سوزلر کیمسه‌نك قولاغنه کیرمیوردی.

مفتی، فلاکتدن قورتولور قورتولماز، سرایه جان آتمشدی. بو اثناده مره حسین پاشاده آننا قاپوسنه التجا ایدییوردی. مره، عزم و جسارتنی غائب ایتمه‌مشدی. یکیچری آغاسی ایله قاضیعسکرلری طوپلامش:

— سلطان محمدده اولان جمعیتك پریشان اولمسی مراد همایوندر. خصوصا والده سلطان حضرتلرینك مقصودیدر.

دیمشدی. فاتح عصیاننی یاتیشدیرمق ایچون اوجاق آغالرندن برقاچ کشی گوندرمشدی. آغالر جامعه کیروبده مشایخه سوز آکلاتیرلرکن، یحیی افندی حدتله ایلری‌یه آتیلمش، اطرافه کفرلر صاوورارق:

— بونلر یاوه سویلر. بره اورك؟

دیمشدی. اوزمان بوتون علما آغالرك اطرافنه اوشوشمشلر، هپسنی اورته‌یه آلمشلر، سله‌طوقات، اورمایه باشلامشلردی. نهایت قاضی زاده‌لر مداخله ایتمشلر، آغالری کوج بلا طیشاری‌یه چیقارمشلردی.

آغالر سوکه سوکه مره‌نك حضورینه کیدرلرکن، بچاقجی اوغلی ایله بعض علماده یکیچری اوطه‌لرینه کیتمشلردی. اوکون بچاقجی اوغلی فاتح جامعنده مهم بر وظیفه ایفا ایدییوردی. سپاهی زورباسی، ارقه‌سنه

مائی آطلس برأثواب کیمش،علما آره‌سنه قاریشمشدی.
یکیچری اوطه‌لرنده یاپیلاجق وظیفه معلومدی : اوطه
باشیلری ونفرلری الده ایتمکدی . فی الحقیقه،خواجه‌لراوطه
باشیلره مراجعت ایتدکاری زمان :

— بزم ایله اولورمیسنز ؟ سلطان مصطفی بر دیوانه
مجنوندر . پادشاه یوقدر . جلوس ایتدیره‌لم .

دیمشلردی . یکیچری نفرلری‌ده :

— علما افندیلریمز قنده ایسه بز دخی آنلر ایله
بیله‌یوز .

جوابنی ویرمشلردی. بووعده درحال ایناتمشلردی.
بویوك ضابطلری الده ایدلمه‌دن یکیچریلرك کندیلرینه
تابع اولاجقلرینی ظن ایتمشلر،مره حسین‌پاشا طرفدارلرینه
قارشی قویمایه قرار ویرمشلردی .

مره حسین ، علمایی طاغیتمایه قطعیاً عزم ایتمشدی.
فاتحه متصل آدملر کوندرییور ، یکیچریلری
سلاحلاندیرییور ، دها صوکرا، نقیب‌الاشراف غباری
افندی‌یی یوللایوردی .

غباری افندی فاتحه کلدیکی زمان، ایکندی‌اولمشدی.
جامع،خلق ایله، علما ایله قایناشیوردی. غباری افندی‌یی
قارشیلایانلر محراب ایله منبر آره‌سنه کوتورمشلر، اوراده
پنجره‌یه اوطورتمشلر :

— سويله ، جوابك نه‌در ؟

ديمشلردى . غبارى افندى خواجه‌لره نصيحت ايدييور ، بو دعوادن وازكچمه‌لرينى سويليور ، قوينندن برخط همايون چيقارمش اوقومايه باشلايوردى . اوزمان علما ، يربرينه قاريشدى :

— بزم پادشاهمز مجنوندر . اوقومق يازمق بيلمز . بوخط فلان جاريه‌نكدر .

« ديو الله الله چاغيرييورلر» ، ولوله‌لرله، باغيريشلرله مفتى‌يى قالديرييورلردى . اوراده ، محرابك يانـنده ، صيريق اوزرنده طوران آق‌شمس‌الدين تاجنى قاپيورلر، كمال استعجال ايله بايراق ياپمايه چاليشيورلردى . ايشته اوزمان، فاتحك محتشم جامعنده، علمانك ذلتنى كوسترر، كريه ، موجب عار بر منظره پيدا اولمشدى : بايراق آچيلدقجه ، علما ، قوجه قاووقلرى ، ايرى صاقاللريله بول جبه‌لرى آره‌سندن قوللرينى آچمشلر ، تكبيرلرله اوشوشيورلردى . كيمى بايراغه كوزينى سورييور ، كيمى مقرمه‌سنى اوزادوب يوزينه كتيرييور ، بوجاهلانه، متعصبانه هجوملرله بايراغك آغاجى قيريليوردى. علمادن برچوقلرى يرلره‌يوارلانيوردى. بوكورولتولرايله‌سنجاق طيشـارى‌يه ، خنكار مقصوره‌سنك مرديونى اوزرينه ديكيليور ، نقيب‌ده يانى باشـنه اوطورييوردى . فاتح

جامعنك اطرافی علما ایله ، سیرجیلرله طولمشدی . خواجه‌لر جوار تکیه‌لرده بولدقلری سنجاقلری‌ده کتیرمشلر ، هپسنی بر یره دیکمشلردی . علمادن بعضلرینی اولرندن قالدیرییورلر ، کلنلری صالیویرمیورلر ، بوتون سادات ، مردیون اوزرنده ، قورقونج بر سسله سورهٔ فتح اوقیورلردی . خلق کوزلرینی آچمشلر ، بوذاتله حیران حیران باقیورلر ، هپ بر آغزدن قبه‌لره انعکاس ایدن سسلرله توکلرینك اورپردیکنی حس ایدییورلردی . هر کس بو قومه‌دی‌یی تعجبله سیر ایدییوردی . هیچ بر سببه ، هیچ بر مقصده ابتنا ایتمه‌ین بو غلیان ، علمایی کولنج بر وضعیتده بولوندیرییوردی . نهایت دعایی بیتردیلر : «جنك ایدرز!» دییه اطرافی ولوله‌یه ویردیلر . فقط هیچ بری ده سلاحسز اولدقلرینی ، حتی سلاحلی اولسه‌لرده استعماله غیر مقتدر بولوندقلرینی دوشونه‌میوردی (۱) .

آقشام اولیوردی . مرحسین پاشا عاصیلرك الآن طاغیلمادقلرینی خبر آلمشدی . آرتق عصیانی باصدیرمق لازمدی . یکیچری آغاسی ایله بر سلاح نفرلر حرکت ایتمشلردی . آغا ، شهزاده جامعنه کلمش ، نمازی قیلدقدن صوکرا کیتمکه قرار ویرمشدی . فاتحده طوپلانان علما ، یکیچری آغاسنك حرکتی اوزرینه قورقولرندن

(۱) فذلکهٔ کاتب چلبی . جلد ۲ . ص ۳۷

نه ياپاپه‌جقلرينى شاشيرمشلردى . آغانك كلديكنى كيزليجه خبر آلانلر : « آقشام اولدى ، كيده‌لم ، صباح ينه كله‌لم ! » ديبه صيويشمشلر ، بعضلرى آبدست آلمق بهانه‌سيله صاووشمشلردى. ايلرى كلنلرى‌ده اولرينه كيتمشلردى. كيجه ، باش چاوش قره‌مذاق معيتيله جامعه كان يكيچرى دليقانليلرى علمادن پك آز كيشى بولابيلمشلردى . مع مافيه بولدقلرينى اولديرمشلر ، سيرجيلردن ، نمازه كلنلردن چوغنى هلاك ايتمشلردى . جسدلرينى بطال‌قويولره ، كاريزلره طولديرارق بوغريب قومه‌دى‌يه بوصورتله نهايت ويرمشلردى.

مره حسين بو موفقيتدن ممنوندى . بر ايكى كون صوكرا ، علمادن اوك آياق اولانلرى نفى ايديبور ، شدتنى كيتدكجه آرتديرييوردى. مره‌نك كيفنه پايان تصور اولونا. ميوردى . علمادن بعضلرى او كون آغا قپوسنه كيده‌مدكلرندن طولايى اعتذار بيان ايتدكلرى زمان ، مره ، پر تبسم:

— سلطان محمده وارمغى بيلورديكز !

ديبوردى. فاتح رذالتى ، علمانك قيمتى دوشورمشدى. سوقاقده ، خلق بويوكجه صارقلى برينك تجديكنى كوردكلرى زمان:

— سنجاق دينه!

دییه باغیرییور ، خواجه‌لرله آلای ایدییوردی .
علما ، کندی خطالرینی دوشـونمیورلر ، انتقامی ینه
وطنداشلرندن آلیورلردی . یکیچریلره خصومت اید-
ییورلر ، آبازه پاشایی عصیانه تشویق ایلیورلردی . مره
ایســه یکیچریلری حمایه ایدییور ، ســپاهیلری أزمکه
چالیشیوردی . مره‌نك مقصـدی یکیچری زوربالرینی
معیتلری ایله برابر سرای ایچنه صاقلامق . سـپاهیلری
ایلچی کلیور ! دییه‌قاندیرمق ، علوفه‌لرینی ایلچی قارشیسنده
طاغیتمق ایچون سرایه طوپلامق ، ایچلرندن بعضلرینه
سوءمعامله ایدرك آیاقلاندیرمق ، سپاهیلر « اسائت ادبه
باشلدقده بره اورك دیدکده » بوصوده‌کی عسـکرلری
چیقارمق ، سپاهیلری کاملاً قیردیرمقدی . مره‌حسین ،
بوفکرینی بایرامدن‌صوکرا تطبیقه قرار ویرمشدی .

مره‌نك بوتصوری عقیم قالمشـدی . بایرام کونی ،
مره‌نك خزینه‌داری بردکانده‌اوطوررکن سپاهیلر کایرلر .
اونلرده اوطورمق ایسته‌رلر . خزینه‌دارك ارقداشلری
بونلره : باشقه دکانده اوطورك ! دیرلر . سـپاهیلر بوکا
کوجنیرلر : « بزده سپاهیلرز . التفات پادشاهه مأنوسلرز .
ایستدیکمزیرده اوطوروروز » دیرلر . مره‌نك خدمه‌لرندن
بری فنا حالده قیزار : « سزلك تدارککز کورلمشـدر .
بعدالعیـد بلاکزی بولورسـکز . » دییه‌ایشی میدانه

قويار . بو خطا ، مره‌نك سقوطنه سبب اولور .

آرتق سپاهيلر طوروب ديكلنمه‌مشلردى. بركون ، بالاتفاق ديوانه كيتمشلر :

— سن بزى قيرديرمق ايسترسك. بزه سنك وزارتك لازم دكلدر. بز بربى غرض وزير ايسترز !

ديه باغيريشمشلردى . مره‌ تشبثنى انكار ايتمش ، يكيچريلرى أله ايدرك سپاهيلره تعرض ايتديرمك ايسته‌مشدى . يكيچريلر درحال :

— بز بووزيردن راضى وشاكرز ، تبديلن ايستمزز .

ديمكه باشلامشلردى. فقط يكيچرى كتخداسى بايرام آغا مره‌نك بوتشبثنى كلياً عقيم براقمشدى .

بايرام آغا دوربين وذكى بر ذاتدى . ايكى صنف آره‌سنده‌كى عداوتى تهلكه‌لى كورر ، يكيچريلرى مره‌دن صوغوتمق چاره‌لرينى دوشونوردى . نهايت زوربالرك ايلرى كلنلرينى طوپلامش ، اوطه باشيلرك مره‌دن پاره آلدقلرينى ، كنديلرينه برشى ويرمدكلرينى ، سپاهيلره دشمنلك ايتمكه هيچ برسبب اولماديغنى آكلاتمش ، اوطه باشيلره قطعياً اويمامالرينى تنبيه ايله‌مشدى . يكيچريلر بونصيحتى پك موافق بولمشلر ، مره‌يى ايسته‌مه‌مكه قرار ويرمشلردى .

اوكون ، سپاهيلر ينه مره‌نك عليهنه عصيان ايدرلر :

— بز بر بی‌غرض وزیر ایسترز !

دییه باغریشمایه باشلادیلر . اوطه باشیلرله زوربالر :

— بزه بو دولتلودن غیری وزیر کرکمز .

دینجه ، سپاهیلر :

— سز هر زمان مروتك ، احسانك آلمقله حقی کتم ایدوب طرفکیرلك ایدرسز . یکیچرینك نفراتی سویلسون .

دیرلر ، اوزمان نفرات هپ بر آغزدن :

— بز دخی مقام غرضده اولان وزیری استمزز . سپاه قرنداشلرمز قنده ایسه بزده آنده‌یوز !

دیردیمز ، مره حسین‌پاشا مهری مفتی‌یه تسلیم ایدر ، آرقه قاپودن صیویشیر ، مهر صدارت کمانکش علی پاشایه ویریلیر .

کمانکش علی‌پاشانك ایلك ایشی سلطان مصطفانك خلعی اولمشدی . شیخ الاسلام یحیی افندی ایله سائر علما فلاکتی حس ایتمشلردی . آرتق بو فترته نهایت ویرمك لازمدی . دولتك روحی والده‌سلطانك النده‌ایدی . دسیسه‌سنه کووه‌نلر والده سلطانی الده ایدرلر ، وزارته نائل اولورلر ، منصبلر یغماسنه باشلارلردی . سلطان مصطفانك جنتی هرکسجه معلومدی . رأس کارده ، ارکان دولتی اداره ایده‌جك قوت کوروله‌میوردی . پادشاهك « امور دنیاده عدم شعوری وضبط وربط و مصالح عباده تصرف عقل وسوادی

اولمديغى قتى ظاهر، ومعلوم اكابر واصاغر» (١) ايدى.
والده سلطانك عجزى يوزندن خزينهٔ دولت محو اولمشدى.
والده سلطان، اوغلنك سلطنتنى تمديد ايچون سرايك
آلتون و كوموش طاقملرينه وارنجه‌يه قدر پاره‌يه قلب
ايتديرمشدى. فقط ينه علوفه، حتى جلوسيه ويره‌جك
پاره قالمامشدى. سلطنت نفوذى يوقدى؛ دولت
يكيچرى زوربالرينك النده ايدى. هر طرفده خرابى
وپريشانلق حكمفرما اوليوردى. مملكتده عمومى بر
انقراض كوروليوردى. ولايتلر عصيان آتشلرى ايچنده
ايدى. واليلر آياقلانيور، قاضيلر ظلمه دوام ايليور،
دولتك ٢٤٤ بچق ميليون آقچه‌يه بالغ اولان وارداتى
بردنبره ٤٨ بچق مليونه تنزل ايدييوردى (٢).

بونكده مهم بر قسمى سراى قادينلرينه تخصيص
ايديليوردى. خزينه‌يه آنجق ١٠ ميليون آقچه
كيره‌بيليوردى. مملكتده تناقص نفوس مدهشدى. بو
سببدن اركان دولت سلطان مصطفايى خلعه قرار
ويرمشلردى. بر كون، سلطان مصطفى، داود پاشا سراينده
ايكن، يكى سرايه كتيرمشلر، اسكى اوطه‌سنه قاپامشلر،
كوسم سلطانك بويوك اوغلى سلطان مرادرابعى، اون بر

(١) نعيما، جلد ٢ . ص ٢٦٣

(٢) هامر، جلد ٢ . ص ٣٩٣

یاشنده ، عثمانلی تختنه اجلاس ایله‌مشلردی .

سلطان مرادك جلوسی قادینلر سلطنتنده مهم بر دوره مبدأ اولمشدی. والده کوسم سلطان بو تاریخدن اعتباراً عثمانلی سیاستنی اداره‌یه باشلایاجق ، سلطان مصطفانك والده‌سی اسکی سرایه نقل اولندقدن صوکرا، سرایده ینه بر قادین ذکاسی حکم فرما اولاجقدی .

سلطان مصطفی اسکی مکاننه چکلمشدی . ماه پیکر کوسم سلطان اسکی سرایدن کلمش، سنه‌لردن بری بکله‌دیکی آرزویه نائل اولمشدی .

کوسم سلطان حسنی وذکاسیله سلطان احمد اولی تسخیر ایله‌مشدی . کوسم سلطانده خرملک حرص سلطنتی، باقانك دساسلغی موجوددی. فقط افعال وحرکاتی مملکت ایچون نسبةً مضر اولمایاجق راده‌ده ایدی . شمدی یه قدر شهزاده‌لرینی، مراد ، قاسم وابراهیمی قاردشلرینك ظلمندن قورتارمایه موفق اولابیلمشدی . کنج عثمان فاجعه‌سنی اسکی سرایده دیکله‌مش ، سلطان مصطفانك سقوطنه صبرسزلقله انتظار ایتمشدی . شمدی ، حیاتنك الك مسعود کونلرینی یاشایوردی. سلطنت، نفوذ، حاکمیت، دبدبه ، هپ ألنده ایدی . سلطان مراد اون بر یاشنده ایدی ؛ حکومتی کندی اداره ایده‌جك ، اوغلنه رهبرلك ایلیه‌جکدی . فقط وزرانك اخلاقسزلغنه غلبه ایتمك امکان خارجنده ایدی . صدارته کچنلر برر بر نه ایله، حتی افترا ایله رقیبلرینی دوشورمکده دوام ایدییورلر ، اقتدار

واهلیتله تمیز ایتمکی عقللرینه کتیرمیورلردی . رقیبلرینی
اولدیرمکی ، چالیشمقدن ، زکا ایله تمیز ایتمکدن قولای
بولیورلردی. صدراعظم کمانکش علی پاشا ، شیخ الاسلامك
ترك رشوت ایچون ایتدیکی نصیحتلره کوجه‌نیور ،
مشیختده کوزدیکن قائن پدرینك تشویقاتنه قاپیلیور ،
کنج سلطان مراده :

— یحیی افندینك پادشاهمی اجلاس خصوصنده
رضاسی یوغیدی .

دییه « مفتینك عزلی اهم مهمات ایدوکن » عرض
ایدییوردی. نهایت مفتی‌یی عزل ایتدیرمش، یرینه کنج
عثمانك قائم‌پدری اسعدافندی‌یی کتیرمشدی. کمانکش بو
موفقیتلردن صوکرا ، مره حسین پاشایی‌ده یاقالایوب
اولدیرییوردی. رقیبلرینی بربر زنفی ایتدیرییور، حقلرنده
ساخته مکتوبلر اویدیرییوردی .

ولایتلر آبازه عصیانی ایله آتشلر ایچنده یانارکن ،
کمانکش علی پاشا صدارت موقعنی تأمیندن باشقه برشی
دوشونمیوردی. بو صره‌ده بر محمد پاشا مصردن معزولاً
استانبوله کلمش ، بودین ولایتنه نصب ایدلمشدی . محمد
پاشا سلطان عثمان زماننده بوستانجی‌باشی ایدی. میخانه‌لری
باصدیغنی ایلری یه‌سورمه‌لری، کندیسنی منصبندن اتمه‌ملری
ایچون معیتندن ایکی خدمتکار ایله سپاهیلره یکرمی بیك

فلوری کوندرمشدی . فقط خدمتکارلری یکرمی بیك فلورینك یاریسنی کندیلری پای ایدرلر، سپاهیلره یاریسنی ویررلر. بیر محمد پاشا کندیلرندن مقبوض ایسته‌ینجه ، حیله‌لرینك میدانه چیقاجغندن قورقارلر ، افندیلرینی اولدیرتمکه قیام ایدرلر . درحال سپاهیلره کیدرلر :

— پاشامز بزدن سزه ویردیکی آلتونی استرداد ایتمك ایستر . کیرو ویرك .

دینجه ، سپاهیلر غضبلانیرلر . هپ بردن کمانکشه مراجعت ایدرك :

— بیر بزه صدارت تحصیلی ایچون فلوری عرض ایده‌یور . اما بزسندن خشنودز .

دیرلر ، کمانکشی بیر محمد پاشایه مسلط ایدرلر . او آندن اعتباراً کمانکش بیرك قتلنه قرار ویریر. صدر اعظمك جنایت ایچون قوردیغی دولاب شایان حیرتدی : کمانکش، ایرته‌سی کون قائم پدرینی ، روم‌ایلی قاضیعسکری بوستان زاده‌یی بیره کوندرر ، آغزینی آراتمق ایستر . بوستانزاده ، بیر محمد پاشا ایله اوته‌دن بریدن بحث ایدر ، نهایت صاریغندن بر کاغد چیقارير :

— سلطانم . بن علم جفرده ماهر ، فن نجومده اقرانم یوقدر. البته‌دامادم‌یرینه سن صدراعظم اولورسون. رجا ایدرمکه اول زمان بزه اذیت بیورلمیه .

دییه یالواریر ، یاقاریر ، بیر محمد پاشا ، متحیر ، کوزلرینی آچمش ، قورقوسندن :

— کیت هی افندی، دیمه بویله کلامی ! بزه صدارت لازم دکل .

دییه باشنه بلا کتیرمه‌مك ایستر . فقط بوستانزاده متصل اصرار ایدر، بیر محمد پاشایی اقناعه چالیشیر. نهایت محمد پاشا، برسوز سویله‌مدن قورتولامیه‌جغنی آکلاینجه ، دفع بلاقیلندن :

— مقدر ایسه خیر اوله .

دیر دیمز ، بوستانزاده درحال کمانکشه قوشار ، کمال مسرتله :

— وزارته رغبت وطلبی محققدر.

دیر. اوزمان کمانکش قاووغنی دوزه‌لتیر، سرایه، والده سلطانه قوشار:

— بیر، سپاهی‌یی فتنه‌یه تحریك ایدوب فلوری صره‌لری کوندرمشدر . وجودی اعدام اولنمزسه دولت امورینه خلل کلور.

دیر، وامرینی آلیر.

علی پاشا سرایدن چیقار چیقماز، بیره خبر کوندریر :

— دستبوس ایچون سرای همایونه کیدلدکده بزلره اوغراسن. معیت ایله کیده‌لم.

دیر. زواللی بیر، ایشدن بی خبر، صدر اعظمک سراینه اوغرار. وزیرک سرایه کیتدیکنی خبر آلیر. براز جانی صیقیلیر. نهایت یالکز باشنه ، کمال و وقار ایله سرایه کیرر کیرمز، چمشیرلکده توقیف اولونور.

کمانکش دها اول سرایه کلیر ، بوستانجیلره :

بوکون پادشاه بر مجرمی هلاك ایتمك فرمان ایتمشدر. قنغیکز مباشرت ایدر؟

دییه صورار. بیرك آدملرندن قره محمود، او صره ده باب همایونده محبوس دوران دشمنلرندن بری اعدام ایدیله جك ظن ایدر. « بو خدمتی بن ادا ایدرم ! » دیر ، برقاچ بوستانجی ایله مردیون آرقه سنه صاقلانیر ، بیرك ورودینه انتظار ایدر.

تام بو صره ده، بیر مردیوندن چیقار. کمانکش، بیری کورر کورمز ، یوقدن یره خاشلار، « بیر دردمند قضیه یی حس ایدوب » :

سلطانم . جرمم نه‌در؟ بنی پادشاهه بولشمقدن نیچون منع ایدرسز . بولشایم . بنم ده سوزم واردر .

دیر. کمانکش دیکله مز. زواللی بیرك کوکسنه بر یومروق اورور ، مردیوندن آشاغی یوارلار ، بوستانجیلره :

— آلك شونی. حقندن کلك .

دیه باغیریر ، اطرافدن بوستانجیلرله برابر قره محمود

فیرلار. قره محمود افندیسنی کورونجه ، شاشیرر. اورمامق ایستر ، فقط غیر ممکن . نهایت بیر محمد پاشـا بوصورتله قربان اولور .

کوسم سلطان بو جنایتلره قارشی هیچ سس چیقارمیور ، فقط کنج سـلطان مراد دیش بیـلەیوردی . کوسم والده ، شـخصی هیچ بر موفقیته نائل اولامیوردی . بغداددن بروسه‌یه قدر آناطولی اشقیا ألنده پریشاندی. بکر سوباشی بغداده ایرانیلر ألنده ، آتشـلر قارشیسنده قیزارتیلیور ، باباسی جایر جایر یانارکن ، اوغلی قارشیسنه کچمش ، شراب ایچیوردی . کانکش ، حرصنک جزاسنه اوغرادقدن صوکرا ، چرکس محمد پاشالر ، حافظ احمد پاشالر ، خلیل پاشالر ، خسرو پاشالر ، صره ایله ، صدارت مقامنی احراز ایتمشلردی. کنج عثمان وقعه‌سـنک اختلالکارانه نتیجه‌سی ، آناطولیده آبازه‌نك عصیانی شکلنده ، الآن دوام ایدییوردی . ایرانیلر ألینه کچن بغـداده متمادیاً صدر اعظملر وَاردولر سوق اولونیور ، هیچ بر موفقیت حاصـل اولامیوردی . آناطولیدن هر اردو کچدکجه ، کذرکاهنده خرابه‌لر ، وطنداش جسدلری ییغیلیوردی . طـاغلر دلیسی سلیمانلر ، روم محمدلر آناطولی‌یی یاقوب قاووریوردی .

سلطان مراد سپاهیلرك و یکیچریلرك ظلملرینی کورییور ،

کنج عثمان وقعه‌سندن بری دوام ایدن عسکر تغلبنه نهایت ویرمك ایستیوردی. فقط کوسم والده‌نك وصایتی بو مهم اجراآتی قوه‌دن فعله کتیرمه‌سنه مانع اولیوردی. سلطان مراد، سنی ایلریله‌دکجه، والده‌سنك وصایتندن قورتولمایه باقیوردی. کوسم والده‌نك وصایتی دوام ایتدکجه اسکی تذبذبلر، اسکی عصیانلر حالیله دوام ایدییوردی. کوسم سلطان، کنج عثمانك قیزلر آغاسی مصطفایی منفاسندن کتیرتمش، حکومتی اونکله اداره ایلیوردی.

سلطان مراد، والده‌سنك نفوذندن پك متأثردی. آرتق کندی‌ده بویومش، یکرمی برياشنه کلمشدی (۱۰۳۹). اوزون بویی، صاغلام بنیه‌سی، صولغون سیماسی، ألا کوزلریله، آت اوزرنده سوقاغه چیقدیغی زمان، نظرلرنده‌کی شدتله هرکسی اورکوتمکه باشلامشدی. سپاهی عصیانلری، وزرا احتراصلری مراد رابعك قلبنده نفرت، عداوت حسلری اویاندیرمشدی. کنج پادشاه طبعاً بدبین، خشین اولمشدی. هر شیئی أزمکله، أولدیرمکله، تپه‌له‌مکله موفق اولاجغنه قناعت حاصل ایدییوردی. بوعزمنی کوسترملك ایچون اکثریا تبدیل قیافت، سوقاقلری طولاشیر، خلقك اجتماعی حیاتنه قاریشیردی. والده‌سنك نفوذندن آزاده قالدقجه،

تیمارلری اصلاح ایدر ، هر شیدن اول کوسم سلطانك
و صایتندن قورتولمق ایستردی . سلطان مراد پك ایی
بیلیوردی‌که ، والده‌سی قاپودان خلیل پاشایی ، انشته‌سنی
طوتیوردی. والده‌سنك نفوذینی قیرمق ایچون همشیره‌سنی
آییرتیور ، والده سلطان، اوغلنك حدتنی تسکین ایچون
آووجلر طولوسی پاره‌لر تقدیم ایدییور ، الماسلرله مزین
قوشوملر هدیه ایلیوردی . فقط کنج پادشاهی عزمندن
دوندیره‌میوردی . سلطان مراد والده‌سنك رجب
پاشایی التزام ایتدیکنی‌ده بیلیردی . رجب پاشانك
زوجه‌سی ، همشیرهٔ پادشاهی کوهر خان سلطان بر قیز
دنیایه کتیرمش ، والده کوسم سلطان درحال مرصع
بر بشیك کوندرمشدی . « جمله ارکان و اعیان رجب
واروب اهدای تحت و جواهر و تعظیم و تکریم »
اولونمشدی . (۱) سلطان مراد والده‌سیله برابر رجب
پاشانك وخسرو پاشانك مملکتی ایسته‌دکلری کبی اداره
ایتدکارینی کوریوردی. بغداد محاصره‌سنك سنه‌لردن بری
اوزاماسی، سپاهیلرك اوفاق بهانه‌لرله عصیان ایتمه‌لری، آرتق
سلطان مراده رأس کاره کچمك لزومنی اخطار ایدییوردی.
سلطان مراد ، بو انتظامسزلغه نهایت ویره بیله‌جك
متین و عزمکار بر طبیعته مالکدی . یالکز ، کنجلك

(۱) نعیما ، جلد ۳ ، ص ٤٨ .

سوء استعمالاتی قوهٔ بدنیه‌سنی رخنه‌دار ایدییوردی .
قادینه او درجه دوشکون اولمامسی ، کنج پادشاهك
حرکاتنی قادین دسیسه‌لرندن آزاده بولوندیریردی. سلطان
مراد فکراً مترقی ایدی . شعره ابتلاسی واردی .
وزراسی و شیخ الاسلاملری ایله مشاعره‌دن خالی
قالمازدی. اکثریا :

حمدالله کیم بهار ایله کلوب نوروزمز
کل کبی کلدی . آچلدی، طالع فیروزمز
ای مرادی دکلهوز بزمز سحر بلبللری
نغمهٔ مرغان اولوبدر شمدی ساز و سوزمز

کبی اینجه حسلر اظهار ایدر ، اك زیاده ادمان
تعلیملریله جسماً متانت اکتسابنه چالیشیردی .
اکثریا ، سلحدارینی بلندن یاقالار ، صاغ ألی ایله
قوشاغندن طوتوب قالدیرر ، سلحدارك جسیم جثه‌سنی
بر ألیله باشنك اوستنده طوتار، خاص اوطه‌یی طولاشیردی.
صوکرا ، ینه اویله‌جه ، وجودینك وضعیتنی بوزمادن
ایندیرردی. بعضاً اوق و جرید اوینار، قالقانلرده لردی .
براوروشده قوجه برمرکبی ایکی‌یه بولر ، ایکی‌یوز اوقه‌لك
بر کرزی اویونجاق کبی صاللار ، فیل قولاغندن ،
کرکدان پوستی قاپلی سپرلری اوقله دلوب پارچه‌لاردی.
اسکی سرایدن آتدیغی اوقی بایزید جامعنه دوشورمش ،

مهارتی وقوتی ایله وزراسنی حیران ایتمشـدی . متانت بدنیه ، سلطان مراده عزم نفس و جسارت حاصل ایلردی . پادشاهلق نفوذی ، سلطنت اسـتبدادی ایله امتزاج ایدن بوقوت ، مرادرابعی ظالم،غدار ، عزمکار ایتمشدی .

سلطان مراد،والده‌سـنك وصایتندن قورتولدقدن صوکرا ، ایلك ایشی صدر اعظم خسرو پاشـایی عزل ایتمك اولمشدی. خسرو پاشا والده‌سلطانك بنده‌سی ایدی. قدمی کلمه‌دن ، مغایر اصول ، صدارته کچیرلمشدی . خسرو پاشا واقعا آبازه عصیانی بیترمشدی؛فقط ایکنجی سفرنده، وظیفه‌سی بغدادك ضبطی اولدیغی حالده، انسانلر قتل ایتمش ، ظلملر اجرا ایله‌مش ، آناطولی خلقنی قان وآتش ایچنده أزمشدی. بوسببدن سلطان مراد خسرو پاشایی وزارتدن درحال عزل ایتمش ، حافظ احمد پاشایی ایکنجی دفعه صـدارته تعیین ایلمشدی (۱۰٤۰) . حافظ پاشا، همشیرهٔ پادشاهی، نصوح‌پاشا مخلفه‌سی عایشه‌سلطانك زوجی ایدی . دیکر داماد، قائمقام‌رجب پاشـا، بوتبدلی چکه‌مه‌مشدی . حافظ پاشـانك سقوطنه سببلر آرایور ، وزارتی ألده ایتمك ایچون عصیانلر حاضرلایوردی .

خسرو پاشانك عزلی یکیچری وسپاهیلری، ازجمله آناطولی‌یی پریشان ایدن طاغلر دلیسی سلیمانلری ، دوم

محمدلری متأثر ایتمشدی . خسرو پاشا بونلرك مظالمنی
تسهیل ایدییوردی. شمدی بو نفوس ضایع اولاجقدی.
بونك ایچون تورەدیلر اتفاق ایتمشلر ، حافظ پاشایی
صدارته کچیرنلری اولدیرمك ، صدارتی تکرار خسرو
پاشایه ویردیرمك ایستیورلردی .

آناطولیده ، سپاهیلر بوفکرله مشغول ایکن ،
استانبولده ارکان دولت طوپلانیور ، سنەلردن بری
اوزایان آناطولی سفرلرینه نهایت ویرمك ایستیوردی .
عسکرك استانبوله کلمسی ایچون امرلر کوندریلیور ، آز
بر زمان صوکرا ، استانبول سوقاقلری فوج فوج اشقیا
ایلەطولیوردی. سقا محمدلرك، جن علیلرك، نازلی مصلیلرك،
جادی عثمانلرك ، بچاقجی اوغللرینك غریب و مهیب
قیافتلرله استانبول سوقاقلرنده طولاشدقلری کورولیو-
ردی . سپاهیلردن بوشناق وآرناود زوربالری ، خسرو
پاشانك دوستی رجب پاشا ایله کیزلی کیزلی مناسبتده
بولنمقدن خالی قالمایورلردی .

رجب پاشا ، حافظ پاشایی دوشورمك ایچون احوالی
پك مساعد کورمشدی. اکثریا، زوربا باشیلریله دوشوب
قالقیور ، سپاهیلری آلتدن آلته عصیانه تشویق اید-
ییوردی . والده کوسم سلطان ، دامادینك انتریقەلرینه
هیچ سس چیقارمیوردی ؛ احتمالکه اوغلنك نفوذینی

قیرمایه سبب اولاجغی ایچون ممنون اولیوردی .

برصباح، آت میدانندهسپاهیلر ویکیچریلر طولمشدی. آرتق « قول آیاغه قالقمشدی » . رجب پاشا زوربالره تعلیماتنی ویرمش ، کندی ، اوزاقدن سیر ایدییوردی . قولك مطالبی پك ساده ایدی : خسرو پاشانی عزل ایتدیرنلر پادشاهك ودولتك دوستی دکللردر. بوکاسبب اولانلرده ، شیخ الاسلام یحیی افندی ، صدراعظم حافظ پاشا ، یکیچری آغاسی ، ومصاحب موسی چلبیدر . بونلره دها سائر رجالیده داخل ایدییورلر ، پادشاهدن اون یدی کشی ایستیورلردی :

— بونلری ویر . پارهلیهلم !

دییه باغرییورلردی .

سرایدن هیچ برجواب چیقمامشدی . سلطان مراد حدتندن کوپوربیوردی . آت میداننده ، یکیچریلرك وسپاهیلرك ولولهسی بتون استانبولی آیاغه قالدیرمشدی . بو عصیان اسکیلره بکزهمیوردی. زوربالری طاغیداجق بر قوت ، أزهجك بر عزم کورولمدکجه ، اشقیانك جرأتی آرتیور، دکانلر قاپانیوردی. ارباب ناموس، أولرینه چکلمشلر ، نتیجهیه انتظار ایدییورلردی. اوچ کون، متمادیاً سرای قاپولرینه هجوملر ایدیلیور، برچوق کیمسهلرك استانبولدن قاچدقلری کورولیوردی (١٠٤١).

سپاهیلر اوچ کوندر سرایه هجوم ایدییوردی . بعضاً ، کندیلرینه : « بو کون صبر ایدك . یارین جواب ویریلور » دینیور ، آغالر کمال سکون ایله آت میدانینه طوپلانیوردی . آت میدانی صباحلره قدر سپاهی زوربالریله طولمشدی . اوچنجی کون ، جمعیته علماده داخل اولیور ، او زمان عنصر اختلال تماملانیوردی . بوتون سپاهیلر آلای آلای اورته قاپی‌یه طوغری ایلریله‌یوردی .

کوسم سلطان سرایده نه یاپاجغنی شاشیرمشدی . اوغلنی طوردیرمق ایستیور ، کندینی تهلکه‌یه آتماماسنی توصیه ایدییوردی . صدر اعظم حافظ پاشا ، عصیانك اساسندن بی‌خبردی . وزرادن بایرام پاشا کندیسنه خبر کوندرمش :

— مدد . زنهار دولتلو سلطانم ، اولمیه‌که بو کون مشورتدر دیو دیوانه کله‌سن . همان اختفا ایلیه‌سز .

دیمشدی . خبری کوتورن آدم ، آرسلانخانه‌اوکنده حافظ پاشایه راست کلمشدی . حافظ پاشا ، آت اوزرنده ، باب همایونه کیدییوردی . بایرام پاشادن بو حوادثی آلنجه ، هیچ طورینی بوزمامش ، متبسمانه :

— وار ، بزدن سلام ایله . ظهور ایده‌جك قضاء مبرمی رؤیامده مشاهده ایلدم . اولمکدن غم چکمم .

دیمش، کمال سکونتله قاپودن ایچری داخل اولمشدی.

اوصره‌ده سپاهیلر واهالی ایکی شق اولیویرمشدی. حافظ پاشا بو احترامی کندیسنه ظن ایتمشدی. فقط بردنبره یکیچریلر قوینلرنده‌کی طاشلری فیرلاتارق:

— بره اورك! دییه هجوم ایدنجه، نعره‌لر وفریادلر آره‌سنده آتندن یوارلانمشدی. شاطرلر درحال قولتوغنه کیرمشلردی. پاشانك قفتانی ییرتیلمش، مجوزه‌سی دوشمشدی. چار چابق خسته‌لر اوطه‌سنه کوتورمشلر، اورادن سرایه قاچیرمشلردی. ایچریده، بوستانجی باشیدن قفتان ومجوزه بولمشلر، آرقه‌سنه کیدیرمشلردی. حافظ پاشا سلطان مرادك حضورینه کیرمش، مهر شریفی اوپوب تسلیم ایتمش، سپاهیلرك یاپدقلرینی آکلاتمشدی. سلطان مراد پك متأثر اولمشدی. وزیره:

— یوری، وار کیت.

دیمش، حافظ پاشاده یالی کوشکندن، تبدیل قیافت، قایغه بینوب اسکداره کچمشدی.

طیشاریده الآن سکونت حاصل اولمامشدی. حافظ پاشانك آرقه‌سندن هجوم ایدن سپاهیلر باغیره باغیره اورته قاپیدن ایچری کیرییورلر، قبو آلتی اطرافنی طولدیرییورلر:

— پادشاهه سوزیمز واردر. دیوانه چیقسون.

دیه نعره آتیورلردی.

سلطان مراد بو فریادلر اوزرینه برمدت آیاق دیوانه چیقدی . باب السعاده اوکنده تختنه اوطوردی . متألم وغضوبانه بر نظرله :

— نه‌در قوللرم مرادیکز ؟

دییه صوردی . او زمان ، سپاهی زوربالری ایله پادشاه بیننده مناقشه‌لر ، اعتراضلر جریان ایتدی . زوربالر ، فکرلرنجه ، دولت دشمنلرینی ایستیورلردی . سلطان مراد کندیلرینی اقناعه چالیشدقجه ، دیکله‌میورلر :

— البته‌ویررسنز . پاره‌لرز . یوقسه ایش غیری اولور .

دییورلردی . سلطان مرادك اوزرینه آتیلیورلر ، آرزولرندن باشقه جواب دیکله‌میوردی . سلطان مراد هیچ اعتدالنی بوزمادی . زوربالرك بو تشبثه تشویق ایله جسارت ایتدکلرینی آکلادی :

— چونکه جوابه قولاق طوتمز و قابل خطاب دکلسنز ، نیچون بنی طشره دیوانه دعوت ایلدیکز .

دیدی ، کمال حدتله یرندن قالقدی . اطرافنی اندرون آغالری آلمش ، سرعتله ایچری کیرییوردی . زوربالر پادشاهك کیتدیکنی کورونجه ، سیل کبی آرقه‌سندن یوردییورلر ، باب السعاده‌دن ایچری کیرمك ایستیورلردی . فقط قاپولر ، یوزلرینه کورولتولرله اورتولدی . او زمان ، بسبتون قیزییورلر ، باغیرییورلر ، پادشاهی تهدید ایدییورلردی .

سرای باغچه‌لرینی فریادلرله طولدیرییورلر ، وحوش صدالرینی عیوقه چیقارییورلردی . ایچریده ، والده سلطان ، شهزاده‌لر ، جاریه‌لر هیجان ایچنده ایدی .

رجب پاشا ، بو مظفریتدن ممنون ، سرایده اوته‌یه بری‌یه قوشیوردی. پادشاه طیشاری‌یه چیقارکن ده :

— پادشاهم . آبدست آلك . اویله طشره چیقك .

دیمش ، سلطان مرادی قورقوتمق ایسته‌مشدی . شمدی تکرار حضوره کلدی ، سلطان مرادك آیاغنه قاپانیور :

— پادشاهم بو مفسدلری تسکین لازمدر . وَالا بر وجهله جوابلری ممکن دکلدر . اکر بن قولکی دخی استرلرسه ، ویرکه ، قول افندیسی یولنه‌قربان اوله کلمشدر .

دییه بیك درلو حیله‌لر درمیان ایدییوردی . سلطان مراد ، وزرانك ، بالخاصه رجب پاشانك سپاهیلری تحریك ایتدیکنی آکلامشدی . عصیانی باصدیرمق ایچون حافظ پاشایی تسلیم ایتمکه راضی اولمش ، آرقه‌سندن بوستانجی باشی‌یی قوشدیرمشدی . بوستانجی باشی حافظ پاشایه اسکداره چیقارکن یتشمش :

— سزی پادشاه استر .

دییه صندالنه آلمش ، سرایه کتیرمشدی . سلطان مراد مسئله‌یی حافظ پاشایه آکلاتمش ، مع مافیه فتنه‌یی یاتیشدیرمقدن امیدینی کسمه‌مشدی . طیشاریده ، فریادلر ونعره‌لر

عیوقه چیقارکن، سلطان مراد تکرار باب السعاده اوکنه کلمش، تخته اوطورمشدی. باغچه، ایری یاری، قیافتسز، قوجه صاریقلی سپاهیلر وزوربالرله طولو ایدی. سلطان مراد، قارشیسنه ایکیسی سپاهی، ایکیسی چوربا جی، درت کیشی چاغیرمش، نصیحت ایدییور، شقاوتدن واز کچمه‌لرینی سویلیوردی. زوربالر متصل «دولته بدخواه» اولانلری ایستیورلر، پادشاهك سوزلرینه اهمیت ویرمیورلردی.

سلطان مراد آرتق حافظ پاشانك فدا اولاجغنی آکلادی. صدر اعظم آبدست آلمش، باب السعاده اوکنده طورییوردی. سپاهیلرك سوزلرینی دیکلیور، قلبنه هیچ قورقو کلمیوردی. نهایت پادشاهك سوزی کچمدیکنی کورونجه، بردن بره اورتایه آتیلدی، سلطان مرادك حضورینه کلدی:

— پادشاهم. هزارحافظ کبی قولك یولکه فدادر. آنجق رجام بودرکه بنی سن قتل ایتمیوب قوبوظالملر خون ناحقمی ریزان وبنی شهید ایتسونلر. لطف ایدوب میتمی اسکدارده دفن ایتدیره‌سن. ایتام فقراسنه نظر عنایتك رجا ایدرم.

دیدی، کمال سکونتله یر اوپدی، جان وکوکلدن:

— بسم‌اللهالرحمن الرحیم، ولاحول ولاقوة الا بالله

العلی العظیم. انا لله وانا الیه راجعون .

دییه مردانه اورتایه آتیلدی. هرکس، بو مردانه ، متجلدانه حرکت قارشیسنده طوڭاقالمشدی. بوتون نظرلر حافظ پاشایه دیکلمشدی . باب السعاده اوکنده ، سرایك سرولری آلتنده قانلی وفجیع بر مجادله باشلایاجقدی . سلطان مراد، اللرینی کوزینه طوتمش آغلایور، اندرون آغالری، وزراء هیجان ایچنده، کوز یاشلری دوکیوردی. سپاهی زوربالری وحشیانه نظرلرینی دیکمشلر ، حافظ پاشانك ایلریله دیکنی کورونجه، اوزرینه هجوم ایتمك ایچون حاضرلانمشلردی. بو منظره ، مهیب وَوحشیانه ایدی : سپاهیلردن بری حافظ پاشانك اوزرینه آتیلدی. جسور صدر اعظم، آغزینه بر یومروق اوردی، حریفی برسله ده یره سردی ، صاریقی یرلرده یوارلاندی . آنی متعاقب بر سپاهی دها هجوم ایتدی ، پاشانك خنجر ایله باشندن قولاغنه قدر پارچه لادی ، دیکر بری کوکسنه خنجر اوردی . اطرافه قانلر فیشقیردی . صوکرا ، هپ بردن بد بخت صدر اعظمك اوزرینه اوشوشدیلر ، مرد وزیری اون یدی یرندن مجروح ، قانلر ایچنده یره سردیلر . یکیچریلردن بری پاشانك هنوز تسلیم روح ایتمدیکنی کوردی. کوکسنه چیقدی، بچاقله بوغازندن کسدی. بو منظره یی سیر ایدنلر خشیت ایچنده طوکوب قالمشلردی.

حافظ پاشانك اوزرینه درحال یشیل بر حریر اورتولمشدی . سلطان مراد باییلاجق کبی اولدی ، دیشلرینی غجیرداتدی ، ایچندن : « حق تعالی اقدار ایدرسه سزدن اخذثار نیجه اولور ، کورهسز » دیدی ، غضوبانه نظرلرینی سپاهیلره عطف ایدرك :

— برهحقدن قورقمز ، پیغمبردن اوتانماز ، شرعه و پادشاهه انقیاد ایتمز ظالملر !

دیدی ، یرندن فیرلادی . ایچری‌یه کیردی. اوکون جنایت بو نکله قالمش ، زوربالر تکرار آت میدانه چکلمشدی.

سپاهیلرك عصیانی بردرلو سکون بولمایوردی . مهر صدارت رجب پاشایه ویرلدیکی حالده ، ینه شیخ الاسلامی ، یکیچری آغاسی حسن خلیفه‌یی ، دفتردار مصطفی پاشایی ایستیورلردی . بوتون فتنه‌لر رجب پاشانك باشی آلتندن قوپیوردی .

سلطان مراد ، چارناچار شیخ الاسلام یحیی افندی‌یی عزل ایتدی ، اخی زاده حسین افندی شیخ الاسلام اولدی . عین زمانده ، رجب پاشانك دوستی خسرو پاشانك قتلی ایچون‌ده آدملر کوندرمش ، برمدت صوکرا خسرو پاشانك قتلی خبری استانبولده یکی برفتنه‌یه سببیت ویرمشدی . بوخبر ، رجب پاشا ایچون قانلی بر عصیانه وسیله تشکیل ایله‌مشدی .

رجب پاشا، خسرو پاشانك قتلندن ممنون اولمشدی. چونکه کندیسی ایچون بر رقیب اکسیلمشدی. فقط رقیبلری اولدیرتمك، سپاهیلری تکرار آیاقلاندیرمق بوده بروسیله تشکیل ایده‌بیلیردی. بوسببدن زوربالرله کوروشیور، «خسرو پاشا کبی وجودی لازم وزیرك قتلنه باعث اولنلردن اخذ انتقام لازمدر» دییه سپاهیلری عصیانه تشویق ایدییوردی.

برایکی کون ایچنده آت میدانننه طوپلانان سپاهیلر تکرار سرایه هجوم ایدییورلر، پادشاهی آیاق دیواننه دعوت ایلیورلردی. سپاهیلر بودفعه‌ده رجب پاشانك تعلیماتیله حرکت ایدییورلردی. سلطان مراد، زوربالرك ارزولرینی کمال سکونتله دیکله‌دی. زوربالر پادشاهه خسرو پاشایی حقسز یره قتل ایتدیکنی سویلیورلر، بوکا مقابل یکیچری آغاسی حسن خلیفه ایله دفتردار مصطفی پاشایی ومصاحب موسی چلبی‌یی ایستیورلر:

— ویره، پاره‌لیه‌لم.

دییورلردی. بونکله‌ده قناعت ایتمیورلردی:

— شهزاده‌لر بزم افندیلرمز اوغللریدر. غیری سکا اعتمادیمز قالمدی. ناحق یره خسرو پاشایی اولدردك. شهزاده‌لره دخی قییارسك، البته شهزاده‌لری چیقاروب بزه کوستر!

دییه باغیریورلردی. سلطان مراد، مأیوس ومکدر، حدتنی بللی ایتمك ایستهمیوردی. زوربالره کمال سکونتله نصیحت ایتدی:

— حسن خلیفه ودفتردارقندهدر بیلمم، وموسانك نه گناهی واردرکه سزه ویرهیم. بومرتبه شرم وحرمتی آرادن قالدیرمق سزه دوشرمی؟

— بودیدکلرمزی بزه ویرمزسهك، سن بزه پادشاهلغه لازم دکلسون.

بو صوك سوز سلطان مرادی بسبتون اغضاب ایتمشدی. عین زمانده، سپاهیلردهده غلیان حاصل اولمایه باشلایور، «خنکار شهزادهلری بوغمش!» دییه آغزدن آغزه سوزلر دوران ایدییوردی. زوربالر ایلری‌یه طوغرو کلمشلر:

— البته شهزادهلری چیقار، کورهلم.

دییه اصرار ایدییورلردی. سلطان مراد، چارهسز، شهزادهلری کتیرتدی. درت شهزاده، بایزید، سلیمان، قاسم، ابراهیم، باب السعاده اوکنه چیقمشلردی. هپسنكده چهرهسنده تأثر علامتلری کورولیوردی. عاصیلرك سلطان مرادی اغضاب ایدهجکلرندن قورقیورلردی. ایچلرندن بایزید ایله سلیمان، اك بیوکلری ایدی. ایکیسنكده والدهلری آیری ایدی. ایکی شهزاده، پرحدت، سپاهی زوربالرینی تکدیره باشلامشلردی:

— بزدن نه استرسز ؟ بز کوشهٔ حمولده کندی حالمزه مشغول ایکن حالمزه قومیوب نامزی آکمق، بزی لسانه کتورمك نیچوندر ؟ یوخسه بزی ذم ایدوب سبب اضاعتمی اولمق ایسترسز؟ اللهدن قورقمیوب پادشاه حضرتلرندن شرم و حیا ایتمیوب بویله طغیان ایدرسز . لله تعالی بزی حالمزه قوڭكه ، بزه حمایت و حراستکز کرکمز .

دییه آزارلایورلردی. بو سوزلر زوربالرك قولاقلرینه بیله کیرمهدی . متصل سلطان مراده خطاب ایدییورلر:

— بعدالیوم بز سکا بو افندیلریمزی ایناتمزیز. البته بونلره ضرر ایتمیهجککه بزه کفیل ویر .

دییه اوزرینه یورییورلردی . نهایت رجب پاشا ایله شیخ الاسلام کفیل اولیور ، شهزادهلر اوطهلرینه کوتورولیوردی . زوربالرده :

— سزلرك کفالتیله اعتماد ایدرز .

دییورلر ، رجب پاشا ایله شیخ الاسلامك وقعهده دخلی اولدیغنی ایما ایدییورلردی. سلطان مراد، غضوب ومتأثر، سرایه چکیلمشدی. اشقیا ایستهدکلری آدملری بولمق واولدیرمك ایچون کومه کومه طاغیلمشدی. ایکی کون دوام ایدن بو عصیان الآن نتیجهلنمیوردی. زوربالرك ایستهدکلری کیمسهلر: حسن خلیفه، دفتردار مصطفی پاشا،

مصاحب موسی چلبی ایدی. موسی چلبی « نفسنده بر عاقل وعالم وهنرمند ، نازك ونحیف البدن جوان ایدی » (۱).
سلطان مراد مزایاسنی تقدیر ایتمش ، کندیسنه روم ایلی حصارنده ، ببك باغچه سنی ویرمشدی . حسن خلیفه بوراده ، دریایه ناظر بر کوشکده بختیارانه یاشایور ، سرایلری وکوشکلریله اسافلك حسدینی تحریك ایدییوردی . حسن خلیفه ، پاشانك پارالاندیغی کون اوجاغه التجا ایتمش ، جانی بوصورتله قورتارمشدی .
بالآخره سلطان عثمان وقعه سنی دوشونمش ، کندیسنك ده تسلیم اولونماسی احتمالنی نظر دقته آلمش ، استانبول ایچنده صاقلانمشدی . نهایت ، کندیسنی آلای آلای آرایان سپاهی زوربالرینه اوده یاقاسنی تسلیم ایتمشدی .
زوربالر حسن خلیفه یی بر آته بیندیرمشلردی . اطرافنی سل کبی عسکر صارمش ، باغیره کوتورییورلردی . حسن خلیفه ، مأیوس وپریشان ، آت اوزرنده ، صاغنه صولنه باقینیور :
— باکه قیمك . والله بن امور دولته متعلق حضور همایونده سوز سویلمش دکلم . بنی آزاد ایله‌ك . باشم آلوب دیار آخره کیده‌یم . بنی ناحق یره قتل ایتمکدن سزه نه حاصل اولور ؟

(۱) نعیما . جلد ۲ . ص ۱۱۰

دييه يالواريبيوردى . زوربالر ، بو رجالره اهميت
ويرميورلردى . اطرافه كفرلر صاووريورلر :

— بره سفيه اوغلان ! ملوكانه سراى و پادشاهانه
ياليلر ياپوب عرض احتشام ايتمكى بيلورسز . اوقدر دولته
سنك كبى اوغلان نه‌دن لايقدر !

دييه تحقير ايدييورلردى . حرصلرينى بو سوزلرله‌ده
آلامايخجه ، صوپا ، قليچ ، خنجرله اوزرينه اوشوشيورلر ،
بى‌چاره‌يى قانلر ايچنده آتدن آشاغى ييقيورلر ، باجاغندن
سوروكليه‌رك آت ميدانندە ، آغاجلردن برينه ، باش آشاغى
آصيورلردى . بوصره‌ده دفتردار مصطفى پاشاده ياقالانمشدى .
رجب پاشا ، درحال قتلنه فرمان آليور ، كندى سرايى
اوكنده بدبخت دفتردارك باشنى كسديريبوردى . اونك‌ده
نعشى ايپلرله آياغندن سوروكله‌نيور ، وجودندن قانلر
آقارق آغاجه آصيليوردى .

زوربالر بوجنايتلرى ايقاع ايتمزدن اول شيخ الاسلام
ايله علمادن حجت آلمشلردى(١) . رجب پاشا ايسه متماديا
سرايدن اشقيايه ، اشقيادن سرايه قوشيوردى . استانبول
اضطراب ايچنده ايدى . بوتون دكانلر قاپانمشدى . رجب
پاشانك دشمنلرندن ايكيسى ، آت ميدانندە ، قانلر ايچنده ،
باشلرى قويمش ، آغاج داللرنده صاللانيوردى . شمدى ،

(١) فذلكهٔ كاتب چلبى ، جلد ٢ ، ص ٤٢٣

یالکز موسی چلبینك بولونمسی لازمدی . رجب پاشا سرایه کیرمش، سلطان مرادی قاندیرمایه چالیشیوردی:
— شوکتلو پادشاهم . موسی چلبی‌یی بو قولکزك سراینه کوندرك . قوللریکزه نصیحت ایدوب ، ایشته پادشاهمزك سزلردن دریغی یوقدر . مقبول و مرغوبی اولان موسی چلبی‌یی کوندردیلر . سزه‌ده لایق اولان بودرکه پادشاهمزك خاطرینه رعایت ایدوب موسی چلبیدن فراغت ایده‌سز ، دیه‌لم . انشاالله امیددرکه موسی چلبی‌یی اللرندن خلاص ایدرز .
سلطان مراد راضی اولمایوردی. رجب پاشا فکرینه طرفدار بولیورلر، نهایت سلطان مرادك زیاده سودیکی موسی چلبی‌یی‌ده رجب پاشانك سراینه کوندرمکه راضی اولیوردی .
رجب پاشا، موفقیتدن ممنون، سراینه کلمش، ایرتسی کون سپاهی‌یی کندی سراینه هجوم ایتدیرمشدی (۱) .
موسی چلبی ، خوف وهیجان ایچنده ، صدراعظمه یالواریبور ، طیشاریدن : « البته ایسترز ! » آوازه‌سنی ایشیتدکجه ، قورقیوردی :
— یا سلطانم . شفاعت ایتمکی تعهد ایتمشیدیکز بکا. قیمتی روامیدر ؟

---

(۱) نجوی . جلد ، ص ۲۳۰

دیه رجا ایدییوردی . رجب پاشا قلبنده اوفاق بر مرحمت حسی ییله طویمادی.

— یااوغل . نه‌ایشلیه‌لم ! پادشاه عالمپناهك وجودینی محافظه ایچون سنك و بنم کبی هزار خدام فدا اولسون . هله کیده‌لم . بلکه دفع ممکن اولور .

دیه ایچری کیردی ، موسی چلبی‌یی مردیون باشنده براقدی. رجب پاشا اوکجه‌دن ایچ آغالرینه اوکره‌تمشدی. موسی چلبی مردیون باشـنده یالکز قالنجه، ایچ آغالری بر اوموزده ، آشاغی‌یه‌اشقیانك اورته‌سنه یوارلایورلر،زوربالر بدبخت کنجی خنجرله پارالایوردی . رجب پاشا ، کویا هیـچ برشیدن خبری یوقمش کبی ،آیاغنده ساده برمست ، قوندره‌سز قوشدی، یالاندن :

— بره الکزی چکك! طرف پادشاهدن بنم کفالتم ایله کلمشدر . بونه اولمز ایشدر !

دیـه یالکز بر ایکی دفعـه باغیردی . بو اثنـاده موسی چلبی یرلره‌سریلمش،قانلر ایچنده یاتیوردی. صوکرا:

— چونکه حال بویله اولدی . باری میتی طشره براغه‌لم‌که جمعیت طاغلسون .

دیدی ، ذ.چاره چلبی‌یی مجروح بر حالده ، سرایك دیوارندن آت میدانـنـه آتدیردی . زوربالر تکرار اوزرینـه خنجر اوشورمشلر ، اونی‌ده قانلر ایچنده ،

آغاجه آصمشلردی .

قار یاغیوردی. سلطان احمد میدانی بم بیاضدی(۱).
قارلر اوزرنده پارچه پارچه قان ایزلری کورولیوردی .
سپاهیلرك بوجنایتلرینه جبه‌جیلرده امتثال ایتمك ایستیور-
لردی . ایچلرندن . یکیچریلرله سپاهیلرك جنایتله قوت
کسب ایتدکلرینه ذاهب اولانلر :

— بره‌جانم . بز آدم دکلیوز. بز دخی ضابطلریمزك
حقندن کلوب قوللغمزی اثبات ایتسه‌ك نه اولور !

دییه بربرینی تشویق ایدییورلردی. نهایت آغالرندن
محترم برذاتی اولدیرییورلر ، أوینی بارقنی یغما ایدییور-
لردی . سلطان مراد موسی چلبینك قتلندن پك متأثر
اولمشدی . سوکیلی مصاحبی ایچون :

یوله دوشوب کیدن دلبر
موسم اکلندی کله‌دی .
یوقسه یولده یولمی شاشدی ؟
موسم اکلندی کله‌دی .

کبی منظومه‌لرله تأثرینی اظهار ایدییور ، زوربالردن
انتقام آلمق ایچون دیشلرینی غجیرداتیور ، یومروقلرینی

---

(۱) « فاما اول حینده هوا متغیر اولوب بر وجهله قار
یاغمغه باشلدیکه برفرد آت میداننده طوره‌میوب ناچار جامع
جدید تماتنه ومهترخانه ایوانته وآیاصوفیه چارشوسی دکانلرینه
طولدیلر » پچوی ، جلد ۲ ، ص ۴۲۲

صیقیوردی. کوسم سلطان بوجنایتلره قارشی هیچ سس چیقارمیوردی . بلکه ، دامادی رجب پاشایه ظهیر اولیور ، نفوذینی استرداد ایدن اوغلندن معناً انتقام آلیوردی .

سپاهیلر بونکله‌ده قالمامشلردی . سلطان مرادك کندیلرندن انتقام آلاجغنی بیلیورلر ، پادشاهی خلع ایتمکه قرار ویرییورلردی . بو ایشی یالکز کندیلرینك بجره‌میه‌جکلری طبیعی ایدی . خصوصیله ایچلرندن روم محمد بو فکره شدتله مانع اولیور ، عصیان دها زیاده تمادی ایتدیکی تقدیرده «آفتاب دولت عثمانیه نك افوله یوز کوستره‌جکنی» آکلاتیوردی . سپاهیلر روم محمدی دیکله‌میورلر، اوجاغه مراجعت ایدییورلردی. بوسفرده، حسن خلیفه‌نك یرینه تعیین اولنان یکیچری آغاسی کوسه محمد آغادن ممانعت کورمشلردی . بو ممانعتلری سلطان مراد خبر آلمش ، روم محمد ایله کوسه محمد آغایی تلطیف ایتمش ، بوصورتله خلع مسئله‌سنی برطرف ایتمکه موفق اولمشدی. سلطان مراد کینی قلبنده صاقلایوردی. سپاهیلری صورتا عفو ایدییور ، استانبول، دها برمدت، سپاهی تحکمی آلتنده أزیلیوردی . بتون سوقاقلرده سپاهیلرك کزدکلری کورولیوردی . رمضان ، سپاهیلرك تجارتنه غیر مأمول بروسیله تشکیل ایتمشدی . زوربالر

رمضان کیجه‌لری ، بللرنده سلاحلر، کروه کروه طولا-
شیورلردی. کیجه کوندوز سوقاق اورته‌لرنده عیش وعشرت
ایدییورلر، «جماللر ودیولر واعجوبه‌لر دوزوب ماهیه‌لر تصنیف
ایدوب فوج فوج طبل وسورنا ایله الله‌الله دیو صیاح وصدا
ایله هر کیجه مشعللر یاقوب شوارع ومحلات استانبولی »
کزییورلردی. راست کلدکاری اهالیدن « سیر وتماشا
آقچه‌سی » آلیورلر ، وزرا وعلما قوناقلرینك اوکنده
طاوول زورنا ایله کوچه‌کلر اوینادییورلر، هر اودن قماش
وپاره ایستیورلردی. هر کروه یوزغروشدن بیك غروشه
قدر پاره قوپارییور ، او صاحبنك رتبه‌سنه کوره پاره
ایستیوردی. آز پاره ویرلدیکی ویا آرزولری کجیکدیرلدیکی
زمان ، درحال اللرنده‌کی مشعله‌لری قوناغك شهنشیننه
طوغرو قالدیرییورلر، ایسته‌دکلری پاره ویرلمدیکی تقدیرده
قوناغی یاقاجقلرینی سویلیورلر ، مشعله‌لرله صاچاقلری
طوتوشدیرییورلردی . او زمان ، او صاحبلری ایستر
ایسته‌مز اشقیانك آرزوسنی یرینه کتیرییور ، اشقیا آلاینی
بیك درلو مشقتلرله اوینك اوکندن دفعه موفق اولیوردی.
فلاکت بونکله‌ده قالمازدی : اونلرك آرقه‌سندن تکرار
بر کروه کلیر ، اوده عین تکلیفده اصرار ایدردی .
بوصورتله ، بوتون رمضان کیجه‌لری سوقاقلر سپاهی
زوربالرینك آوازه‌سیله طولار ، هر محله‌ده طابور طابور

مشعله‌لر یانار، زوربا سسلری ایشیدیلیر، استانبول خلقی بیزار اولوردی .

بایرام، سپاهی زوربالری ایچون تجارته یکی بر وسیله اولمشدی . بو سفرده محله محله، سوقاقلره صالنجاق قورمشلر، صدراعظمدن باشلایارق وزرایی واعیانی بال موملری‌ایله صالنجاغه دعوت ایدییورلر، «صاچی» نامیله یوك یوك آقچه‌لر، قماشلر آلیورلردی . مثلا وزرایه بر چوق موم کوندرییورلر، هر مومك اوزرینه «فلان صالنجاغك مومیدر» دییه بر ر یافته یاپشدیرییورلردی. هپسنی عددلرنجه دفترلره قید ایدییورلر، کلن پاره‌لری وقماشلری اوکا کوره پایلاشیورلردی . کوندرمینلردن زورله، تهدید ایله پاره آلیورلردی .

رمضان و بایرام، سپاهی زوربالرینك کسب ثروت ایتملرینه بادی اولمشدی .

«نیجه اراذل وبی‌ادب جاهللر رمضان کونلری نقض صوم واکل شرب ودخان وشناعت قبیحه ارتکاب ایدوب کیمسه منعلرینه قادر اولمزدی . آشکاره مجلس قوروب آلات لهو ورقص وشرب ایدوب زوقاقلرده عورت واوغلانه تعرض‌ایتمك مثللو نیجه حالات فضیحه‌لری‌اولدی‌که ذکری مستهجندر» (۱).

سپاهیلر بوصورتله کسب ثروت ایتدکدن صوکرا،

(۱) نعیما . جلد ۳ . ص ۱۰۸ ـ محمد خلیفه . تاریخ غلمانی .

یاواش یاواش مملکتلرینه طاغیلمشلردی . استانبولده
رؤسادن برقاچ زوربا باشی قالمشــدی . اونلرده کروه
کروه کزییورلر ، ایســتدکلرینی عزل و نصــب
ایتــدیرییورلردی . روم محمد قونیــه‌یه کیتمش ،
باشنه برکلاه چیره‌رك مولوی اولمشدی . سـلطان مراد،
روم محمدی اویالامق آرزو ایتــدیکی ایچون ، قونیه‌ده‌ده
اوطورتمامش ، عهده‌سنه مرعش ایالتنی ویرمش، عینتابه
یوللامشدی .

رجب پاشا ، استانبولده سپاه زوربالری النده بازیچه
ایدی. حرصنك شدتندن برایکی رقیبنی اولدیرتن صدراعظم،
شمدی بیك رقیبه درد آکلاتمایه مجبور اولمشدی. زوربا
باشیلر کندیلرینی ملازم باشی یازدیرمق ایستیورلردی .
اسکی سپاهیلر بونلری چکه‌میورلر ، بربریله بوغاز بوغازه
کلیورلردی . برکون ، برکروه ، اوکلرینه برینی قاتمشلر ،
ملازم باشی یازدیرمایه کلیورلر، ایرتسی کون دیکر برکروه،
اونی یوزدیرییورلر ، ایستدکلرینی یازدیرییورلردی .

ســلطان مراد ، راحت نفس آلمایه باشلامشــدی .
یکیچری آغاسی کوسه محمد آغانی‌اله آلمش ، رجب پاشانك
بتون دسیســه‌لرینه واقف اولمشــدی . آرتق عصــیانی
باصدیرمه‌نك ، انتقام آلمانك زمانی کلمشدی . عصــیانك
ختامندن یکرمی کون صوکرا ، سلطان مراد اولا رجب

پاشایی تپه‌له‌مكه قرار ويردی. اوكون پاشایی سرایه‌دعوت ايتدی. پاشا كمال احترام ايله یر اوپركن نظرلرینی غضوبانه ديكدی :

— كل برو . طوپال زوربا باشی !

ديدی . رجب پاشا، « جان باشنه صيچرايوب » فلاكتی آكلامشدی. خائن وزير، متذللانه يالوارييور :

— حاشا پادشاهم ، والله وبالله پادشاهمك رضاسندن طشره ذره قدر وضع وحركتم يوقدر .

ديیوردی . فقط سلطان مراد كوپورمش ، هيچ بر سوز ايشتميوردی :

— بره كافر ، آبدست آل !

دييور ، حدتله باغيرييوردی . صوكرا :

— شو خائنك تيز باشن كسك !

ديیه امر ايتدی جلاد آراندی ، بولوناماديـ . نهايت زلفلی بالطه‌جيلر كمند آتوب بوغديلر . جسدينی بر حصير اوزرينه قويمشلر، بوغازنده براىپ، طيشاريده، پاشایی بكله‌ين زوربا باشيلرك اوكنه اوزاتديلر. بومنظره، اشقيانك قوهٔ معنويه‌سنی قيرمش، طبانی يصی محمد پاشانك صدارتی سلطان مرادك تشبثلرينی برقات دها تسهيل ايتمشدی .

سلطان مراد سپاهيلره هيچ بر خدمت ويرديرـ .

میوردی . سپاهیلر عصیان ایدنجه ، بوتون اکابری سنان پاشا کوشکنه‌دعوت ایتدی. بو اجتماعده یکیچری اوجاق آغالری، اختیارلرده حاضر بولونیوردی . سلطان مراد آرتق عزمکارانه حرکت ایتمکه قرار ویرمشدی . گنج پادشاه پك ایی بیلیوردی که، عصیانی وجوده گتیرن اوچ مضر عنصر واردی: علماء یکیچریلر، سپاهیلر. اوگون بواوچ صنفه آیری آیری نطقلر ایراد ایتدی ، مملکتك فلاکته سوروکلندیکنی آکلاتدی. بوتون آغالر پادشاهك بوسوزلرندن متأثر، آلقیشلر اجرا ایدییورلر، اعتراض ایتمك ایسته‌ینلری «الما گبی باشلری اوزرلرندن الدن اله ردایدوب سویلتمیوب مجلسدن طشره»(۱) چیقاریورلردی. سلطان مراد یکیچریلرله سپاهیلری وعلمایی اقناع ایتدکدن صوکرا؛ هپسنه یمین ایتدیردی، کلام قدیمه أل باصدیردی، مفصل برده حجت یازدیرارق عصیانك اوکنی آلمایه موفق اولدی . زوربالردن بعضلری ، از جمله کور موسی ، اعتراض ایتمك ایسته‌دی :

— دیوانده وزیرلکه ودفترداراغه وارنجه مناصبلر وخدمتلر بزمدر. نیچون فراغت ایدرز .

دیدی. فقط اکثریت، پادشاهك عزمندن متلاشی، هیچ برشی یاپمایه موفق اولامیوردی .

---

(۱) نعیما ، جلد ۳ ، ص ۱۱۶

اوكوندن اعتباراً استانبولدن اشقيا چكيلمش، زوربا باشيلردن أله كچنلر بر بر بوغولمشدى. سلطان مراد وزرايه ديوانلر عقدايتديرييور، اشقيانك كاملاً ازاله‌سنه قرار ويرييوردى. سقا محمدلر، جن عليلر بوغوليور، لاشه‌لرى دكزه آتيليوردى. بوتون سپاهيلر دفترلره كوره ألده ايدلمش، بر بر قتل اولونمشدى. نفرلره جزيه‌دفترلرى ويرلميوردى. بوكا بدل آلتيشر غروش غلاميه ويريليوردى. سپاهيلر يكديكريله لطيفه ايتدكلرى زمان: «آلدكمى آلتى يى؟» ديبه اكله‌نيورلردى. برقاچ سنه صوكرا، غلاميه‌لرده قالديريلمش، سپاهيلره علوفه‌دن باشقه برشى ويرلمه‌مشدى.

استانبول سوقاقلرنده هيچ برسپاهى براقلمامشدى. «نره‌ده براكرى صارقلى سپاهى زنده آدم» كورولسه، درحال قتل ايديليوردى. روم محمدلردن، دلى‌ادريسلردن كيمسه قالمامشدى. سلطان مراد بوتون نفوذى ألينه آلمشدى. كوسم سلطان هيچ برشيئه مداخله‌ايده‌ميوردى (١٠٤٢).

كنج پادشاه، استانبولى صيقى بر انضباط آلتنه آلمشدى. قهوه‌لرى قاپاتيور، توتون ايچنلرى اعدامه محكوم ايدييور، كيجه سوقاقلره كيمسه‌يى چيقارتمايوردى. استا-نبولده بيوك بر يانغين اولمش، بو مدهش فلاكت توتونه

عطف ایدلمشدی . اوزمان، بوتون قهوه‌خانه‌لر ییقیلیور، احمد اول دورندن بری یاپیلان بنالردن اثر قالمایوردی . توتون منع ایدلدکجه ، ایچنلرك عددی چوغالیوردی . سلطان مراد کیجه‌لین تبدیل قیافت سوقاقلرده کزییور، فنارسز بولدیغی آدملری قتل ایتدیرییوردی . شبهه‌لندیکی اولرك باجالرینه چیقار ، توتون قوقوسی آراردی . بر کیجه، خواجه پاشا امامنك اوغلی جامعده کچ قالیر، فنارسز أوینه کیدرکن سلطان مراده راست کلیر . سلطان مراد : « سن بنم تنبیهمی ایشتمدکمی ؟ » دیر ، چوجغی درحال قتل ایتدیرر . همان هر صباح، استانبول سوقاقلرنده بر ایکی انسان جسدی کورولوردی (۱) . سلطان مراد بتون بو تضییقاتی خلقك اجتماعنی ، « لوازم سلطنتدن دم اوروب نیجه اراجیف و اکاذیب احداث »(۲) ایتملرینه مانع اولمق ایچون یاپیوردی. جاسوسلق بوتون معناسیله حکم فرما ایدی . « خلاف رضای همایون حل وعقده متعلق بعض کفتکوسی » ایشیدیلن

(۱) « حقیر اسلامبوله کلدوکم زمانده خواجه پاشاده مسافر ایدم . برکیجه سلطان مراد محله‌یی طولاشورکن خواجه پاشا جامعنك امامنك اوغلی جامعدن اوه کیدرکن پادشاه‌راست کلوب واماں ویرلمیوب قتل اولنمشدر . حقیر واروب کوردم . یاشلی . قفتانلو بر تازه یکیت یاتور » محمد خلیفه ، تاریخ غلمانی

(۲) نعیما ، جلد ۳ ، ص ۱۷۱

نقیب الاشراف شیخی درحال نفی ایدلمشدی . خلق بو
تضییقلردن بیزاراولمش :

ضرورسز بر دخان حقنده نیلر بونجه دقتلر
دخان آه مظلومانی منع ایلمك . هنر اولدر

دییه ظریفانه نکته‌لر سویلیوردی .

بعضاً ، علمایه کاغدخانه‌ده تصادف ایدر ، اشیالرینی
کتیردوب معاینه ایدر ، ایچلرنده یحیی افندینك دیوانی
کورونجه :— بو بزم افندینك دیوانیدر. کتابلریله سیره
کیدن علمایه وتسبیح وسجاده وَرداسیله کیدن درویشانه
وَدوات وقلم وَلوازم کتابتله کیدن کتابه بزم سوزمز
وَبر وجهله تعرضمز یوقدر . همان کندی عالملرنده
اولسونلر ! دیر ، هیچ بر جزا یاپمازدی .

سلطان مراد ظلمدن خالی قالمایوردی . بروسه‌یه
کیدرکن اوفاق بر اهالدن طولایی قاضی‌یی اعدام
ایتدیرمشدی . کندیسنه اك زیاده خدمت ایدن یکیچری
آغاسی کوسه محمد آغانك مظالمندن نفرت ایتمش ، سپاهیلر
عصیاننده‌کی فداکارلغی دوشونمه‌مش ، اونك ده قتلنه قرار
ویرمشدی. کوسه محمد آغا، آرقه‌سنده برقیرمزی اطلس
قفتان ، آیاغنده صاری چیزمه ، بلنده اورته قوشاغی ،

سلطان مرادك حضورینه كلمش ، قتلی فرمانی ایشیدیر ایشیتمز « كلبانك الامانی كنكرهٔ آسمانه ایركوروب یالوارمش : — تیز كافرك باشنی كسك ، سویلتمك .

امرندن باشقه بر سوز ایشیده‌مه‌مشدی .

سلطان مراد ، بروسه‌یه كیدر كیتمز ، والده‌سلطان ایشه درحال پارماغنی صوقمشدی. ازنیق قاضیسنك قتلی اوزرینه شیخ‌الاسلام، كوسم سلطانه بر تذكره‌یازییور ، اوغلنه نصیحت ایتمسنی تكلیف ایدییوردی. فقط مفتینك دشمنلری ، بر ضیافتده بولونماسندن بالاستفاده ، والده سلطانه ژورنال ویرییورلر ، شیخ‌الاسلامك علما ایله جلوس مسئله‌سی مذاكره ایتدكلرینی سویلیورلردی . والده كوسم سلطان، شیخ‌الاسلامك تذكره‌سیله برابر اوغلنه برمكتوب یازمش : « بنم آرسلانم . عجله اوزره كله‌سز. جلوس تدبیری ایچون سوزلر وجمعیتلر اولمقده‌در!» دیمشدی . سلطان مراد ، كوسم والده‌دن مكتوبی آلیر آلماز ییلدیرم سرعتیله استانبوله كلیور ، شیخ‌الاسلامی عزل ، یرینه یحیی افندی‌یی نصب ایله‌یوردی . سلطان مراد بونكله‌ده قالمایوردی: اسكی شیخ‌الاسلامی قبریسه نفی ایتدیرمش، ارقه‌سندن آدملر كوندره‌رك دها بوغازدن چیقمادن بوستانجیلرینه بوغدیرمشدی .

سلطان مراد شدتی کتدکجه آرتدیرمشدی : مثلا یولده کیدرکن اوکنه بر آرابه چیقار ، بوندن صوك درجه حدتلەنیر ، درحال آرابەجی‌یی بر اوقده یره دویرردی . بدبخت آرابەجی قوللرندن قان آقارق یره یوارلاندیغی صرەده ، معیتنده کیدن بوستانجی باشی دوچەیه : — وار ، شوکستاخك باشن کس !

دییه امر ایدر . دوچه ، بی‌چاره آدمه آجیر :

— پادشاهم ، سن صاغ اول ! اونك جانی اوق دکدیکی کبی چیقدی !

دییه بدبخت آدمی فلا کتدن قورتاریردی (١) .

سلطان مراد ، شاعر نفعی‌یی بایرام‌پاشایی هجو ایتدیکی ایچون قتل ایتدیرییور (٢)، وزرادن کیمینك قفاسنی کسدیر۔ ییور ، کیمینك دریسنی یوزدیرییوردی . ارکان دولتدن هر بری، یا کمند ایله بوغولیور ، یابوینی اوروليوردی . سلطان مراد، بوشدتلرله انضباطی تأمین ایتمش ، روان سفرینی موفقیتله نتیجه‌لندیرمشدی . بو مظفریتی متعاقب ، استا۔ نبوله کوندردیکی فرمانده ، قاردشلرینك، شهزاده‌بایزید ایله سلیمانكده قتلنی امر ایتمشدی. سلطان مراد ، بو امری

(١) نعیما ، جلد ٣ ، ص ٢٣٤

(٢) نعیما ، جلد ٣ ص ٦٢٧

ایله بویوك بر ظلم ایقاع ایلیوردی : شهزاده‌لر باشقه والده‌دن اولمشلردی. ایکیسی‌ده یکرمی بش یاشنه کلمشلردی. استانبول خلقی روان سفرینك نشئه‌سیله سرمست اولورکن، بایرام پاشا ایله بوستانجی باشی بدبخت شهزاده‌لری کوز یاشلری دوکه‌رك بوغمشلردی. شهزاده‌لرك معصومانه مدافعه‌لری هرکسی دلخون ایتمشدی. برکون، ایکیسنك‌ده جسدی کیزلیجه یقانمش، کیمسه کورمه‌دن قرانلق قبرلر آلتنه دفن اولونمشدی (۱۰٤٥).

سلطان مرادك مظالمی خلقك نفرتنی دعوت ایله‌مشدی. همان هرکون بر قتل، بر اعدام ایشیدیلیر، پادشاهك معیتنده بولنانلر : — بره قره علی! کس شو خائنك باشنی.

امرینی ایشیده‌جکمز دیه تیر تیر تترلردی. دفتردارلر و شیخلر سلطان مرادك جلادلرندن باشلرینی قورتاراماز- لردی. سلطان مراد نهایت اوز قاردشی سلطان قاسمی‌ده اولدیرمش، بو جنایتله والده‌سنی، ماه پیکر سلطانی دلخون ایتمشدی. اوزمان، عثمانلی خاندانندن، سلطان ابراهیمدن باشقه شهزاده قالمامشدی.

سلطان مرادك ظلمی شدتلی ایدی. واقعا کنج پادشاه عسکری انضباط آلتنه آلیور، اوزمانه‌قدر ضبط ایدیله‌مین یرلری شجاعتیله، جسارتیله کاملاً فتح اید-

یوردی . سپاهیلر عصیانی باصدیرماسی ، آناطولی‌یی قانله ، دمیرله تمیزله‌مسی ، مملکتی تسکین خصوصنده مهم بر تأثیر حاصل ایدییوردی . فقط فضله قتللری ، بالخاصه قاردشلرینی اولدیره‌رك کندی خاندانینك محوینه یورومه‌سی آرتق انضباط دائره‌سنی ده تجاوز ایدییور ، ظلمه ، غدارلغه منجر اولیوردی . حکیم باشیسنی زورله ، آفیونله اولدیرتمه‌سی ، فصل دعواده مسئله‌نك حلی ایچون مدعیلرك ایکیسنك ده باشلرینی کسدیرمه‌سی ، عندنده حیات بشرك لاشی حکمنده اولدیغنی کوستریوردی .

سرایده ، ماه پیکر کوسم والده سلطان ایله اوغلی ابراهیمدن باشقه کیمسه قالمامشدی . سلطان مصطفانك والده‌سی سرایجه اساساً منفوردی . کنج عثمان فجیعه‌سنده داود پاشایه ظهیر اولان والده سلطان ، اوزمانلر جنایته‌ده اشتراك ایتمش ، سلطان عثمانی اعدام ایچون قاتللری تشویق ایله‌مشدی . اوغلنك حالنی دوشونه‌میه‌جك درجه‌ده سلطنته اقباله حرص کوسترن والده سلطان ، بالطبع مراد رابعك ده نفرتنی جلب ایتمشدی . سرایده ، پادشاه علیهنده اك مهم حرکت ، سلطان مصطفانك والده‌سی طرفندن اولابیلیردی . خصوصیله کوسم والده سلطان ، کنج عثمان فاجعه‌سنی بیلیور ، قاتللرینك جزالاعمالرندن ممنون

اولیوردی . عین حسی سلطان مصطفانك والده حقنده ده بسلیوردی. سلطان مراد، سلطنتی غائب ایتمك قورقوسیله، قارداشلری بایزید ایله سلیمانی ، دها صوكرا اوزقارداشی شهزاده قاسمی تلف ایتدیرمشدی ؛ سلطان مصطفانك جنایتلره اشتراك ایدن ، معصوم بر پادشاهك قتلنه سبب اولان والده سنی ده اورتادن قالدیراجغی طبیعی ایدی . بو سببدن سلطان مصطفانك والده سی مزاری بیله بولونمیه جق صورتده اورتادن غائب ایدلمش ، سلطان مصطفاده قرق یاشنده ، صاچلری آغارمش ، سرایك محبسلری آندیران قاراكلق اوطه لرنده ترك حیات ایله مشدی (١٠٤٨) .

اوكون، بیچاره مصطفانك جنازه سی اون یدی ساعت سوقاقده قالمشدی. مخلوع پادشاهی كومه جك تربه بولونامامشدی. بوتون تربه لر، آغزلرنده سود قوقازكن آنالرینك قوجاقلرندن آلنان، غدارانه بوغولان، معصوم شهزاده لرله طولمشدی . نهایت آیاصوفیه جامعی داخلنده بیزانس دورندن قالمه بر قبه بولونمش ، قاپیلری یاریلمش، سلطان مصطفی اورایه كومولمشدی .

سلطان مراد بوتون رقیبلرندن خلاص اولمشدی . اهالی بی شدت آلتنده ازیلیوردی. پادشاه، عشرتی وتوتونی منع ایتدیكی حالده، كندی عشرتدن باش قالدیرامازدی.

کندیسیله هم اخلاق اولان روان حاکمی، ایرانی امیرکونه اوغلنه استیه‌ده فریدون پاشا باغچه‌سنی ویریور، کاغدخانه‌ده چفتلکلر، مکلف سرایلر احسان ایدیور، کیجه کوندوزه‌می ومحبوب ایله امرار حیات ایلیوردی .

سلطان مراد عصیانلر باصدیرمقده بیوك بر دها کوسترمشدی . سنه‌لردن بری آلیناما‌یان بغدادی ضبط ایتمش، سپاهیلرك آلندن اوقاتی قورتارمش، یکیچریلری تمیزله‌مشدی . والیلرله وزرایی شدتیله قورقوتمش، انقراضه میال اولان عثمانلی سلطنتی، یالکز انضباط جهتیله ، دها برقاچ عصر سقوطدن وقایه ایلمشدی . فقط دهاسی ایله برابر عشرت وسفاهته ابتلادن بر درلو منع نفس ایده‌مه‌مشدی. سرایده والده سلطان ایله خاصکی سلطان، ایکی روم قادینی، اجرای نفوذ ایدییور، بو نفوذ خارجه سرایت ایده‌میوردی . طائفهٔ نسایه رغبتسزلکی خاندان ارکانی یالکز سلطان ابراهیمه حصر ایله‌مشدی . سلطان مرادك ایکی قیزی، صفیه سلطان ایله رقیه سلطان، دنیایه کلمشدی. بونلردن صفیه سلطان وضع حمل اثناسنده وفات ایتمش، صندوقه‌سنه :

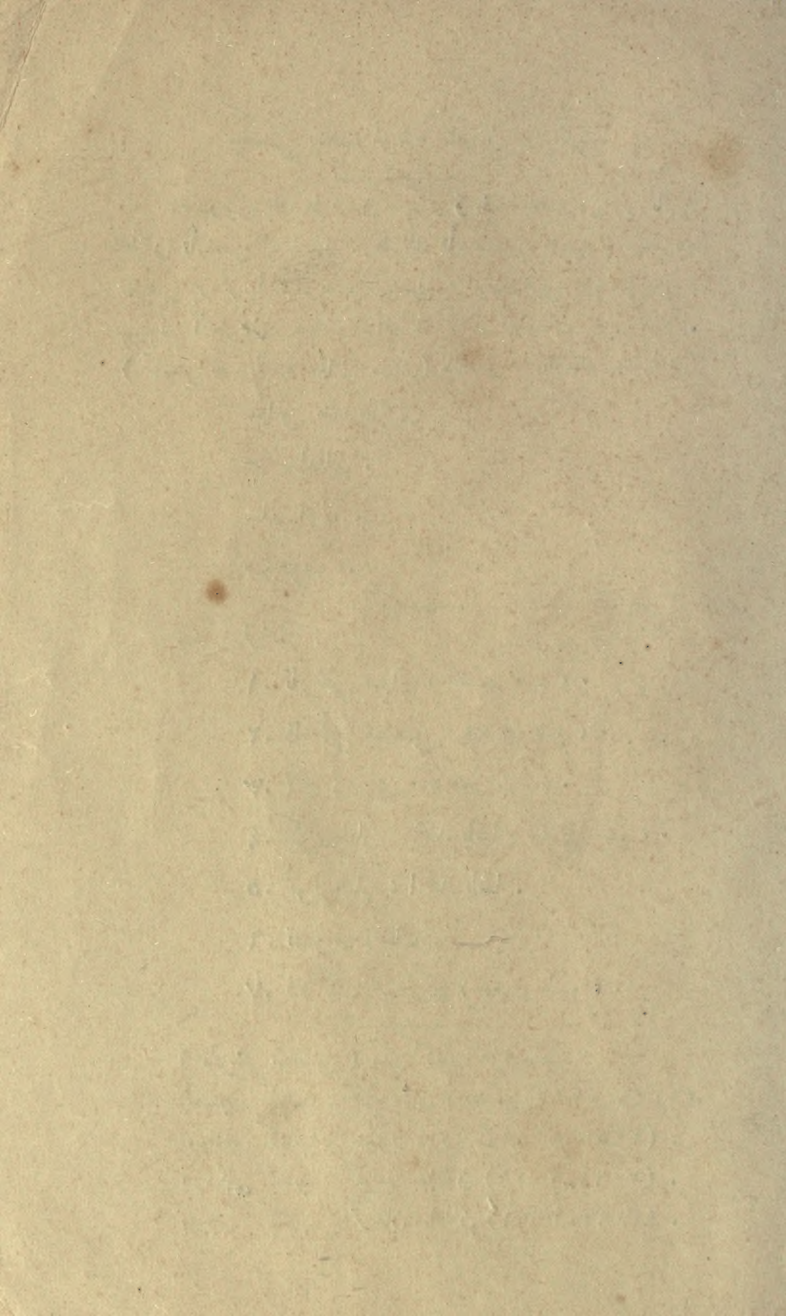
کورن نور ایله آلوده مجسم صندوغی بوکیم
شهیداً وضع حمل ایتدکده بوفوت اولدوغندندر

بیتنی یازدیرمشدی . سلطان مراد نسلنك منقرض اولاجغنی دوشونمیور، امیرکونه اوغلی ایله کیجه کوندوز عیش وعشرتله مشغول اولیوردی .

بغداد سفرندن دوندکدن صوکره، بوبرك وطامله علتندن پك زیاده مضطربدی . حکیملر عشرتدن وازکچمه‌سنی تنبیه ایتمشلر ، بایرامده ، پادشاهك صحتنی مشاهده ایدن خلق ممنون اولمشلردی . فقط سلطان مراد، اوکون آلایدن صوکرا ، اولا سنان پاشا کوشکنه کیتدی ، اویونلر ، جریدلر سیر ایتدی. صوکرا، ذوق وصفا ارقداشلری ، امیرکونه اوغلی ، وندیکلی بیانکی ایله آت میدانه، سلحدار پاشا سراینه کلدی . بوراده ضیافتلر ترتیب اولوندی ، چالغیلرك لطیف نغمه‌لریله شرابلر ایچیلدی. بوصوك سفاهت سلطان مرادك خسته‌وجودینی صارصمشدی. سلطان مراداو کوندن اعتباراً کندیسنی طوپلایامامشدی . حکیملرك علاجلری هیچ بر تأثیر حاصل ایتمیوردی . سلطان مراد حیاتندن نومید اولمشدی . وجودینك ضعفی اونی تدهیش ایدییور ، حیاتنك صوك ساعتلرینی یاشادیغنی حس ایدییوردی . او زمان ، قارداشی ابراهیمی ده اولدیرمك ایسته‌دی . کوسم والده، پرهیجان، بوجنایته مانع اولدی. بوصورتله عثمانلی خاندانك صوك عنصرینی قورتاردی. سلطان مراده

قاردشنك اولدیرلدیکی خبر ویرلدیکی زمان، سیماسنده سرور حاصل اولمشدی. فقط شهزاده ابراهیمك جسدینی ده کورمك ایسته‌دی. حکیملر اصرار ایتدیلر، اوزرینه فنالق کله‌جکنی سویله‌دیلر. اوزمان سلطان مراد، صاپ صاری، بیتاب بر حالده، یاتاغندن فیرلامق، طیشاری یه آتیلمق ایسته‌دی. زبون وبی مجال، اولدیغی یره دوشدی. شمدی بوغلیان، بوتون اعصابنی تحریك ایتمشدی. سلطان مراد کندینی بسبتون غائب ایتدی، باشنی صاغه صوله دوندیردی. آقشام، غروبدن صوکرا، قاردشی شهزاده قاسمی بوغدیردیغی اوطه‌ده، فجیع بر صورتده تسلیم روح ایتدی.

سلطان مرادك یوزینه بر دلبند، اوزرینه بر شال اورتمشلردی. سرای آه واویلا ایچنده ایدی. جاریه‌لر تأثرلرندن جاملری قیریورلر، آغالر وایچ اوغلانلری کوز یاشلری دوکیورلردی. کوسم سلطان بو ضیاعدن متأثر اولمشدی. فقط عین زمانده، سلطنته نائلیت کندیسنه بویوك بر مانعدن قورتولدیغنی ده احساس ایدیوردی. فی الحقیقه، سلطان ابراهیم ده، عموجه‌سی سلطان مصطفی کیبیدی؛ آرتق بوتون حکومتی کوسم سلطان اداره ایده‌جك، قادینلر سلطنتی بوتون معناسیله باشلایاجقدی.

کچمش عصرلرده عثمانلی حیاتی

احمد رفیق بك طرفندن مصور و خلقه مخصوص بر تاریخ کلیاتی تأسیس ایدلمشدر . کلیاتك تأسیسندن مقصد : خلقمزده تاریخی بر تربیهٔ فکریه ، اساسلی بر ملیت محبتی اویاندیرمق ، بیوك آدملرمزك حیات وافعالنه دائر معلومات ویرمکدر .

(کچمش عصرلرده عثمانلی حیاتی) نك نشر ایدیله جك عددلری :

عثمانلی مؤرخلری

جم سلطان .

سلیم اول .

صوقوللو .

نشر اولونانلر :

۱. تاریخی سیمالر (ایکنجی طبع) .

۲. قاباقجی مصطفی (ایکنجی طبع) .

۳. لاله دوری (دردنجی طبع) .

٤. کوپریلیلر : محمد پاشا (ایکنجی طبع) .

٥. کوپریلیلر : احمد پاشا .

٦. تصویر رجال .

۷. فلاکت سنه‌لری (ایکنجی طبع) .

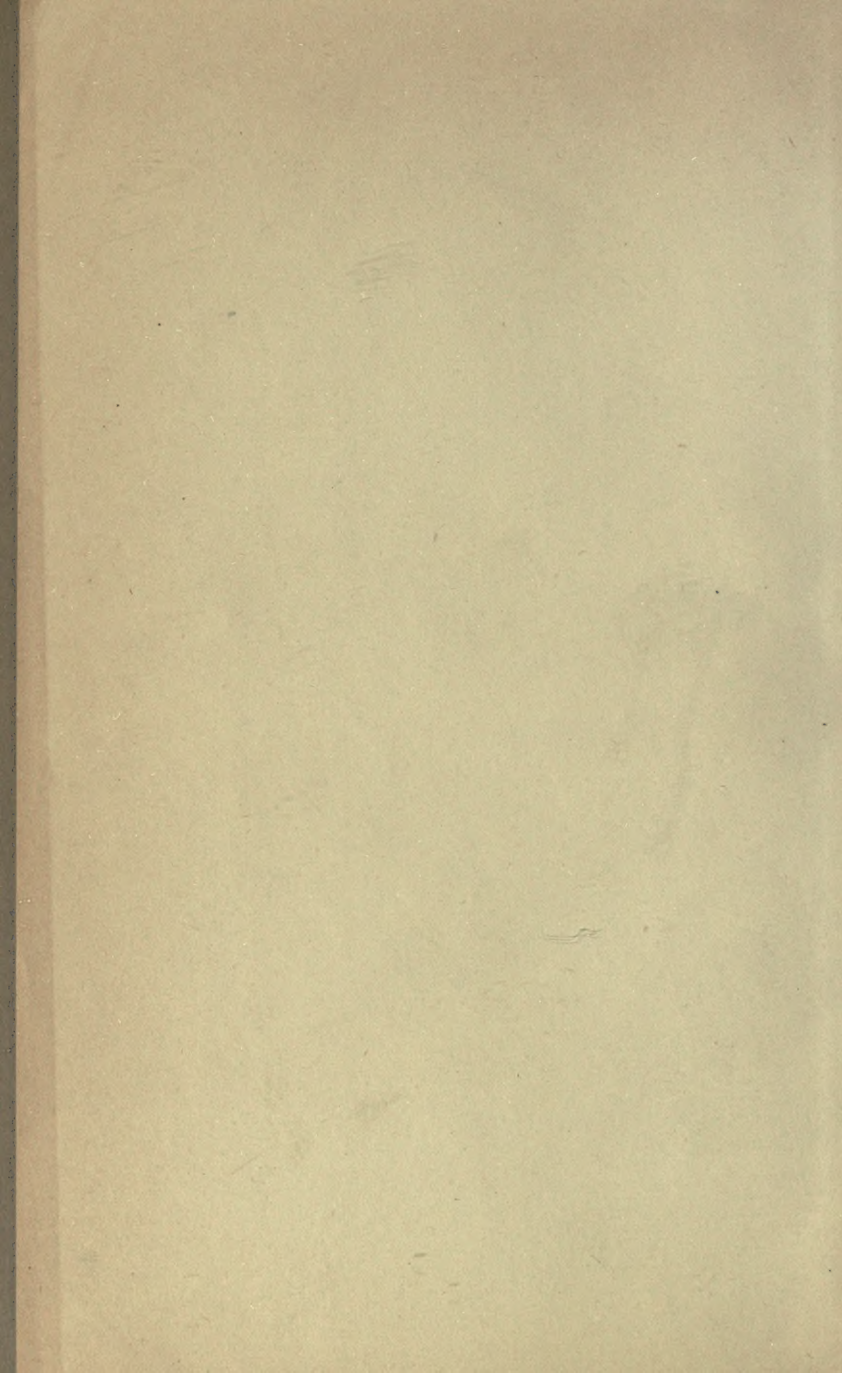
(قادینلر سلطنتی) بش کتاب اوله‌جقدر :

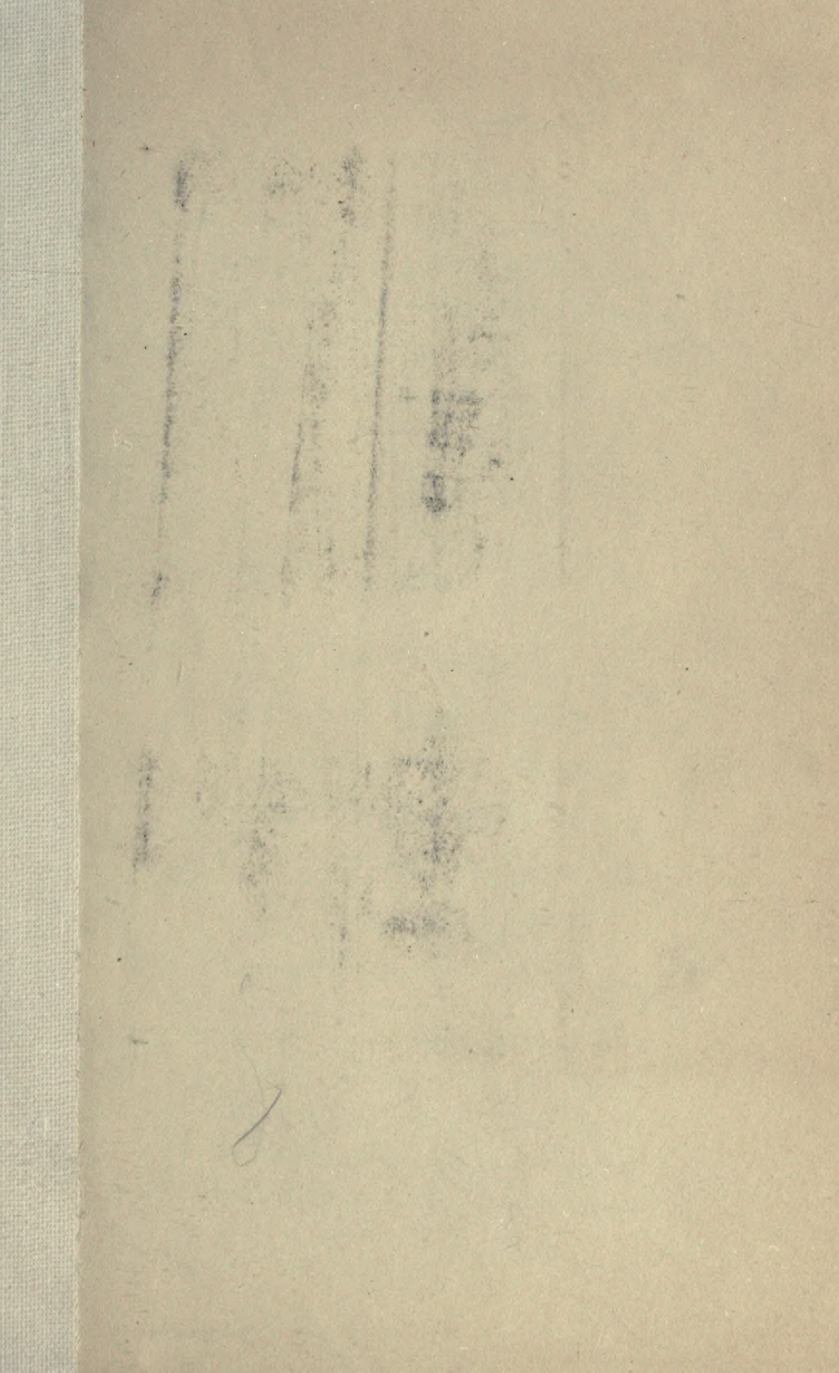
ایکنجی کتاب ـ کنج عثمان فاجعه‌سی (۱۰۲۷ـ۱۰٤۹) .

اوچنجی کتاب ـ سمور دوری (۱۰٤۹ـ۱۰۵۸) .

دردنجی کتاب ـ کوسم سلطان (۱۰۵۸ـ۱۰٦۱) .

بشنجی کتاب ـ ترخان سلطان (۱۰٦۱ـ۱۰۹٤) .

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01644619 7